شەشی "ژن، ژیان، ئازادی" لە نەوان ڕووتە شەشگەییەکان و دژەشەشییەکاندا.. دیار سیروان بیلال

-١-

دوای بڕپابوونی شەشی ئازادیی گەلی کورد و گەلان لە ڕژەهەڵاتی کوردستان و ئێراندا، لەناوخۆ و دەرەوەدا، تەنانەت لەئاستی کوردستان، خۆرهەڵاتی ناوین و جیهانیشدا، هەوەست و کاردانەوە، گفتوگۆ و ڕەخنەی زۆری لەگەڵ خۆیدا هێناوە، چ بە لایەنگیری و پشتیوانی لە شەشەکە و چ بە دژایەتیکردن و ڕەشکردنی ئەم شەشە. لەهەردوو بارەدا ئەمە سەرچاوەی خۆی لە ڕاستینەی ئەم شەشەدا وەردەگرێت، کە شەشەکی نوێیە و بە درووشم و پارادایم(جیهانبینی)ەکی نوێ و بە بەرنامە و ئامانجەکی نوێوە سەریهەڵداوە. بەیە دەبێت ئەم هەوەست و کاردانەوە دژ بەیەکانە لەسەرەتای ئەم شەشەوە بە ئاسایی و "دیالیکتیکی شەش" ببینرێت. چونکە گفتوگۆ سەبارەت بە ڕاستینەی ئەم شەشە بەشەکە لە خودی ئەرکی شەشگەییانەی شەشەکە خۆی. ئەگەر شەشەک پانتاییەک بە هەوەست و کاردانەوەی دژبەیەک، گفتوگۆ و ڕەخنەی هەمەلایەنە پشنەخات، ئەوا دیارە خودی شەشەکە نە نوێیە و نە خاوەن کاریگەرییەش و نە شەشیشە.

لەم ماوەیەدا؛ لەدەرەوەی خودی شەشگەوان و ڕووتە شەشگەییەکەدا، هەوەست و کاردانەوە و گفتوگۆ و ڕەخنەگەلێک سەبارەت بە خودی درووشمە بنچینەییەکەی شەشەکە "ژن، ژیان، ئازادی" لەئارا دایە. هەم سەبارەت بە سەرچاوەی ئەم درووشمە و هەمیش ناواخن و ناوەڕۆکی درووشمەکە بەتە ڕژێقی سەرکییان. هەندێک دژ بەو درووشمەن و خوازیارن بەناوەڕۆکی بکەن یان بیگەڕێن یاخود چەواشەی بکەن، هەندێکیش پەسندی دەکەن و بە درووشمی هەرگونجاوی شەشگەیی دەبینن. هەندێکی تریش بەهی خۆیانی دەزانن – وەک لەم ماوەیەدا خالید عەزیزی لە لەدوانێکدا رایگەیاند کە ئەم درووشمە هی حزبەکەیانە- و بە ئەوەی پەشتر ئەم درووشمەیان گووتبەتەوە و بەرزکردبەتەوە، تەنانەت یەک دەیشیان لەسەر ئەم درووشمە نووسیبەت یان گووتبەت، یاخود بە کرداریی کاریان بە کردبەت. بەگومان، ئەمە

لەکاتەکدا بەوەدەچێت کە سەرچاوەی ئیلهام وەرگرتن و داڕێژەری ئەم درووشمە دیارە و لە سانەکی زەردا کاری بە کراوە تا فەرمیلی کۆتایی خۆی لە سە دەستواژەی "ژن، ژیان، ئازادی"دا وەرگرتووە و بەتە پارادایم و بەرنامە و ئامانجی ڕووتەکی شەشگەیی کوردستانی و جیهانی. هەروەها بەر لەوەی لە ڕژهەات و ئەراندا ببەتە درووشم و پارادایم و بەرنامە و ئامانجی شەش، پێشتر لە نەو ئەدەبیاتی فیکری ڕەبەر عەبدوڵا ئۆجەلان و تەڤگەری ئازادی پەکەکەدا بووە بە درووشم و پارادایم و بەرنامە و ئامانجی تەکۆشان. زەر بە ووونیش وەک درووشمەک لە باکوور و ڕۆژئاوای کوردستاندا، زیاتر لە سی ساڵە لە ئەدەبیاتی ئەم تەڤگەرە و لە بەنە و چالاکییەکانی گەلدا بەرزکراوەتەوە و کاری لەسەر کراوە. بەیە سەرچاوەکەی و مەژووی سەرهەڵدانی ئەم درووشمە زەر روونە. بەڵام ئەوەی روون نییە و دەبێت ڕەخنە و گفتوگۆی لەبارەیەوە بکرێت، ئەویە کە؛ هەوەست و کاردانەوە و گفتوگۆ و ڕەخنەکانی دژ بەم درووشمە، بەچی و چۆن و لەکوەوە سەرچاوە دەگرن؟ بەچی دەخوازرێت نکۆڵی لە سەرچاوەی لەدایکبوونی درووشمەکە بکرێت؟ کێن ئەوانەی ئەم نکۆڵیکارییە دەکەن؟ بە چ مەبەستێک دەیکەن؟

لەم وتارەدا؛ هەوەدەین سەبارەت بەم پرسیارانە و خودی شەشکە بەچوون و شرۆڤەکارییەک بکەین.

-٢-

هەر شەشێک کە لەبەرامبەر بە هەر سیستەم و ڕژێمێک بەرپا دەبێت، لەگەڵ خۆیدا دژەشەشی خۆیشی دەردەخات. ڕەنگبە زەر جار دژەشەش وەک ڕووتەک یان چەند ڕووتەک خۆی نمایش بکات. ئەمە دیالیکتیکی شەشە. هەر شەشێک پارادیمێکی خۆی هەیە و بەو پارادایمە بەرنامەی کاری شەشگەیی خۆی دادەڕێژێت و بەرەو ئامانجەکانی دەڕوات. ڕووتەکانی دژەشەشیش ڕەک بە پەچەوانەی ڕووتی شەشگەییەوە خاوەن پارادایمێک و بەرنامە و ئامانجگەلێکی جیاوازی خۆیانن دژ بەو شەشە. زەر جار ئەو سیستەمەی شەشی لەبەرامبەردا بەرپاکراوە، ڕووتەکانی دژەشەش بەشەویەک لە شەوەکان دەچنەوە سەنگەری ئەو سیستەمە شەش لەسەرکراوەدا و لە بەرژەوەندییەکانی ئەو سیستەمەدا سەنگەر لە ڕووتە شەشگەییەکە دەگرن. ئەمەش بەچەند قۆناخێکی بەناویەکداچوودا ئەنجام دەدرێت؛ سەرەتا، کە بەرپابوونی شەشەکە لە قۆناخی سەرەتایی دایە، ڕووتە دژەشەشییەکان خۆیان وەک نوێنەری ڕووتە شەشگەییەکە نیشان دەدەن و بە نمایشکردنی ئەمەش یەکسەر دەست بە ئامرازە قەباکانی توندوتیژییەکان و زەبروزەنگ دەبەن، ئەمە لەکاتەکدا شەشی بەرپابوو، زەبروزەنگ و توندوتیژیی نەخستەتە

بەرنامەی کاری خۆیەو لە پارادایمەکە یشدا شونی پەنداوە. بەام رەوتە دژەشەشیەکان لە پەناو زوو گرتنەدەستی دەسەات و بادەستبوون بەسەر رەوتە شەشگەیەکەدا، پەنا وەبەر ئاسانترین و بەردەستترین ئامراز دەبن، کە زەبروزەنگ و توندوتیژییە، بەم شەویە دەیانەوەت سواری شەپەە شەشگەیەکەی گەل و کەمەگەکان ببن و پەشەنگایەتی رەوتە شەشگەیەکە بخەنە ژەر رکەفی خەیانەوە و خەیان بەخاوەنی شەشکە و درووشم و پارادایم و بەرنامەی شەشکە دەبینن.
بەام کاتەک ئەمەیان بە نەچووە سەر، هەوەدەن، لە رەگای جەرەک لە "شەی تایبەت"ەو پەوپاگەندە دژ بە رەوتە شەشگەیەکە بکەن، هەوەدەن درووشمەکانی شەشکە بگەن، یان چەواشەی بکەن و بیشەونن، سوکایەتی و تەشهیر بە پەشەنگەکان و هەزەکانی نەو رەوتە شەشگەیەکە بکەن. دواجار کە ئەمەیشیان بە نەچووەسەر، ئەوا بە ئاشکرایی سەنگەر لە شەشە بەرپابووەکە دەگەرن و لەهەوەی شکستپەهەنانی شەشکەدا، یان بەلاەدابردنیدا دەبن.
ئەوەی جەی تەامانە؛ کاتەک کە شەشکە بەرەو سەرکەوتن دەەوات و سیستەمە بادەستەکەی رووخاندووە، بەام هەشتا سیستەمی خەیشی ئاوانەکردووە، واتا لە دەخی بە سیستەمیدا کە دەخەکی گەژاودارە، ئەو رەوتە دژەشەشیانە هەوەدەن شەشکە بدزن و دەستەکەوتەکانی قەرخ بکەن. واتا لەهەوەی زەوتکردنی بەرهەمەکانی شەشدا دەبن.
یەکەم هەنگاویشیان دژ بە هەموو پەشەنگان و هەزە شەشگەیەکان رادەوەستن و هەوەدەن، بەکاریگەریان بکەن، بیانکەن، بیانکوژن، دەربەدەر و وەاتبەدەریان بکەن و بە دووژمنی شەشە بەرپابووەکە ناوزەدیان بکەن.
ئەمەی لەسەرەوە باسم کرد، لە زەربەی شەشە مەزنەکانی مەژووی کەمەگەی مرۆقایەتیدا رووویداوە، جا لەم ململانەیەدا؛ یان رەوتە شەشگەریەکان سەردەکەون، یاخود رەوتە دژە شەشیەکان، سەردەکەون. لە شەشە ئایینییەکاندا، لە شەشە چینایەتی و رزگاریخوازییەکاندا، لە شەشە کەمەایەتییەکاندا، گەلەک نموونەمان لەم رووەوە هەیە، بەمەش یان شەشکان ئەنجامی ئەرەنی زەر مەزن بەدەستدەهەنن و دونیایەکی نوە و باشتر، سیستەمەکی نوە بونیاد دەنەن، یاخود رەوتە دژە شەشیەکان مەرگەسات و کارەساتی زەر خوەناوی و جەرگبە بەسەر شەشگەەان و گەل و کەمەگە راپەیوەکەدا دەنن. رەنگبە لە نموونەی ئەمەدا؛ لە زەربەی شەشە ئایینییەکاندا ببینین. هەروەها لە شەشی فەەنسای ساەانی 1789-1799 ، لە شەشی ئەکتەبەری رووسیای ١٩١٧دا و لە سەرجەم شەشە سەسیالیستییە چینایەتییەکان و رزگاریخوازەکانی گەلاندا،

ببینین. بەرچاوترین نموونەش لە خەرەمەاتی ناویندا؛ شەشی گەلانی ئێرانی ساڵی ١٩٧٩ بوو، کە لەلایەن ڕەوتی کۆنسەرڤاتیڤی مەزهەبگەرای شیعەگەرای نەتەوەپەرستەوە خەی بەسەر ڕەوتە شەشگەییەکانی گەلانی ئێراندا زاڵ کرد و شەشکەی دزی و زەوتی کرد و هەموو ڕەوتە شەشگەییەکانی ئەوکاتەی لەناوبرد و وەاتبەدەر و پەرشوبڵاوەی پەکردن و کەمارەکی ستەمکاری تیەکراتی توندوتیژکاری دامەزراند. هەروەها دەکرێ نموونەی تریش بهێنینەوە، ڕاپەینی گەلانی باکوور و خەرەمەاتی ناوین لە ساڵانی ٢٠١٠-٢٠١٢ی ئەو وەاتانە ببینین کە بەناوی "بەهاری عەرەبی" یەوە بوو و هەر زوو بەرهەمی ئەو ڕاپەینانیان لە گەلان دزی و هەمان سیستەم بە دەموچاوی جیاوازترەوە هاتنەوە سەر دەسەات...

-٣-

ئێستا کە شەشکی ئازادی تری گەلانی ڕۆژهەاتی کوردستان و ئێراندا، بەپشتگایەتی ژنان و گەنجان، بەرپا بووە، بە پارادایم و بەرنامەیەکی پووختی شەشگەیی و بە ئامانجی گەیشتن بە ریشەیانەی ئەقڵییەت و سیستەمی سیاسی و کەمەایەتی کولتووری و ڕەهەندەکانی تری ژیانی ئەو گەلانە، لەسەرپێیە و ڕۆژ بە ڕۆژ و هەنگاو بە هەنگاو فراوانتر و قووڵتر دەبێتەوە و تەنگی بە سیستەمە دەسەاتدارەکەی ئێران هەچنیوە، ڕەک لە دەخەکی وەهادا؛ ڕەوتەکانی دژە شەشیش، چ لەناو ئێران و ڕۆژهەاتی کوردستاندا، چ لەدەرەوەیدا، خەریکن بەو هەنگاوانەی باسمان لەیانەوە کرد، هەوەدەدەن، خە بەخاوەنی ئەو شەشە بزانن، لەهەمانکاتدا هەوەدەدەن ئاراستە ڕاستەقینەکەی شەشەکە بگەن و بەلاییدا ببەن، دەستیان بە تەشهیرکردن و ناوزەاندنی پەشتگان و هەزە شەشگەییەکانی کردووە. لەهەمووی سەرنجڕاکەشتر؛ هەوەدەدەن درووشمی بنچینەیی شەشەکە کە "ژن، ژیان، ئازادی"یە، بەواتای بکەن و لەناوەکی خەی بەتاەبکەنەوە، بیگەن و درووشمگەلەکی دیکەی بخەنە شوەنی، یان چەواشەی بکەن و واتای دیکەی لەباربکەن. هەروەها هەوەدەدەن لەسەر بنەمای دەمارگیری ئایینی، ئایینزایی، نەتەوەپەرستی، شەشەکە پارچە بکەن و وای نیشان بدەن کە ئەم شەشە تەنیا هی یەک گەلە، دژ بە گەلانی تر..!!

بەگومان؛ ئەم درووشمە "ژن، ژیان، ئازادی" درووشمەکی رووت و رووکەشی و بە ناوەک و بە بنەما و بە سەرچاوە نییە، بەکو لە بنچینەدا درووشمەکی فەلسەفی، فیکری، کولتووری، کەمەایەتی، ئیکەلەژیی و سیاسییە. لە ناواخنی فەلسەفەی پارادایمەکدا لەدایکبووە، گوزارشتەکی پووخت و جەوهەریانەی ئەو پارادایمەیە کە لەیەوە دەرهاتووە. ئەم درووشمە دژەتەز(ئانتی تەز)ی سەرجەم ئەو

دروشمانەیە کە پشتر لە شۆشکانی پشخەی هاتوون و بەرزکراونەتەوە.
با سەرەتا بزانین پارادایمی ئەم شۆشە چییە و چ بەرنامەیەکی هەیە و بە چ ئامانجێک بەرپا بووە:
لە دروشمە بنچینەییەکەیەوە "ژن، ژیان، ئازادی" تێدەگەین کە ئەم شۆشە بەرپابووەی رژەهەڵاتی کوردستان و ئێران، بە پارادایمێکی نوێوە دەستی بە دەرینیترین، قورستترین و بنچینەییترین کێشە بردووە کە کێشەی ماف و ئازادیی ژنە و سەرچاوەی بنەڕەتی کێشکانی تری مرۆڤایەتییە. ژن لەم دروشمەدا، ئەبژێیەک نییە، بەڵکو سەبژێیە، هەم لەدەخی ئەبژێیکراویدا رزگارکراوە، کارەکتەرێکی کارا و چالاکە و کاڵا و ئامازێک نییە، هەمیش وەک سەبژێیەک گەوهەری شۆشکەی پێکهێناوە، کە ئەگەر "ژن" وەک سەبژێیەک نەبێت، واتا بە ناسنامە، ئیرادە، کەسێتی، سەرچاوەی ئافراندن و داهێنان و بوونی کەمەگە نەبێت، ئەوا نە "ژیان" واتای هەیە و نە "ئازادی"یش. بەیە ژن لەم دروشمەدا هەم سەبژێی بنچینەیی پارادایمەکەیە و هەمیش پشتگیری بەجهێنانی ئەو پارادایمەی شۆشە، کە لەگەڵ خۆیدا بەرنامە و ئامانجکانی ئەو پارادایمە شۆشگێییەش دادەڕژێت.
کێشەی ماف و ئازادیی ژن کێشەی بنچینەیی و هەرەدەرینی خودی کەمەگەیە، بەیە تا ژن ئازاد نەبێت و بە مافەکانی نەگات، کەمەگەش بە ماف و ئازادییەکانی ناگات. بەهەی دەرکەوتن و باڵادەستبوونی ئەقڵییەتی پیاوسالارییەوە، کە لەگەڵ خۆیدا سیستەمی پلەداریی، بەدوایشیدا سیستەمی دەسەڵاتخوازیی و دەوڵەتگەرایی لێیەوە پێیدا بووە، زیاتر لە پێنج تا حەوت هەزار ساڵە کەمەگەی مرۆڤایەتی خستەتە ناو کێشە و قەیران و گەژاوەوە. بەیە تا کێشەی ماف و ئازادییەکانی ژن چارەسەر نەبێت، هیچ کێشە و قەیران و گەژاوەکی کەمەگەش چارەسەر نابن، واتا کێشکانی تری ژیان و ئازادییش چارەسەر نابن. بەیە ژن لەم شۆشەدا خودی پشتنگ و کارەکتەرە شۆشگێییەکە و رەوتە شۆشگێییەکەیە.
لە بەرئەوەی پێوەندییەکی دیالیکتیکی ناوخۆیی لەنێوان هەر سێ پێکهاتەکەی دروشمی شۆشکە "ژن، ژیان، ئازادی"دا هەیە، بەبێ یەکتر واتادار نابن و تەواوکاریی یەکترن. بەیە لەمیانەی ئەو پێوەندییە دیالیکتیکییە ناوخۆییەوە تێدەگەین کە؛ ژیان و ئازادی بەهەموو رەهەندکانیانەوە، پابەندە بە خودی ماف و ئازادییەکانی ژنەوە. بەبێ هەبوونی ماف، ناسنامە، ئیرادە و ئازادییەکانی ژنان، هیچ واتایەک بە چەمکەکانی ژیان و ئازادییش نامێنێتەوە. بەبێ ئازادیی ژن هیچ کێشەیەکی چینایەتی، نەتەوایەتی، ئیکۆلۆژیی و

کۆشکانی تری کۆمەڵگە چارەسەر نابن. دەوڵەت و هێزەکانی مۆدێرنیتەی سەرمایەداریی و دەوڵەت-نەتەوە و دەوڵەت-ئایینگەرا و مەزهەبگەراکانی خەرهەڵاتی ناوین لە بەر ئەوەی خاوەنی ئەقڵییەت و پارادایمی پیاوسالارین و دەسەڵاتخوازی پاوانکار و دەوڵەتگەرای ستەمکارن، لەمیانەی بەناسنامەکردن و بەمافکردن و بەئیرادەکردنی ژنەوە، هەم ژیانیان بە واتاکردووە و کردوویانەتە دەزگەیەکی سەر رووی زەمین بە مرۆڤکان و کۆمەڵگەکان، هەمیش ئازادییان لەناواخن و جەوهەری خۆی دەرخستووە و بە ناوەڕۆکیان کردووە. بەمەش توانیویانە بەسەر کۆمەڵگە و گەلاندا زاڵ و بالادەست بن. کەواتە هەر شەشەک کە دژ بەو سیستەمانە و پارادایمە دژەژن و دژەژیان و دژە ئازادییە بەرپابێت، ناچارە و دەبێت بە دژەپارادایمەکی ئەو سیستەمانەوە شەش بەرپا بکات، لەبەرەوە، تەدەگەین کە درووشمی "ژن، ژیان، ئازادی" گەوهەر و ناوەڕۆکی گوزارشتبوونی ئەو پارادایمەیە کە دژە سیستەمی بالادەستە لە کوردستان و خەرهەڵاتی ناوین و جیهانیشدا. ئەم پارادایمەش پارادایمی مۆدێرنیتەی دیموکراتییە، کە لەسەر بنەمای ئازادی ژن، کۆمەڵگەیەکی دیموکراتی ئیکۆلۆژی و ئابووریی هەرەوەزکاریی، خۆی بونیادناوە. بەیە دەبینین کە ئەم درووشمە وەک تەپەڵکی ئاگرین، بە کوردستان و ناوچەکە و جیهاندا تا دێت فراوانتر و گەورەتر دەبێت و هەڵگرانی ئەم درووشمە بە پارادایمەکی نوێوە تەکۆشانی ئازادی بەڕێوە دەبەن. چونکە مۆدێرنیتەی دیموکراتی هەم دژ بە سیستەمی مۆدێرنیتەی سەرمایەداریە، هەمیش دژ بە دەوڵەت-نەتەوە، دەوڵەت-ئایینگەرا و دەوڵەت-ئایینزاگەراکانە. بەیە درووشمی "ژن، ژیان، ئازادی" درووشمەکی دژەتەزی مۆدێرنیتەی سەرمایەداریی و دەوڵەت-نەتەوە و ئایینگەرا و ئایینزاگەراکانە.

ئەم درووشمە؛ کە لەلایەکەوە بەرهەمی پێنجا ساڵ تەکۆشانی فەلسەفی، فیکری، کۆمەڵایەتی، کولتووری، سیاسی و گەریلایی و شەڤانانی تەڤگەری ئازادیی پەکەکە و ڕەبەر عەبدوڵا ئۆجەلانە- بەتایبەتی بەرهەمی تەکۆشانی خودی ژنانی ئازادیخواز و شەشگەڵە- تا دوا فەرمیلی خۆی وەرگرتووە، بە چەندین قۆناخی یەکتر تەواوکاردا تەپەڕیوە، دواجار لە فەرمیلەی "ژن، ژیان، ئازادی"دا گوزارشتی لە خۆی کردووە. لەلایەکی تریشەوە ڕەگ و ریشەیەکی مێژوویی زەر قووڵتر لەو پێنجا ساڵەی تەکۆشاندا هەیە و دەگەڕێتەوە بە سەرەتای بەکۆمەڵگەبوونی ڕەوەمرۆڤکان لەسەردەمی چاخی بەردینی نوێ (نیەلەتیک)، بەدوایدا تەکۆشانی بەردەوامی هەزاران ساڵەی ژن و کۆمەڵگە سرووشتییەکان دژ بە ئەقڵییەتی پیاوسالاری-دەسەڵاتگەرا-دەوڵەتگەراکانەوە، بە ئەوەی جەوهەری کۆمەڵگەبوونی خێیان لەدەست

نەدەن، کە ئافرەنرەتی و پیرەزی ژن، ژیان و ئازادییە، خەیان پاراستووە و بەرگریان لە خەیان کردووە. بەام لەم پەنجا ساەی دواییدا، بەتایبەتتر لەو سی ساەی رابردوودا، ئەم تەکەشان و بەرگرییکردنە لە ژن و ژیان و ئازادی- بە پەشەنگایەتی خودی ژنان- گەیشتەتە ئاستی پارادایمەکی ئازادیی ژن و کەمەگە و گەلان، کە ژنی کورد و گەلی کورد تەیدا رەی پەشەنگایەتییان بینیوە. ئەوەی ئەمە لە رەژهەاتی کوردستان و ئەران رووەدات، گوزارشتەکی قووە و بەردەوامیی ئەم تەکەشانەیە.

-٤-

ئەگەر بەراوردەکی پانەامایی ئەم درووشمە شەشگەییە "ژن، ژیان، ئازادی" بکەین لەگەە چەند درووشمەکی تری شەشە مەزنەکانی تری مەژوو، ئەوا بەوونی دەبینین کە چەندە درووشمەکی هەمەلایەن و گشتگیر و جیهانییانەیە، خەی بە هیچ ئایینەک، ئایینزایەک، چینەک، گەل و نەتەویەکەوە سنووردار نەکردووە، بەکو سەرجەم رەهەندە فراوانەکانی ژیانی مرۆڤ و کەمەگەکانی لەخەوە گرتووە. درووشمی "ژن، ژیان، ئازادی" بە بەراورد لەگەە درووشمی "برایەتی، یەکسانی، ئازادی"ی شەشی فەەنسا، کە تەنیا سە رەهەندی وەرگرتووە کە برایەتی و یەکسانی و ئازادی نەوان کەمەگەی فەەنسی بوو، کە دواتر کاریگەری بەسەر کەی مرۆڤایەتیش دادەنەت، بەام شوەن و پەگەی ژن لەم درووشمەدا بوونی نییە، رەهەندەکانی تری ژیان کە دادپەروەری و ئاشتی و بەیەکەوەژیانی ناسنامە جیاوازەکان و ئیکەلەژیایە پشتگوەخستووە. هەبەتە هەر زوو شەشی فەەنسا لەلایەن بەرژواکانەوە، کە خاوەن ئەقییەتەکی پیاوسالار و دەسەاتگەرا و دەوەتگەرا بوون، بەلاەدا بردرا و شەشگەانی خەتانی خوەن کران و ئیمپراتەرییەتی فەەنسی- ناپلیەنی لەکەوتەوە و ئەمەش داگیرکردنی وەاتانی تری لە ئەوروپا و ئەفریقیای بەدوادا هات.
هەرچی درووشمی "کرەکارانی جیهان یەکبگرن"ی شەش و جوانەوە سەسیالیستی و کەمەنیستییەکانی کەتایی سەدەی نەزدە و کەی سەدەی بیستەمیشە، دەبینین کە تەنیا رەهەندە چینایەتییەکەی ململانەی نەوان چینی دەسەاتداری بەرژوا و کەی چینە ژەردەست و چەوساوەکانی بە بنەما وەرگرتووە. لەکاتەکدا رەگی چەوسانەوە و ژەردەستەیی چینەکان، سەرەتا بە چەوسانەوە و ژەردەستەکردنی ژن دەستیپەکردووە، وەک رەبەر ئەجەلان دەەت؛ "ژن دەرینترین نەتەوەی کەلەنیایەیکراوە". هەروەها ئەم درووشمە و درووشمە پەیوەستدارەکانی تری، وەک "نان، کار، ئازادی" زیاتر درووشمگەلەکی دەستبەرکردنی لایەنی ماددیی و ئابووریین، نەک مەعنەوی و رەهەندەکانی تری ژیان.

بەگومان لەمژوودا؛ گەلێک درووشمی تری شەشکان هەن، کە دەکرێ درووشمی "ژن، ژیان، ئازادی" لەگەڵ ئەو درووشمانەدا بەراوردکاریی بکرێن و دەرئەنجامی گرنگی لێیەوە دەربخرێت.

-٥-

لەمەدا گرنگە کە سەبارەت بە سرووشت و راستینەی ئەم شەشە شرۆڤەیەک بکەین، تا بتوانین لە سرووشت و راستینەی درووشمەکەیشی تێبگەین.

شەشی ئازادی"ژن، ژیان، ئازادی" شەشکی نوێیە، نوێیە لە درووشمەکەی، پارادایمەکەی، بەرنامە و ئامانجەکەی، هەروەها لە پشتگەکانی و لە شێوازی بەکرداریکردنیدا، بەمەش جیای دەکاتەوە لە سەرجەم شەشکانی تری پێشخەی لە ئێران و خەرەماتی ناوین و جیهاندا. ئەم شەشە، بلەسەکەی لە رژەماتی کوردستانەوە بووە و سەرجەم ئەرانی گرتەتەوە. پەش ئەوەی لە رژەمات کەپە بسەنت، پشتر لە باکوور و رژئاوای کوردستانەوە سەریهەداوە و تا ئەستاش بەردەوامە. بە واتایەکی تر؛ ئەم شەشە هەم درەژکراوە و هەمیش تەواوکاریی شەشە فراوانەکەی کوردستانە کە لە باکوور و رژئاوای کوردستاندا بەرپابووە و فراوان بووە و بەکاریگەریی راستەوخە و ناراستەوخەی باکوور و رژئاوا، رژەماتیش شەشی خەی بەرپا کردووە و کاریگەریی بەسەر هەموو گەلانی ئەراندا کردووە. بەام لەهەمانکاتدا ئەم شەشە خاوەن تایبەتمەندەتی خەشیەتی و راستینە و سرووشتی خەی هەیە. واتە کەپیکراو نییە، بەکو درژەپەدەر و تەواوکارە، لەهەمانکاتیشدا خەی شەشکە و بەهەی ئەوەی لە جوگرافیا و کەمەگەگەلکی جیاوازدا، سەریهەداوە، راستینە و سرووشتی خەیشی هەیە و دەبەت ببینرەت.

ئەم شەشە لەمیانەی درووشمەکەیەوە، هەروەها بەشداربوونی ژنان و سەرجەم گەلان لەم شەشەدا، ئەوەمان پەدەەت کە؛ لەسەر هەمان پارادایمی ئازادیی و بەیەکەوژیانی دیموکراتیانەی شەشی ئازادیی لە باکوور و رژئاوی کوردستان و باکوور-رژەماتی سوریا بەرپا بووە. بەگومان ئەم پارادایمە ئازادیخوازییە وەک جولانەوەیەکی شەشگەییش لە باشووری کوردستاندا لەنەو تەکەشانی سەخت و دژوارداية. واتا لەرووی زیهنی و رەحی چالاکوانەتیدا ئیلهام بەخش بووە بە شەشی ئازادیی رژەمات و ئەران. ئەمە بەو واتایە نایەت کە ئەم شەشە راستەوخە و بە ئەرگانی لەلایەن باکوور یان رژئاواوە بەەودەچەت، بەکو رەوتە شەشگەییەکەی ئەم شەشە خەی شەشکەی خەی بەەوە دەبات، ئەوانەی رژانە لە گەپانکە دان و لەبەرنگاربوونەوەی سەخت و دژواردان و سات بە سات گیان و ژیان

دەبەخشن ئەوانەن کە پەشەنگی راستەقینەی خودی شەشەکەن. بەڵام بەهەمان ئەقیدەت و پارادایمی شەشگەڵانەوە. بەیە ئەم شەشە چەندە لەرووی درووشم، ناوەرۆک، پارادایم، بەرنامە و ئامانجەکانی خۆی لە شەشی باکوور-ڕۆژئاوا دەچێت، بەهەمان شێوەش خۆی تایبەتمەندەتی و راستینەی خۆی هەیە و لەووی تەکشانی کرداریی و شێوازی چالاکییەکانیەوە تەواو مەرکی خۆی و تایبەتمەندەتی خۆی هەیە. واتە ئەگەر سەرچاوەی ئەم شەشە لە "باکوور، ڕۆژئاوا، ڕۆژهەڵات" لەووی زیهنی و پارادایمییەوە یەکیش بن، بەڵام هەر یەکەک لەو ڕووتە شەشگەڵییانە بەگوێرەی جوگرافیا و مێژووی وەاتەکیان، کەمەڵگەکانیان، واقیعی سیستەمی دەسەاتدار و سیستەمی کەمەایەتی باوی سەر وەات و کەمەڵگەکەی خۆیاندا، بوونەتە خاوەن تایبەتمەندەتی و سرووشتی خۆیان. ئەمە راستینەیەکی بەرچاوی شەشەکەی ئەستای ڕۆژهەڵات و ئەرانە.

لەوانەیە بەچوونەکی وەهاش هەبەت کە چەن و کوا کاریگەرییەکانی شەشەکانی باکوور و ڕۆژئاوا بەسەر ئەم شەشەی ڕۆژهەڵات و ئەرانەوە هەیە؟ لەڕەدا، ئەگەر چەند نموونەیەک لە رووداوە مێژووییەکانەوە لەو بیست و چوار ساەی رابردوودا بەنینەوە ڕەنگبە باشتر لەو بەریەککەوتن و کاریگەرییەی ڕۆژهەڵات لەگەڵ باکوور و ڕۆژئاوا ببینن. لە ١٥ی شوباتی ساەی ١٩٩٩دا کاتەک کە پیلانگەڵییەکی نەودەوەتی دژ بە ڕەبەر عەبدوەڵا ئەجەلان و پەکەکە و گەلی کورد بەڕەوچوو، دەیانهەزار لە خەڵکی شارەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و تەنانەت لە زانکەکانی تارانیشەوە، دژ بەو پیلانگەڵییە نەودەوەتییە راپەڕین و خۆپیشاندانی زۆر مەزن و شکەمەندانەیان کرد، هەر بەهەی ئەم راپەڕین و خۆپیشاندانانەوە دەیان شەهیدیان بەخشی و سەدان و هەزارانیان بریندار بوون و دەستگیر کران، هەر بەمەش نەوەستا لەوکاتەوە تا ئەستا هەزاران کچ و کوەی ڕۆژهەڵات بەشداریی ریزەکانی پەکەکە بوون، ئەستاش بوونەتە خاوەن ڕەکخستنی فراوانی خۆیان (پژاک و کەدار) لە ڕۆژهەڵات و ئەراندا. هەروەها لە زینداندە دەزەخییەکانی ئەران و ڕۆژهەڵاتدا چەندین شەشگەڵی چالاکوان بەهەمان پارادایم و درووشمەوە بەرخەدانیان کرد و تا دوا هەناسەیان بچووکترین سازشیان لە باوەیی و پارادایمەکەی خۆیان نەکرد.

هەروەها لەکاتی بەرپابوونی شەشی ڕۆژئاوای کوردستان و بەدوایشیدا هەرشکردنی داعش و تورکیا بە سەر کەبانە و عەفرین و گرەسپی و سەرەکانی، خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و لە تارانیش بەدەیان هەزاریان خۆپیشاندانی زۆر بە شکەیان بە پشتیوانی لە ڕۆژئاوا و خەڵکەکەی و شەشەکەی کرد. ئەمەو دەیان و سەدان نموونەی تر پەمان

دەبێن کە؛ لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و تاادەیەکیش لە کەی ئێرانیش، بەتایبەتی لەنێو خوێندکاران، گەنجان و ژناندا کاریگەرییەکی بەرچاوی شۆڕشی ئازادی کوردستان لە باکوور-ڕۆژئاوا هەیە و بە ئیلهام وەرگرتن لێم شۆڕشە ئەوانیش شۆڕشی خۆیان بەرپاکردووە و بەهەمان درووشم و پاراادایمەوە لە شۆڕش دان. بەگومان کاریگەرییەکانی کەناڵە تیقییە ئازادیخوازەکان، میدیای دیژیتاڵ ڕۆژهەڵاتی گرنگیان لێم هەشیاربوونەوەیەی گەلی کورد و گەلانی ئێران و تێگەیشتن و کاریگەربوون بەو پاراادایم و شۆڕشی ئازادی لە باکوور-ڕۆژئاوا هەیە.

یەکەک لە خاڵە گرنگەکانی ڕاستینە و سرووشتی ئێم شۆڕشە ئەوەیە کە تەنیا شۆڕشێکی سیاسی ڕووت نییە و تەنیا بەرامبەر خودی دەسەڵاتە ستەمکارەکەی ئێرانیش نییە، بەڵکو ئێم شۆڕشە، هەرچەندە هەشتا هەموو تایبەتمەندەتی و سرووشتەکەی بەتەواوی دەرنەکەوتووە، بەڵام لە درووشمە بنچینەییەکە و درووشمەکانی تریدا دەردەکەوێت کە ئێم شۆڕشە لە بنەمادا:

١. شۆڕشێکی زیهنی-فیکرییە، ڕێنیسانس و ڕۆشنگەرییەکی نوێیە دژ بەو زیهنییەتە باادەستەی لە ئێران و ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا باادەستە و دژەژن و دژەژیان و دژەئازادییە. واتا دژ بە سیستەمی دەوڵەت-نەتەوە، دەوڵەت-ئایینگەرا-مەزهەبگەرایە.

٢. شۆڕشێکی کولتووریە، دژ بەو کولتووره باادەستەیە کەوا هەزاران ساڵە بەسەر مرۆڤ و کەمەگەکانی ڕۆژهەڵات و ئێران و خۆرهەڵاتی ناویندا داسەپێنراوە، ئەو کولتووره باادەستە کولتوورەکی دژەژن، دژە ژیان، دژە ئازادییە.

٣. شۆڕشێکی کەمەایەتییە، دژ بەو دەخە کەمەایەتییەی کەوا تاک و کەمەگەکانی ڕۆژهەڵات و ئێرانی تەدا چەپێندراوە و سەرکوتکراوە، کە تەیدا زەمینەی ئازادی، یەکسانی، کار، دادپەروەری، ژیانێکی بەشکەی دادپەروەر و یەکسان و ئازاد، بەیەکەوەژیانی دیموکراتیانە و ئاشتەوایانەی تا دواادە نەهەشتووە.

٤. شۆڕشێکی ئیکەلەژییە، کە دژ بەو دەخە داسەپێنراوەیە کە ژینگەی سرووشتی و کەمەایەتی وێران کردووە و زەمینەی ژیانی نەهەشتووە.

٥. شۆڕشێکی سیاسییە، دژ بەو سیستەمە سیاسییەی کەوا زیاتر لە چل ساڵە، لەمیانەی دزین و زەوتکردنی شۆڕشی ئازادی گەلانی ئێران لە ساڵی ١٩٧٩دا بەرپاببوو، هاتەتە سەر دەسەڵات و بە ئاگر و ئاسن سەرکوتی ژنان و گەلی کورد و گەلانی تری ئێرانی کردووە. دژ بەو گەندەییەی دەسەڵاتە ستەمکارەیە کە ڕۆژهەڵاتی ئێم گەلانە، لەسەر دەرکەوتنی چەند تاڵە قژێکی ژنان، لەسەر بەرەنگاربوونەوەی ئێم دەسەڵاتە، بەناوی خوا و ویلایەتی فەقیهی خۆکردنە جەگری خواوە،

دەکوژرێن، لەسێدارە دەدرێن، دەخرێنە کونجی زیندانەکانەوە. ئەم دەسەڵاتە تیەکراتە خەسڕێنە، گەلی کورد و گەلانی تری ئێرانی غەرقی هەژاری، بێکاری، ئاوودەبوون بە ماددە هۆشبەرەکان، تەشەنەپێدانی دەمارگیریی ئایینی، ئایینزایی، نەتەوەپەرستی کردووە.
بەیە ئەم شۆڕشە کە زیاتر لە مانگێکە بەرپا بووە، ڕۆژ بە ڕۆژ سرووشت و تایبەتمەندێتییەکانی دەردەکەوێت، بەر لەهەموو شتێک شۆڕشێکی زیهنی، کولتووری، کۆمەڵایەتی، ئیکۆلۆژیی، ئینجا سیاسییە. هەرچەندە ئەستا زیاتر لایەنە سیاسییەکەی بەرچاوە، ئەمە لە بەر ئەوەیە کە سیستەمی دەسەڵاتداریی ئێران، لەخەیدا گوزارشت و نوێنرایەتی لە هەموو ئەو سیستەمە زیهنی، کولتووری، کۆمەڵایەتی، ئیکۆلۆژی و سیاسییە دەکات کە گەلی کورد و گەلانی ئێران لەدژیدا ڕاپەڕیون و شۆڕشیان بەرپا کردووە. ئەمەش ڕاستە و هەڵە نییە، چونکە ڕووخاندنی ئەم سیستەمە سیاسییە دەسەڵاتدارەی ئەستای ئێران، ڕێگە لە بەردەم ڕووخاندنی کەی سیستەمە زیهنی و کولتووری و کۆمەڵایەتییە بادەستەکە دەکاتەوە و قۆناخێکی نوێ و زەمینەیەکی نوێ لە بەردەم ئاواکردن و بونیادنانی سیستەمێکی زیهنی، کولتووری، کۆمەڵایەتی و ئیکۆلۆژی و سیاسی نوێ و ئازاد و دیموکراتیانە دەکاتەوە و دەکرێ لەمیانەی سیستەمێکی کۆنفیدراڵی دیموکراتییدا گەلی کورد و گەلانی تری ئێران، ببنە خاوەن خەباتەوە بەرەتی دیموکراتیانەی خۆیان و لەسەر بنەمای بەیەکەوژیانی ئازاد و دیموکراتیانەدا لەسەردەمێکی نوێدا شکۆمەندانە بژین.
یەکێک لە تایبەتمەندێتییەکانی ئەم شۆڕشە ئەوەیە کە لەهیچ شۆڕشێکی تری مێژوویی گەلان ناچێت. بەتام لەسرووشت و تایبەتمەندێتی و ئاستی کاریگەرییەکانیدا لە ناوخەی ئێران و ناوچەکە و جیهاندا، زۆر لە شۆڕشی پاریسی ١٩٦٨ی خوێندکاران دەچێت. چونکە شۆڕشی پاریسیش ئەوەندەی شۆڕشێکی زیهنی، کولتووری، کۆمەڵایەتی بوو، ئەوەندە سیاسی نەبوو. هەرچەندە دواتر کاریگەریی سیاسیی زۆریشی بەسەر سیستەمی سیاسی ئەوروپا و جیهانیشدا هەبوو. ئەم شۆڕشە کە تەنیا شۆڕشێکی خوێندکاران نییە، بەڵکو شۆڕشی ژنان و گەنجان و گەلان و خەڵکە هەژار و بێکارەکەیە، لەنزیک مودا و دوورمودادا، کاریگەرییەکی چەنایەتی زۆر بەسەر گەلانی خەرهەڵاتی ناوین و جیهاندا دەکات. هەر لە ئەستاوە ئاماژە گرنگەکانی ئەم کاریگەرییە دەبینین.
کەواتە ئەم شۆڕشە، شۆڕشێکی دژە دەسەڵاتی، دژە دەوڵەتگەراییە. واتە ئەم شۆڕشە لەوەدا ناوەستێت کە تەنیا سیستەمە سیاسییە دەسەڵاتدارە بادەستەکە بگۆڕێت، بەڵکو بەئامانجی گۆڕین و وەرچەرخاندنی کەی سیستەمی زیهنی، کولتووری و کۆمەڵایەتیی

باڵادەستی سەر ڕژێمەکات و ئێران بەرپابووە و بەڕێوە دەچێت.
لەکاتێکدا، کە ژنان و گەنجانی کورد و گەلان پێشەنگایەتی ئەم شەڕە دەکەن و بە درووشمی هاوبەش لە مەیدانەکان دان، ئەمە بەخێی بەگەڕ و سەلمێنەری ئەوەیە کە ئەم شەڕە لەبنچینەدا بژاری بەیەکەوەژیانی ئازاد و دیموکراتیانەی گەلانی کردەتە بژاری خێی بە داهاتوو، تا ئێستا گەلانی راپەڕیو نەک هەر دژ بەیەکتر نین، بەڵکو بەیەکەوەن و خەونی بەیەکەوەژیانی ئازاد و دیموکراتیانەیان هەیە و خە بەدوور دەگرن لە هەموو جۆرە دەمارگیرییەکی ئایینی، ئایینزایی، ئەتنیکی و نەتەوەیی. ئەمەش یەکەکە لە خاڵە هەرە درەوشاوە جیاوازەکانی ئەم شەڕە.

-٦-

وەکو باسمان کرد؛ لەبەرامبەر ئەم شەڕەدا کەمەک ڕەوتی دژە شەڕەکەش هەر لە ئێستاوە ئاماژەکانی دەبینرێن. وەکو دەبینین؛ هاوکات لەگەڵ دژایەتیکردنی رژێمی ئێران بە ئەم شەڕە، لەدەرەوەی رژێمیش ڕەوتگەلێکی دژەشەڕەشیش کاران و لەهەوڵی دژایەتیکردنی ئەم شەڕەن، بەو ڕێگا و ڕێبازانەی کە لەسەرەوە باسمان کردن. وەکو دەبینین؛ هەکاری دژایەتیکردنی ئەم شەڕە لەلایەن رژێمی ئێرانەوە دیارە کە بە مەرگی ئەم رژێمە بەرپابووە، بەیە بەئاگر و ئاسن، بەهەموو شێوازێکی سەرکوتکردن لەهەوڵی سەرکوتکردنی ئەم شەڕە دایە. بەڵام دیارە ناتوانێت لەم سەرکوتکردنەیدا سەربکەوێت. ئیدی رژێمی ئێران، هەروەها ژنان و گەلانیش ناچنەوە دەخی پێش ئەم شەڕە. لەنزیک مەودا، یان ماوەیەکی کەمخایەندا ئەو رژێمە چیتر ناتوانێت بەردەوام بێت و وەکو رابردوو پاوانی دەسەڵات، ژن و ژیان و ئازادیی گەلی کورد و گەلان بکات.
بەڵام لەدەرەوەی رژێم، ئەو ڕەوتانە کێن و چین کە دژەشەڕشن و هەر لە ئێستاوە، راستەوخە یان ناڕاستەوخە، دەستیان بە دژایەتیکردنی ئەم شەڕشی ئازادییە کردووە؟. دەکرێ ئەو ڕەوتانە لەچەند خاڵێکدا پێلین بکەین:
١. سەرجەم ڕەوتە ئیسلامییەکان- بە ڕەوتی سەلەفی و ئیخوانییەوە- بە بیانووی لەچک فڕدان و لەئایین دەرچوون، پەراوێزخستنی دەسەڵاتی پیاوسالاری بەسەر ژنەوە، دژ بەم شەڕشی ئازادیین. ئێستا تەنیا لە قەناخی دژەپەوپاگەندە دان دژ بەو شەڕشە، فەتوا دەدەن و هەڕەشە دەکەن. بەڵام لەوانەیە لە قەناخەکانی تردا راستەوخە بکەونە دژایەتیکردنی ئەم شەڕشە و بەکرداریش لە جموجڵە دابن. ئەمە هەر تەنیا لە ڕژێمەکات و ئێران نا، تەنانەت لە باشووریشدا ئەو ڕەوتانە دژایەتی و ترسی خەیان لەم شەڕشە نەشاردەتەوە.

٤. سەرجەم هێز و لایەنە نەتەوەپەرستەکان و پانئەڕانیستەکان و شاپەرستەکان، دژ بەو شەشە لە نەو دژەپەوپاگەندە و لەدوانی سەیر دان لەسەر درووشمی شەشەکە و هەر لە ئەستاوە لەهەوەی دزین و زەوتکردنی شەشەکە دان. ئەوانە هەوەدەدەن لەڕەگەی زلدەوەتەکانی ڕژئاواوە، پشتیوانی بەدەستبەنن و لەدوای رووخانی ڕژەمی ئەستادا، ئەوان دەسەات بگرنە دەست. ئەمە لەکاتەکدا، ئەو هێز و لایەنانە، لەووی ئەقەییەت و سیاسەتەوە، بەقەد یەک گەرد، جیاوازییان لەگەڵ ڕژەمی ئەستای ئەراندا نییە.

٥. هێز و لایەنە میللیگەرا و نەتەوەپەرستە سەرەتایی و کلاسیکییەکانی کوردیش، هەم لە باشوور و هەمیش لە ڕژهەات، هەر لە ئەستاوە لەڕەگەی دژایەتیکردنی درووشمە سەرەکییەکەی شەشەکەوە، یان چەواشەکردن و بەواتاکردنی درووشمەکەوە، لەهەوەی بەلادابردن و پارچەکردنی شەشەکە دان. لەمەش سەرنجاکەشتر؛ دەیانەوەت ئەم شەشە سەرتاپاگیرییەی ئەران تەنیا لە ڕژهەاتی کوردستاندا قەتیس بهێنەوە و سنووورداری بکەن. هەوەدەدەن لەڕەگەی بەکارهێنانی چەک و توندوتیژییەوە دەستوەردان لە شەشەکە بکەن. بە ئەوەی بتوانن کەمترین بەرگری ڕەوای ئەم گەلە راپەیوە بکەن. ئەم هێز و لایەنە کوردیانە، هەوەدەدەن ئامانجەکانی ئەم شەشە تەنیا لە ئامانجە سیاسییە دەسەاتخوازییەکەی خەیاندا بخنکەنن. ئەمە لەکاتەکدا، ئەم شەشە تەنیا بە ئامانجی سیاسی و زەر بەتایبەتیش بە ئامانجی دەسەاتخوازیی و دەوەتگەرایی بەرپا نەبووە. وەکو باسمان کرد شەشەکی زیهنی، کولتووری، کەمەایەتی و ئینجا سیاسیی سەرجەم ژنان و گەلانی ئەرانە. ئەگەرنا ئەوا ژنان و گەلانی تری دەرەوەی کورد بەشداریان تەدا نەدەکرد. بەگومان ئەمە بەو واتایە نایەت هێزە کوردییەکان لەم شەشەدا بەشدار نین، یان خاوەن بەرنامەی تایبەتی هاوبەش و ستراتیژی هاوبەش نەبن بە گەلەکەی خەیان، بەڵام دەبەت بە گەلانی تریش و سەرجەم ئەرانیش بەرنامە و ستراتیژیان هەبەت. چونکە نە گەلی کورد بەبە گەلانی تر بە ماف و ئازادییە نەتەوەییەکانی دەگات، نە گەلانی تریش بەبە کورد بە ماف و ئازادییەکانیان دەگەن. بەیە، پەویست دەکات هێز و لایەنە کوردییەکان، بەرچاو روون بن و زەبر لە ڕەح و فیکر و پارادایم و بەرنامە و ئامانجە گشتییەکانی ئەم شەشە نەدەن. لەهەمانکاتدا، پەویست دەکات ببنە خاوەن ستراتیژ و بەرنامەیەکی دیموکراتیخوازیی و ئازادیخوازی روون و کەنکرەتی ئەوتە کە لەگەڵ ڕەح و فیکری شەشەکەدا تەبا و یەکانگیر بەت. ئەگەرنا، بەم ئەقەییەت و بەچوونە سیاسییە بەرتەسکەی خەیانەوە، بەر لەهەموو شتەک شەشەکە پارچە پارچە دەکەن و دواجار گەلی کورد بەتەنیا لە گەڵ پانکەدا دەهێنەوە. بەمەش ڕژەمی ئەران بە ئاسانی

دەتوانێت بەسەر گەلانی شۆشگێڕ و راپەڕیودا زاڵ ببێت و ئینجا بکەوێتە سەرکوتکردنی گەلی کوردیش.

٤. گروپە چەپە دەگما و کلاسیکییەکانیش هەوڵدەدەن ئەم شۆڕشە لە بەتەی چینایەتیدا لە قاڵپ بدەن. بەمەش هەوڵ دەدەن، لەبری درووشمی "ژن، ژیان، ئازادی" درووشمگەلێکی وەک "نان، کار، ئازادی، یان حکومەتی بەرابەری" ببێتە درووشمی شۆشەکە. ئەمە لەکاتێکدا ژنان، گەنجان و گەلی کورد و گەلانی تری راپەڕیو، خەیان و بە فیکر و ئیرادە و خواستی خەیان درووشمی "ژن، ژیان، ئازادی" یان هەبژاردووە، نەک لایەنێکی سیاسی دیاریکراو، بە پژاکیشەوە. ئەمە لەکاتێکدا ئەم شۆڕشە زۆر لە شۆڕشێکی چینایەتی فراوانتر و گەورەتر. چونکە ژنان و گەلان، هاوکات لەگەڵ ئەوەی کێشەی نان و کار و ئازادییان هەیە، بەڵام لەم کێشانە قووڵتر کێشەی ماف و ئازادیی و ژیانی ئازاد و بەکەرامەتیان هەیە، بەبەریکراون لە هەموو دەرفەتێکی ژیانی ئازاد، لەسەرووی هەموویانەوە ژنان و گەنجان و گەلانی کورد و بەلوچ و ئازەری و عەرەب و گەلانی تری ئێران. واتە ئەم شۆڕشە تەنیا شۆڕشی چینی کرێکار نییە، بەڵکو هی هەموو چین و گەلە ژێردەستەکان و بەتایبەتیش ڕەگەزی چەوساوەی ژنە. بەیە بەرلەهەموویان، ژنان راپەڕین و پێشەنگایەتی ئەم شۆڕشیان کرد، لەنێو گەلانیشدا گەلی کورد پێشەنگایەتی ئەم شۆڕشەی کردووە، بەگومان چینە هەژار و بێکار و کرێکارەکێش لەنێو شۆڕشگێڕانی ئەم شۆڕشدا جێگە و پێگەیەکی گرنگیان گرتووە، بەڵام هەر ژنانن کە پێشەنگی ئەم شۆڕشن. بەیە پێویست دەکات ئەم گروپ و ڕەوتە چەپ و سۆسیالیست و کۆمۆنیستانە، ئەقڵییەت و بەرنامەی کاری سیاسیی خەیان لەگەڵ ڕاستینەی ئەم شۆڕشە، لەگەڵ ڕۆح و فیکری ئەم شۆڕشدا تەبا و یەکانگیر بکەن، بەمەش دەتوانن ڕۆڵێکی زۆر کارا و مەزن ببینن لە سەرکەوتنی ئەم شۆڕشدا.

٥. دەوڵەتانی ناوچەکە (بەتایبەتی تورکیا و ئێراق و حکومەتی هەرێمیش) و دەوڵەتانی ڕۆژئاوا (ئەمریکا و ئەوروپا)ش هەر لە ئێستاوە، بە سەرسوڕمانی و شکۆوە لە گەورەیی و رادیکاڵبوونی ئەم شۆڕشە دەڕوانن. تورکیا سەرکوتی ئەو خەپیشاندانانەی کرد کە بە پشتیوانی لە شۆڕشەکە کران. هەبەتە، بەهۆی ئەوەی دەوڵەتانی ڕۆژئاوا، کێشە و ناکۆکیان لەگەڵ ڕژێمی ئێراندا هەیە، بەیە ڕووکەشانە پشتیوانی لەم شۆڕشەی گەلان دەکەن، بەڵام لە دوور مەودادا، ڕەنگبە هەوڵبدەن، هاوشێوەی دزینی بەرهەمی راپەڕینی بەهاری عەرەبی، بەرهەمی ئەم شۆڕشە بدزن و رادەستی ئەو هێز و لایەنانەیان بکەن کە بەرژەوەندییەکانیان دەپارێزێت. بەیە هەر لە ئێستاوە، پێویستە، ئیرادەی ئازاد و سەربەخۆی شۆڕشەکە هەر لەدەست

ژنان و گەلی کورد و گەلانی تردا بەنەتەوە و رادەستی هیچ هێز و لایەن و دەوڵەتێکی نەکات و بەرژەوەندیی خەیان لەسەرووی هەموو بەرژەوەندییەکانی تری هێز و لایەن و دەوڵەتکاندا دابنێن.
ڕەنگبێ ڕووتی تریش هەبن، ئەستا یان لە داهاتوودا دژبەرێتی خەیان بە ئەم شێوە بخەنەووو. بەڵام ئەوانەی لە سەرەوە باسمان کردن، سەرەکیترین ئەو ڕووتانەن کە هەر لە ئەستاوە، ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ، دژ بە درووشمەکەن، کە گوزارشت لە ڕەح و فیکر و پارادایم و بەرنامە و ئامانجەکانی شێوشەکە دەکات.

-٧-

لەکەتاییدا؛ دەخوازم بڵێم؛ ئەم شێوشە لەیەککاتدا لەهەناوی خەیدا ڕەنیسانس و ڕەشنگەریییەکی مەزنی بە کوردستان، ئێران، خەرهەڵاتی ناوین و جیهان هەڵگرتووە، کە بەهیچ شێوەیەک قەناخی پێش ئەم شێوشە و قەناخی دوای ئەم شێوشە هەرگیز وەک یەک نابن. ئەمە سەرەتای وەرچەرخانێکی زیهنی، کولتووری، کەمەڵایەتی و سیاسی مەزنە لە کوردستان و ئێران و خەرهەڵاتی ناوین و جیهاندا. کاریگەرییەکانی ئەم شێوشە هەر لە ئەستاوە بەدیار کەوتووە و گەلێک بیرمەند و فەیلەسوف و ڕەشنبیر و چالاکوان و هونەرمەند لەئاستی کوردستان و ئێران و ناوچەکە و جیهانیشدا بەم شێوشە کاریگەر بوون و دەڵێن؛ "دەبێت لە ئەوەوە، واتا لە ژنانی پەشەنگ و گەلی کورد و گەلانی ئێرانەوە فێر ببین و لەتان تێبگەین". ئەمە بەخێی جیهانیبوونی ئەم درووشمە و خودی شێوشەکە دەخاتەووو.
ئەم شێوشە هەر لە ئەستاوە سەرکەوتووە لەوەی چ درووشمێکی بنچینەیی هەبژێرێت بەخێی و بە چ پارادایم و بەرنامە و ئامانجێکەوە دەستپێبکات و فراوان ببێت. ئەوەی ماوەتەوە چۆن بتوانێت لەسەر ڕاستەڵەی خێی بەردەوام ببێت و بە ئامانجە نزیک مەودا و دوور مەوداکانی بگات. بەیە پشتیوانیکردنی ئەم شێوشە تا سەردەکەوێت، ئەرکێکی بنچینەیی ئەخلاقی، مەبدەئی و ئینسانی هەموو ئازادیخوازێکە. بەادەی گرنگیی ناسین و تێگەیشتن لە ڕەح و فیکری ئەم شێوشە، ناسین و تێگەیشتن لە ڕووتە دژشێوشەکانی ئەم شێوشش گرنگ و پێویستە. بەگومان هەموو شێوشێک بە لە بەرپابوونیدا سەردەکەوێت. واتا چۆن و کەی و کە و بچ شێوازێک دەستپێدەکات و بەهەمان شێوە بەردەوام دەبێت و تا بە سەرکەوتن دەگات لەسەر ڕاستەڵەی خێی دەڕوات. شێشیش وەک مانگو سەرلەئەوارکەیەوە دیارە، واتا هەر لە سەرتاکەیەوە دیارە کە بەرەو کوە دەچێت و چیدەکات و چۆنی دەکات و کە دەیکات.

دوا پەردە.. مەنسـور حکمەت.. وەگەڕانی بە کوردی: کاوە عومەر

هەندێک یاداشت سەبارەت بە قەیرانی سیاسی ڕژێمی ئیسلامی

٢٠٢٢\١٠\١٣

١- شەوەی کەشکە

ئەوەی ئێرانی سە ساڵی ڕابردوو لە بنەڕەتدا لە ئێرانی پێش ئەوە جیا دەکاتەوە، تەڕوانینی خەڵکە سەبارەت بە هەڵوەستی خەیان لە پەوەندی لەگەڵ حکوومەتدا. ئەمە ئەوشتەیە کە لە ئێراندا گەڵاوە. . نێک تەنیا لەسەر ئەو ڕاستییە بوەستن کە نابەت کەماری ئیسلامی لە کاردا بەت، پەوستە بەوات، بەڵکو ئەو باوەڕەش کە دەکرە ڕووخێنرەت، دەبە بەووخێنرەت. ڕق و کینەی جەماوەری خەڵک بەرامبەر بە کەماری ئیسلامی بەقەد خودی ئەم ڕژێمە کەنە. کەماری ئیسلامی هەر لە سەرەتاوە حکوومەتی کەمینەیەکی بچووک بووە کە لە بەشاییەکی سیاسیدا، بە پاپشتی وەاتانی ڕژئاوا و میدیاکان، لەسەر بنەمای سیاسەتێکی ئاشکرای مرۆڤکوژی، و پشت بەستن بە یەکێک لە خوەناوی ترین و توندوتیژ ترین سەرکوتکردنی سیاسی لە مێژووی سەدەی بیستەمدا بەپەوە ماوەتەوە. ئەگەر حکومەتە سەرەڕەیە بیەوەت لە جیهانی ئەمەدا نموونەیەکی هەبەت، ئەمەیە. لەم بیست ساڵەدا، هەموو ڕژێک و هەموو شەوێک، ملیەنان کەس لە ناخی دەیانەوە نەفرەتیان لە بناغەکانی ئەم حکومەتە و بەرپرس و دامودەزگا و دەسەاتەکانی و ناو و سەرکردەکەی و سوپا و یاسا و زیندانەکیان کردووە . ئەم هەستکردنە قووەەی دوژمنایەتی لەگەە حکومەتی ئیسلامی لە ماوەی ئەم دوو دەیەدا، هەونی هاوبەش و بەشکی بەردەوام بووە لە سایکلەژیای زەرینەی زەری خەکدا. بەام ئەمە توخمەکی دیکەی دیاریکەر بە ئەم ڕەحە زیاد کراوە و ئەویش هیوا و باوەڕە کە هەمیشە لە زیادبوونداید بە لە ناوچوونی نزیکی ڕژەم. ئەمە بزونەری ماتەی بارودخی سیاسی ئەمەی ئێرانە. خەڵک کەوتوونەتە ڕە.

هەموو قەیرانی ڕژێمی ئیسلامی لەرەوە سەرچاوە دەگرەت. جەمسەرگیری

ئەمەی فراکسیۆنەکانی حکوومەتی ئیسلامی و لەکترازان لە نێوان دوو خوردادی و باڵی راستەودا ریشەکەی لەمدایە. لەڕدا چیتر باس لە "قوتابخانە یان پسپۆڕی" و "ئابووری بازاڕ یان ئابووری دەوڵەت" و "شۆڕشی ئیسلامی بەڕێ یان نەخۆر" ناکرێت. باسەکە لەبارەی مانەوەی حکومەتە لە بەرامبەر ئەم ناڕازییە قووڵە و بەئاگابوون و زیادبوونی جووڵەی خەڵکە.

دووی خوردادیەکان دەزانن کە کەماری ئیسلامیی ئێستا دەبێت بڕوات. ئەوان دەزانن کە سیاسەتی باڵی ڕاست خێرا خەڵک دەباتە سەر ئەرکێکی بنەڕەتی و توندوتیژ لەگەڵ تەواوی دەسەڵاتدا و لەشکستی هەموو سیستەمەکەیان لەم شەڕەدا دەنیایە. ئەوان بانگەشەی ئەوە دەکەن کە دەتوانن جۆری دووەمی کەماری ئیسلامی بنیات بنێن کە بریتییە لە کەماری ئیسلامیی دەستکاریکراو. توندوتیژی و لە سەدارەدان و سەرکوت و ئەشکەنجە و تیرۆر بە کەمەنیست و کرێکاران و ڕادیکاڵ و ژنان دەهێنرێ، بەناو مەودای "کەسانی "خۆماڵی"" فراوانتر دەکەن. پێویستە ئەپۆزیسیۆنی نەتەوەیی-ئیسلامی جارێکی تر یاری بکاتەوە. ئەپۆزسیۆنێک کە سەردەمانێک گەمارۆی کەماری ئیسلامیی خومەینی بازرگانیان دابوو و تەنانەت کاتێک ڕەتکرایەوە، بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ وازی لە پشتیوانیکردنی ڕژێم نەهێنا. دووی خوردادییەکان پێیان وایە بەم شێوەیە و بە دروستکردنی هاوپەیمانێتییەکی نەتەوەیی-ئیسلامی بەرژەوازی خاڵی هاوسەنگی ئیسلامی نوێ لە ئێراندا دروست بکرێت و بە چەند ساڵێکی تر لە شوێنی خۆیدا دەمێنێتەوە. ئەمە ڕەگای هەڵهاتنە کە ئەمانە نیشانی ئەدەن بە هاوڕێگەرانەکانیان لە باڵی ڕاست.
بەڵام باڵی ڕاست ڕازی ناکرێت. ئەمانە وێنەیەکی واقیعی تریان لە دینامیزمی گەڕانکاری سیاسی لە ئێراندا هەیە. دەزانن حکومەت و ئیسلام زۆر بە ڕەگ و ڕیشەن بە ئەوەی شوێنکەوتوان هەبێت بە پاشەکشەکردن. ئەوان دەزانن کە یاری بە ئاگر دەکەن. ئەوان نیگەرانن، و بارودۆخی ساڵانی ڕابردوو وەک شایەتحاڵێک دەبینن کە "گەشەسەندنی" جیهانی سیاسی "کەسانی ناوخۆیی" دەتوانێت بە خێرایی ببێتە هۆی بەرزبوونەوەی هەزێکی گەورەی خەڵک کە بەدوای ڕووخاندا دەگەڕێن لە بواری سیاسیدا. بە پێچەوانەوە دەیانەوێت مەودای "کەسانی ناوخۆیی" سنووردار بکەن. ئەوان ناچارن بەدواداچوون بە دەزینەوە و ڕەتکردنەوەی سیاسی و نەهێشتنی جەستەیی "خائین" و "دزپەکەر" لە ڕێزەکانیاندا بکەن. ئەوان دەیانەوێت تا دەتوانن لەگەڵ توندوتیژیدا بمێننەوە. یەکدەنگی و دیسپلین و گوڵایەی پێویستە.

دەخی هەموو حکومەت و دەخی هەردوو فراکسیۆنەکە چارەسەر ناکرێت و نائومێدانەیە. لەووی بابەتییەوە، بەبێ گوێدانە هەر سیاسەت و هەوڵ و ڕەوشوێنێک لە لایەن هەموو لایەکەوە، کەماری ئیسلامی و ئیسلامی سیاسی هیچ ڕێگایەکی دەربازبوونیان لەم دەخە سەختە نییە. بۆچی؟

١- چەقبەستوویی ئابووری:

هیچ جۆرە سەقامگیرییەکی سیاسی ڕۆژیی، چ جای هاوسەنگییەکی کەمەایەتی بەردەوامتر، بەبێ کرانەوەیەکی بنەڕەتی ئابووری لە ئێراندا مومکین نییە. بەڵام ئاسایەکی وەها بە ڕەهایی بوونی نییە تا ئەو کاتەی ڕژێمی ئیسلامی لە کاردا بێت. کەماری ئیسلامی ئێران بەرژوازی لە چنگی شەشی چەپی دژە پاشایەتی-دژە دەسەاتخوازی ساڵی ١٩٧٩ ڕزگار کرد. بەڵام هەنانکایەی سەرمایەداریی ئێران و گەشەکردنی لە چوارچێوەی جیهانیی سەرمایەداریی ئەمەدا و گەیینی بازاڕی ناوخۆیی لە ئێران بە بەشێکی دینامیکی و ئۆرگانیکی ئابووریی سەرمایەداریی جیهان، دژایەتیی تایبەتمەندییە جەوهەریەکان و دەخی مەژوویی-سیاسیی ڕژیمی ئیسلامییە . ڕژهەاتی ناوەاست، تا ئەو کاتەی ئیسلامی سیاسی لە بنەبڕ نەکرابێت، تا ئەو کاتەی پرسی عەرەب و ئیسرائیل نەگەیشتبێتە کەتاییەکی دیاریکراو، تا ئەو کاتەی ئایندەی سیاسی ڕژهەاتی ناوەاست و سەقامگیرییەکەی و پێوەندییەکانی وەاتان بێت و خەڵکی ئەم ناوچەیە لەگەڵ دونیای ڕۆژئاوا نادیارن و جێی متمانە نین، لە روانگەی بەرژوازی و کەمپانیا و وەاتانی ڕۆژئاوا لە کەتایی لیستی هەناردەکردنی سەرمایە و گواستنەوەی تەکنەلەجیا و فراوانکردنی بازرگانی دەرکی دایە. ڕژهەاتی ناوەاست لە رووی ئایدەلەژیا و سیاسەت و ڕشنبیرییەوە، بەبەیارترین ناوچەیە لە جیهاندا. سەرمایە، تەنانەت سەرمایەی پیشەسازیش، گەشت ناکات بە ئەم ناەوونییە و لە سەردەمکدا کە شەشکی تەکنیکی گەورە لە ئارادایە، ڕەگ و ڕیشەی لەم ناەوونییە دانادات. ئیسلامی سیاسی و کەماری ئیسلامی لە خودی ئێراندا بەشکە لە کەشەی دواکەوتوویی و چەقبەستوویی ئابووری لە ڕژهەاتی ناوەاستدا. نەک هەر ناتوانێت ببێتە فاکتەر و توخمەکی پەشەنگی گەشەی خێرای سەرمایەداری لە ئێراندا، بەڵکو یەکەکە لە بەربەستە یەکەمەکانی. ئەم دژایەتییە تەنیا ڕاستەو و ئیسلامییە توندەوەکانی ئێران ناگرێتەوە. فراکسیۆنی دووەمی خوردادیش لە هەمان چەقبەستوویدایە. "دیالەگی شارستانیەتەکان" و "باشکردنی پێوەندییەکان" لەگەڵ وەاتانی ڕۆژئاوا و تەنانەت کردنەوەی باڵیۆزخانەی وەاتانی ڕۆژئاوا گەانکارییەکی بەرچەستە لەم وەنە گشتییەدا نادات بەدەستەوە. باسکە لەسەر چارەسەرکردنی گرژییەکان

و باشترکردنی پەیوەندییە دیپلۆماسییەکان لەگەڵ ڕژێماوادا نییە (ئەمەش بە بە ئەوەی دووی خوردادیەکان لە باڵی ڕاست بدەن لەڕەگەوە ، مومکین نییە). کەشکە لەوەدایە ئەگەر بیانوەت سەرمایەداری ئێران بە بەشداری و پشتیوانی سەرمایە و وڵاتانی ڕژئاوا پرسیەکی نوێی ئاوەدانکردنەوە و کەکبوون ئەزموون بکات، ئەوا نەرەی دەوەتی سەرمایەداری و تەواوی بەرژوازی و نوخبەی سیاسی و فیکری ئێران بەرەو ڕژئاوا دەبەت دەبە ئەوەندە ئاشکرا و گشتی و سەرنجڕاکێش بەت، بە جەش و خرەش و ئایدیەلۆژیک بەت کە ئێران ببەتە بنکەیەکی جددی و بە ئاشکرا لایەنگری ڕژئاوا لە ناوچەکەدا. وڵاتانی وەک میسر و تورکیا، بە هەموو ڕاگەیاندنی دەسزیان بە ڕژئاوا و ئەمریکا و بە هەموو پەیوەندییە سیاسی و سەربازییە نزیکەکانیان لەگەڵ ڕژئاوا، هەشتا لە ڕووی ئابوورییەوە ناوچەیەکی فەرامەشکراوی جیهانن. گەشەسەندنی سەرمایەداری ئێران پەویستی بە نزیکی و یەکەیزییەکی نەودەوەتی هەیە تەنانەت زەر لەوە زیاتریش لەم وڵاتانە. دابینکردن و گەرەنتیکردنی ئەم ڕادەیە لە نزیکایەتی، تەنانەت ئەگەر دوو خوردادی خەیان بیانوەت، لە دەرەوەی بازنەی دەسەڵات و چارەنووسی مەژوویی ئەم بزووتنەوەیەدایە. شکستی یەکلاکەرەوەی ئیسلامی سیاسی یەکەم مەرجی ئەم پرسیەیە. بەڵام ئەو بزووتنەوەیەی کە شکست بە ئیسلامی سیاسی دەدات، بە پێی پێناسەیەکی تر ناتوانەت ئیسلامی بەت یان بمێنەتەوە. ئەمەش دەمانباتە سەر ڕستەیەکی سادە. تەنانەت ئەگەر وەڵامەکی سەرمایەداریش بە ئابووری ئێران هەبەت، هەرچەندە کورتخایەن بەت، ئەم وەڵامە لە ناو حکومەتی ئیسلامییەوە نادرێتەوە. فراکسیۆنەکانی حکومەتی لە ڕوانگەی ئابوورییەوە لە چەقبەستوویی مەژوویدان. بە لەبەرچاوگرتنی بارودۆخی ئابووریی ئێران، بە لەبەرچاوگرتنی داخوازی و چاوەڕوانی ئابووریی گەلی ئێران، بەبە وەڵامی ئابووری، تەنانەت ئەگەر وەڵامەکی مامناوەندیش بەت، هاوسەنگی سیاسی بە هیچ حکوومەتەکی بەرژوازی لە ئێران نەماوە. نە ڕاستەو، نە دووی خوردادی ڕەگەی دەربازبوونیان لەو قەیرانە نییە. ئەهریمەنە ئابووریی کەماری ئیسلامی بەرەو ڕووخان پاڵ پەوەدەنەت. نە لەدان و داخستن و نە گەشەپەدانی "ناوخەییەکان" وەڵامی ئەم کەشەیە نین.

٢- چەقبەستوویی سیاسی: .

ئەگەر دەخی ئابووری ئێران سەرئەنجامی کەتایی ڕژەمی ئیسلامی دیاری بکات، دەخی سیاسی ئەستای حکوومەت ئاماژەیە بە ئەوەی کە "هەر ئەستا گەیشتووەتە ئەم "کەتاییە. کەماری ئیسلامی توانای حوکمەانی خەکی ئێرانی لە دەست داوە. کەماری ئیسلامی بەرهەمی شەشی ١٩٧٩

نییە. ماوەی نێوان ٢٢ بەهمەن ٥٧ بە ٣٠ خورداد ٦٠ قۆناغی دیاریکردنی دەسەڵاتی سیاسی دوای ڕووخانی دەسەڵاتی پاشایەتی بوو لە ئێران. هەرچەندە شتێك لە ژێر ناوی کۆماری ئیسلامی دامەزرا، بەڵام یەکەم: ئەو حکومەتە لە بنەڕەتدا وەك حکومەتێکی هاوپەیمانی کاتی لە تەپڵەیندااا لە ئێراندا دروست بوو. بە ڕوانگەی هیچ کەسێك، کەشێی دەسەڵات و حکوومەت بە تەواوی چارەسەر نەکرا بوو، دووەمیش: نێک هەر خودی حکوومەت بە توندترین گۆڕانکاری و گۆڕانکاری لە ڕێکخستنە ناوخۆییەکاندا بوو، بەڵکو مۆدای دەسەڵاتەکەی لە ئێران کەم بوو، و لە ئێستادا بزووتنەوەیەکی جەماوەری دەستی کردبوو بە لابردنی. دوو خوردادی ئەمە پێیان خۆشە ئەوە لە بیر بکرێت کە تا ٣٠ خوردادی٦٠ سەرۆك وەزیران و سەرۆك کۆمار و زۆربەی ئەندامانی کابینەی ئەم دەسەڵاتە مەلا نەبوون، هێشتا حیجاب لەو شارەدا ناچاری نەبوو، ڕۆژنامە جۆراوجۆرەکان و زۆرێك لە ڕۆژنامە کۆمۆنیستەکان (و نەك تەنها ئەو ڕۆژنامەکانی سەرپاسدارەکان) و ئۆشکەنجەدەرەکانی پێشوو و ڤێتەرە ساختەکانی ئەمە) سەرەڕای هەموو گاڵتەجاڕییەکانی حکومەت بە بەردەوامی بەاودەکرانەوە. ئەنجومەن و ڕێکخراوی سەربەخۆی کرێکاری سەرەڕای توندوتیژیی جەماوەری ئیسلامی هەبوون و کاریان دەکرد، بزووتنەوەی خوێندکار لە بنەڕەتدا لە ژێر سەرکردایەتی چەپدا بوو. ملهوڕ هەبوو، بەڵام ملهوڕێک سەرکەوتنی بەدەست نەهێنابوو. ئەم حکومەتە، بەم شێوەی ئێستای، بەرهەمی هەرشی خوێناوی و سەربازی-پۆلیسی لە ٣٠ی خەرمانانی ١٣٦٠ بەدواوە و کوشتاری بەرفراوانی ئۆپۆزسیۆنە لە ئێراندا. کۆماری ئیسلامی بە سەرکوت هاتە ئاراوە و بە خنکاندن لە کاردا مایەوە. سەدان هەزار کەس لە چنگی ئەم دەسەڵاتەدا گیانیان لەدەست داوە. ئەم دەسەڵاتە نوێنەرایەتی کارەساتێکی گەورەی ئینسانی دەکات، کە هەڵکەستێکی ئیسلامییە. ئەمە خەڵک تەحەدای تاکە پایەی حکومەتیان کردووە، واتە سیاسەتی سەرکوتکردن. کۆمارێکی ئیسلامی کە نەتوانێت سەرکوت بکات، دەوخەنرێت. وە ئەمەش بەتەواوی گەیشتوینەتە ئەم دەخە. خەڵکی ئێران ڕایانگەیاندووە و سەرانی حکوومەتیش تێگەیشتوون کە پرسەی ڕووخاندنی حکوومەت دەستی پێکردووە. ئەمە پێشهاتێکی نوێیە. ئەو کەسانەی ئەمە بە خستنە خوارەوەی ڕژیمی ئیسلامی هاتنە مەیدان، زۆربەیان ئەو نەوەی نوێیەن کە چاویان بەووی ئەم حکومەتەدا کردەتەوە. ئەوان بە پێچەوانەی کەمترین چاوەڕوانی مرۆڤکانی ئەمە لە ژیان، لە ئازادی و کرامەتی مرۆڤ دەیبینن و نایانەوێت. هیچ چارەسەرێك بە ئەمە نییە. چارەسەرە قبوە ناکات. نەبوونی تایبەتمەندیی سەرکوت، کەشێی هەلومەرجی ئەمەی ئێرانە. خاڵی دەستپێکی قەیرانە. بەیە سیاسەتی

سەرکوتکردنی زیاتر وەڵام نییە.
چاوەڕوانی و ئایدیاڵەکانی ئەو بزووتنەوەیە کە ئەستا بە ئازادی لە ئێراندا پێکدەهێنرێت، ئەوەندە فراوان و هەمەلایەنە و ڕادیکاڵە کە چوارچێوە زەلیلەکەی بەناو کەمەڵەکەی مەدەنی دووی خوردای تێنانێت بە یەک ڕەژیش ناتوانرێت لە قاڵب بدرێت. ئازادی ڕەکخستن و مانگرتن و حزبایەتی، ئازادی ڕژنامەگەری، جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت و نەك هەر ئەمە، بەڵکو دیاریکردنی ئەرکی بنچینەیی بە تەواوەتی ئایین لە کەمەڵگا، مسۆگەر کردنی ئازادی ژن، مەدەرنیزم، مافی تاك و مافەمەدەنیە فراوانەکان، بەشداریکردنی ڕاستەوخۆی خەڵك لە سیاسەت و حکومەت بە ڕادیکاڵ ترین و بە سازشترین شێوە دەخرێتە پێش ڕیزەکانی ئەم بزووتنەوەیە. ئەمە ئیتر ئەو بزووتنەوەیە کەم ئەزمون و خەشباوەڕەی ساڵی ١٩٧٩ نییە. ئەم بزووتنەوەیە ڕەنگدانەوەی هەموو ئاڕەزی و پێگەیشتنی جیهانی ئەمڕۆ و نەوەی ناڵازیی ئەمڕۆی ئێرانە. ئەو بزووتنەوەی کە ئەمڕۆ لە ئێران دەستی پێکرد دەتوانێ پێشەنگی یەکەم شۆڕشی سۆسیالیستی سەدەی بیست و یەکەم بێت.

بیرکەی ئەوەی کە بزوتنەوەی دووەمی خورداد دەتوانێت ببێتە بەربەستێک لە بەردەم ئەم شەپۆلدا یان کەناڵێک بێت بە ئەوەی لە نەزمی هەبوودا بەرەو هەموارکردنی بەشێکی و نیوەناچێ ببات، خەیاڵێکی منداڵانە.

٣- بنبەستی کولتووری:
ئیسلام لە لەناوچوندایە. ئیسلام لە ژیانی خەڵکی ئێراندا بەرەو نەمان دەچێت. نەك هەر لە حکومەت و پەروەردە، بەڵکو لە دیمەنی شارەکان، لە جیهانی ناوەوەی هەر مرۆڤێک، لە قووڵایی هەست و سۆز و کولتووری تاکەکەسی، لە هەشیارییان، لە پێوەندیی ڕۆژانەیان لەگەڵ یەکتر. ئیسلام لە داڕماندایە، هەروەک چۆن ئایین و نەزانی بەگشتی دەبێ لەناوبچن. دەبێت پشت سەر بنرێت. ئێران کاردانەوەی بەرفراوانی دژە ئیسلام بەخەیاڵەوە دەبینێت. دەسەڵاتی سیاسی ئایندەی ئێران چ چەپ بێت یان ڕاست، شۆڕشگێڕ بێت یان کۆنەپەرست، تەنیا دەتوانێت نائایین بێت. خەڵک بناغەکانی شوناسی ئایینییان هەژاندووە. کەماری ئیسلامی ناتوانێ بمێنێتەوە، لەوانە و بە تایبەت لە بەرئەوەی ئایینییە. ئیسلامییە باڵی ڕاست بە لەدانی تەپڵی ئیسلامیەت تەنیا بەزاری گشتی زیاد دەکات و ئاگری یاخیبوون و ڕاپەڕین هەڵدەدات. بەڵام لە دووی خوردادیەکانیش هیچ چارەسەرێکیان پێ نییە. بیرکەی ئەوەی کە خەڵکی ئێران لەدژی ئیسلامی محەمەدی ڕاپەڕن و بێنە مەیدان، پاشان ئیسلامی "پرۆتستانت"ی نیوە کوڵاو

بخۆنە سەر تەخت و لە نێوان عەماماکاندا هەڵدەبژێرن، بە شێوەیەکی گاڵتەجاڕانە و گەمژانەیە. ڕووتی پەشهاتەکانی داهاتوو لە ئێراندا چوارچێوەی ئیسلامیزم دەشکێنێت و لەگەڵیدا هەموو ڕووتە ئیسلامیەکان، لە خاتەمی و ڕاپەڕینی ئازادیەوە تا دەگاتە بەشی فراوانی ئەپەزسیۆنە ئیسلامییەکان و ڕەژهەڵاتخوازەکان(شەرقیەکان،وەرگێر) کە لە ئەنجامی هەڵوەشاندنەوە و گەڕانکارییەکانی حیزبی تووده و بەرەی میللی دروست دەبن بەرەیەک کە بە مانایەکی مەژوویی فراوانتر بەڕاستی دەبە لەئەندەشەی ئیسلامییە " خەمانە"یەکانەوە هەژمار بکرێن هێندەی تر گەشەگیرتر و دابەاو بن. دووهەمی: خەردادیەکان هەرچی بچێنن، خەیان درۆنەی ناکەنەوە. ئەمە کەمپێکی ناپایدارو تەپڵەکردنە.
کەشکەیە ئەمەیە. ناتەبایی کەماری ئیسلامی لەگەڵ ژیانی ئابووری ئێراندا، ئیتر چاوەڕوانی و پەداویستی سیاسی و فەرهەنگی زەرینەی ڕەهای خەڵکی ئاشکرا بووە و خەباتێکی بەرفراوانی کەمەایەتی بە چارەسەرکردنی ئەم دژایەتییە لە ئێران دەستی پێکردووە. کەماری ئیسلامی لە لەواری هەڵدەردایە. باڵی ڕاست ناتوانێت دەسەڵات بپارێزێت. چەکی سەرکوتکردن و ترساندن بە کەڵک و خاو بوتەوە. گەڵانکاری قووڵی دەخەکە چارەهەنگرە. بەڕام پەرەسەندن لەو شوێنەدا ناوەستێت کە دووی خوردادیەکان دەیانوێت. هیچ خاڵێکی هاوسەنگی لە ئیسلامی نوێدا نییە.

سەبەری ئەم ڕاستییە قورسایی لەسەر هەموو سیاسەت و کردارەکانی باڵەکنی حکومەت دادەنێت. فراکسیۆنەکانی ڕەژیمی ئیسلامی بە بە ئەوەی بەڕاستی نیازی بردنەوەیان لە یەکتری هەبێت، شەڕی یەکتر دەکەن. لە یەکتر دەدەن بەبە ئەوەی بەڕاستی هەوەی لەناوبردنی بەرامبەرەکەیان بدەن. ئەوان بانگهەشتی ئارامی دەکەن بەبە ئەوەی بیانوەت ئارام بمێننەوە. ئەوان لە کودەتا دەترسن بە ئەوەی ناچار نەبن ئەو کارە بکەن. ناچارن شەڕی یەکتر بکەن، چونکە لە سەرکەوتنی تاکلایەنەی لایەنی بەرامبەردا لەناوچوونی هەموو سیستەمەکە دەبینن. ئەم شەڕە بە ئەوەیە کە سەروەری نیزام بگرێتەوە کە تەنیا چوارچێوەیە بە پاراستنی دەسەڵاتی هاوبەشی ئیسلامییەکان لە ئێراندا. ئەمەش خستنەڕووی خاڵی کۆتایی ململانەی نێوان ئەو دوو فراکسیۆنە ، هەروەها شەوازی نزیکبوونەوەی هەریەکەیان لە گەل خەڵک و بزووتنەوەی رادیکاڵ لە ئێرانداداریاری دەکات.
هەروەها واقیعە ئابووری و سیاسی و فەرهەنگییەکانی ئەمەی ئێران و

بنبەستی هەمە لایەنەی ڕژێمی ئیسلامی و ئیسلامی سیاسی لە ئێراندا شەوازەکانی ژیانی دوای کەماری ئیسلامیش دەخاتە ڕوو. چ هەزەک دەبێتە ئەکتەری سەرەکی لە گۆڕپانی ڕووخاندن و دیاریکردنی وێنەی سیاسی داهاتووی ئێران. ڕیزبەندی ستراتیجیکانی تر لە کەمەگای ئێراندا چی دەبن؟ چ سیستمێکی سیاسی چانسی سەرکەوتنی هەیە لە ئێران؟ دەبێت لە بەشکانی داهاتوودا ئاماژە بەم خاڵانە بکەین.

٢- ڕاکردن لە سەرکەوتن!

لە بەشی پێشوودا وتمان کە بنبەستی ئابووری، سیاسی و فەرهەنگی ڕژێمی ئیسلامی وای کردووە کە هیچ جۆرە هاوسەنگییەک و خاڵێکی دیکەی هاوسەنگی ئیسلامی لە کەمەگادا جێگیر بکرێت. بە واتایەکی تر، دەخێک کە کەماری ئیسلامی، بە هەر جۆرێک بێت، لە سەقامگیرییەکی سیاسی ڕژێیی، لە هەلومەرجی متمانەی خەڵک بە حکوومەت، بتوانێت وەک چوارچێوەیەک بە باشتربوون و سەقامگیری دەخی ئابووری کار بکات، مەحاڵە. ئەم قەیرانە سیاسییە لە چوارچێوەی ئیسلامدا کەم نابێتەوە. ئابووری ئێران لەچوارچێوەی ڕژێمێکی ئیسلامیدا ڕوو لە گەشەکردن و ئاوەدانکردنەوە و کارکردێکی ئاسایی ناکات. بزووتنەوەی ڕزگاری فەرهەنگی و مافی تاك و مەدەنی لە ئێراندا لە چوارچێوەی ڕژێمێکی ئیسلامی لە توندوتیژی و میلیستاریستیدا بەدەستنایێت. ئەم ڕاستیانە بە ناچاری قابیلی کەماری ئیسلامی دەشکێنن. خاڵی هاوسەنگی ئابووری، سیاسی و فەرهەنگی داهاتوو لە کەمەگای ئێراندا، هەرچییەک بێت، سەر بە سەردەمی دوای دەسەڵاتی ئیسلام دەبێت.

ئەم واقیعە جێپەنجەی خۆی لەسەر پێوەندی و ململانێی نێوان فراکسیۆنەکانی حکومەت بەجێهێشتووە. مەودای کارکردنی هەریەکەیان بە توندی سنووردار کراوە. بە تایبەتی سەرەڕای ململانێی جددی و بە بەوای من ئاشت نەکراوەی کوتلەیی، چارنووسێکی هاوبەشی قووڵ لەقە جیاوازەکانی کۆنەپەرستی ئیسلامی لە ئێراندا بەیەکەوە دەبەستێتەوە. ڕاستەوەکان و کۆنەپەرستەکان پێکەوە شەڕ دەکەن، بەبێ ئەوەی بەڕاستی بەدوای سەرکەوتنی تاکلایەنەی خۆیاندا بگەڕێن. لە یەکتر دەدەن، لە هەمان کاتدا، خەمی شکست و لەناوچوونی تەواوەتی کوتلەی نەیاریان هەیە. بە هەمان ئەو دەستانەی کە لە یەکتر دەدەن، چەناگەی یەکتر دەگرن بە ئەوەی بەرامبەرەکە نەکەوێت. ئەمە شێکە لەسەر سەپاندنی ڕێککەوتن. شێکە بە هەژموون لەناو دەسەڵاتی ئیسلامیدا. شێکە نەک بە نەهێشتنی دوژمن، بەڵکو بە ئەوەیە کە خۆی تەسلیمی سیاسەتەکەی بکات. لەڕدایە کە لایەنێکی دیکەی چارەسەرنەبوونی قەیرانی حوکمانی ڕژێمی ئیسلامی سەرهەڵدەدات و

ئەویش ئیفلیجی سیاسی و کردەیی هەردوو فراکسیۆنە. دەخێک کە وا دەکات پەویست بکات بە خەرایی لە دیاریکردنی ئەرکی کۆتایی لەگەڵ یەکتر بکشێنەوە، تەنانەت لە کاتێکدا کە وا دیارە مەرجەکان ئامادەن بە لەدانێکی یەکلاکەرەوە لە لایەنی بەرامبەر. وە بە حەتمی دوای هەر دوئەلێکی تەواونەکراو و هەر ڕووبەڕووبوونەوەیەکی نیوە کاریگەر، لەبەردەم خەڵکدا لە پێگەیەکی لاوازتردا دەبن. با ئەم دژایەتییە بشکێنین.

"مەهێڵن کودەتا ئەنجام بدرێن"!

لە ماوەی یەک ساڵی ڕابردوودا باڵی ڕاست دوو جار لە لەزمانی ڕێبەرانی سپای پاسدارانەوە هەڕەشەی کودەتایان کردووە. یەکەم جار دوای شەڕی کەنانکانی تاران لە مانگی تیردا و ئەستاش دوای قەیرانی دوای هەڵبژاردنی شەشەمین مەجلیسی ئیسلامی و ڕاوەکەی بەرلین. دووی خورداديەکان هەر دوو جارکە بە سووکایەتی و تەنانەت گاڵتەجاریەوە مامەڵەیان لەگەڵ ئەم هەڕەشانە کردووە. کودەتا خەکوشتنێکی سیاسییە. سەرتا خەکوشتنی باڵی ڕاست و پاشان بە گومان خەکوشتنی تەواوی سیستەمی ئیسلامی دەبەت. ئەگەر کودەتای ڕاست بیەوێت کودەتا بێت، دەبێت کودەتایەکی سەربازی بێت (دەستواژەی گاڵتەجاڕانەی "کودەتای سیاسی و فەرهەنگی خشکی سوپای پاسداران"! بەتەواوی بەتوانایی ڕاستەکان وەبیر دەنێتەوە لە گرتنەبەری هەنگاوەکی زەبروزەنگ ئامێزی هەمەلایەنە و یەکلاکەرەوەی". دژی دووخورداديەکان). ئەگەر کودەتا کودەتا بێت، دەبێت ببێتە هەی دەستگیرکردن و لەکارلابردن و دەستبەسەرکردن لە ماڵەوە و دادگاییکردنی سەرکردە سەرەکییەکانی دووخورداديەکان. بەڵام ئەمە، یەکەم، باڵی ڕاست دەخاتە بەردەم خەڵکەوە بە بە هیچ بەربەستێکی سیاسی و ئایدیەلەژی، بە بە هیچ قەڵغانێکی پەوپاگەندە، دووەم، کۆتایی بە هەر بیرکەیەکی چاوەڕوانی و سەبر دەهێنێت بە هیوای چاکسازی لە سەرەوە لەنەو خەڵک. وە سێیەم: بە فەرمی بە خەڵک ڕادەگەیەنێت کە توندوتیژی فەرمانی ڕەژە و تەنها توندوتیژی کاردەکات. ئەگەر کودەتای ڕاستەو تەنانەت ئەو بەیانییە بەرەو شەویش بباتەوە، دەبێت جارێکی دیکە چاوی خەی بکاتەوە بەووی کەمەگایەکدا کە لە ڕاپەیندایە بە ڕەژی دواتر. وە لەرداید کە هەموو چاودێرێکی سیاسی، لەوانە و بە تایبەت بزووتنەوەیەکی وەک موجاهیدینی شەشی ئیسلامی لە هەی دووی خورداديەکان، بە ئاسانی دەبینێت کە کودەتای ڕاستەو ڕووبەڕووی دژە کودەتای خەڵکە، و بەرپەرچدانەوەی -کودەتای خەڵکی خاتەمی و دووهەمی خورداديەکان ناگەڕێتەوە، بەڵکو داواکاری تەواوی حکومەت. بەیەکەوە دەیپێچێتەوە. موجاهیدەکانی شەشی ئیسلامی نموونەی کودەتای شکستخواردووی

گۆرباچۆف یان لە ساڵی ١٩٩٢ لە بیرە. کودەتاچیەکان شکستیان هێنا، بەڵام گۆرباچۆفیش لە ژیاندا نەما. گومانی جددی هەیە کە کۆماری ئیسلامیی ئێران دوای کودەتایەکی توندوتیژانەی ڕاستەوەی چەند هەفتەیەک لەمەوبەر لە تاران هەشتا حکومەتێکی هەیە. کودەتای ڕاستەوەکان، سەرەتای قەیرانی شۆشگێڕانە لە ئێران دەبێت. شارە جەربەجەرەکان بەخێرایی لەژێر کۆنترۆڵی ژیمی ئیسلامی دەردەچن. ڕێکخراوە چەپ و ڕووخێنەرەکان بە ئاشکرا هێنگاو دەنێنە بەردەم شانە. هێزە نیزامییەکانی ڕژێم لێک جیادەکرێنەوە و لەچەک دائەماڵرێن. ڕاپەڕین دەست پێدەکات. بە حەتمی دەبێت باڵی ڕاست وریا بێت کودەتا ئەنجام نەدات. ئاگادار بێت سەرنەکەوێت. ئاگاداربن فراکسیۆنی دووی خورداد نەهێڵن. (ناعەقڵانییەتی کودەتا بە ڕاست، بە مانای ئەوە نییە کە ڕێت بکرێتەوە. ڕاست نێک هەر بزووتنەوەیەکی یەکگرتوو نییە کە ئاسۆیەکی ستراتیژی ڕوونی هەبێت، بەڵکو ڕێنگە لە هەلومەرجێکدا بێت کە بە هەر شێوەیەک بێت دەسەڵاتی حکومەت بە ناسک دەزانن). ، هێنگاوێکی لەم جۆرە خاڵێکی باشترە بە مانەوەی بزووتنەوەکە ئیسلامی وەک ئەپۆزسیۆنێکی سەربازی و تیرۆریستی لە ناوچەکەدا ببینە – شتێک کە دەبێت خاڵێکی ئێران بە زەر ڕێگری لێبکات)

بەهەر حاڵ ئەمە دەخێکی دژ بەیەکە ، واتە ناچاری خەبەدوورگرتن لە سەرکەوتنی تاکلایەنە، بە تەواوی دەگەڕێتەوە بە ئەوەی کە کۆماری ئیسلامی گەیشتووەتە کۆتایی خەتەکەی و خاڵێک چاوەڕێی دەکەن. کرێکی قەیرانی ئێستا و کرێکی سەرهەڵدانی فراکسیۆنی دووی خورداد دەرئەنجامی ئەو ڕاستییەیە کە درێژدان بە حوکمەانی بیست ساڵە بەو شێوەیەی کە باڵی ڕاستی بەرامبەر تا ئێستا خواستی بووە، مەحاڵە. بوونی جەمسەری سێیەم، واتە بزووتنەوەی خاڵێک بە ڕووخاندنی حکومەت، دەستی باڵی ڕاست دەبەستێتەوە لە ئەنجامدانی شتێی خێی لەگەڵ باڵی بەرامبەر تا کۆتایی. تاکە هیوای ئەم ڕووتە ئەوەیە کە کوتلەی بەرامبەر لە ئاکامی کردارەکانی بترسێنێت و چالاکیەکانی خاو بکاتەوە و ڕایبکێشێتە ناو پرۆسەیەکی درێژخایەنی سازان و دابەشکردنی دەسەڵاتەوە، کە تێیدا دوو خوردادی بەردەوام هەژموونەکە پشتڕاست دەکەنەوە و و لە هەمان کاتدا باسی "چاکسازی" و ئەگەری گەیینی ئاشتیانەی حکومەت بە خاڵێک بە زیندووی بهێڵنەوە. ئەمەش بە واتای پاراستنی دەخی ئێستا دێت. لە ئاکامدا هەوڵی سەرکی ڕاست بە ئامانجی گوشار خستنە سەر "هەموار"ی دووی خوردادیەکانە. وە لەم هەوڵدا گرنگترین و باوترین تاکتیکی ڕاستەکان ئەوەیە کە هەڕەشە و هەشداریی بدات هێزە دووی خوردادیەکان لە دژی نزیکبونەوە و کردنەوەی ڕێگە بە هێزە

"ناناوخۆییەکان" و "تەکدەرەکان". تەمەتبارکردنی خیانەت لە سیستەم و هاوکاری لەگەڵ دوژمن، چەکی ستراتیژی ڕاستە لەم ململانێی دەسەڵاتدا. پەوپاگەندەی بەردەوامی ڕاست و دەست چەقاندنەوە سەبارەت بە "سازشکان" و "هاوپەیمانەکان"ی بزووتنەوەی دووی خەرداد لەگەڵ "بێگانە" و دوژمنانی سیستەم، ناچارکردنی بەردەوامی بزووتنەوەی دووەمی خورداد بە دیاریکردنی سنوورەکان لەگەڵ هێزەکانی دەرەوەی حکوومەت و لەگەڵ داخوازییە ڕادیکاڵەکانی خۆک، بەدەستهێنانی ڕاگەیاندنی بەیعەتی یەک لە دوای یەک، نیزام و ئیسلام و وەلایەتی فەقیە لە ڕەبەرانی بزوتنەوەی دووەمی خوردادن، هەموویان بە ئەوەی بزووتنەوەی دووەمی خورداد لە دەقی ڕژێمی ئیسلامی لە چوارچێوەی هەژموونی ڕاست. لە ڕووداوەکانی مانگی حوزەیران، بزووتنەوەی دووی خورداد دەنگەکی بەرزکردەوە بە شەرمەزارکردنی ئەو کەسانەی کە "ململانێیان هەنایە دەرەوەی زانکە". لە ڕووداوەکانی ئەم دواییەدا هەرش بە سەر حیزبی کۆمەنیستی کرەکاری بووەتە فەرمی سەرەکی ئەم ڕاگەیاندنە وەفاداریە بە حکوومەت و بەگشتی سیستەمەکە. ئەمە زەرترین شتەکە کە پەویستە ڕاست وەک سەرکەوتن هیوای بە بخوازێت. هەشتنەوەی دەستی باڵا لە حکوومەتەکی ئیسلامیدا کە تیایدا بزووتنەوەی دووی خورداد ڕێی هەبێت لە کۆنترۆڵکردنی ناڕەزایی خۆک لە بوارەکی دیاریکراودا. ئەم هاوسەنگییە (کە لە سە ساڵی ڕابردوودا تایبەتمەندی بە دەخی ڕژیمی داوە) لە بنەڕەتدا دەتوانێت تا چەند بەردەوام بێت، بەگومان بابەتەکی دیکەیە. جەوهەری ناڕەزایەتی دووهەمی خوردادیش هەر هەمان شتە، کە ئەم دەخە ناتوانێت بەردەوام بێت.

"خۆک ئارام بکەرەوە"

ئەگەر ڕادەستکردنی کەرستە تەقلیدییەکانی سەرکوتکردن و هەوەدان بە کودەتا هیچ کام لە کەشکانی ڕاست چارەسەر نەکات، لەم دیوی هاوکێشەکەدا بزووتنەوەی دووی خورداد کە بە ڕواڵەت بوونی خۆی قەرزاری بەشداریی خۆکە لە قەناغی سیاسەتی هەڵبژاردندا، بە شێوەیەکی سەیر، ئەم "بنکە سیاسییە" بە هی خۆی ناودەبات، خۆی لە مەیدان بەدوور دەگرێت. لە هەموو قەیرانێکی سیاسیدا وا دیارە کە دووی خوردادیەکان هەنگاوەک لە شکستپێهێنانی نەیار دوورن و بچوکترین بزووتنەوەی خۆک دەتوانێت بە هەمیشە کاری باڵی ڕاست تەواو بکات و دەسیەی وەلی فەقیە و شورای سەرپەرشتی دەستورو، خامنەیی و ڕەفسەنجانی دابخات، یەکەم کەسەکانێک کە خۆک لە بەشداری کردن دەترسێنن ئەوە دووی خوردادیەکانن. وادیارە ئەوان دەنگیان هەناوە، بەڕەام خەپیشاندانی سەر شەقامەکان تا ئەستاش

لەلایەن لایەنی بەرامبەرەوە ڕەکدەخرەت. بەچی. چونکە بزووتنەوەی دووهەمی خورداد هەروەک ڕاستەوەکان بەدوای سەرکەوتنی یەکلایەنەی خەیدا ناکەوەت. هەزی سەیەم، جەمسەری سەیەم، خەڵک و ئەمە، هەمان هەڕەشەمان بەسەر سەریانەوە ڕاگرتووە کە ڕاست لە کودەتاکە دوور دەخاتەوە. لەوانەیە لە یەتەپیاکانی حکوومەتی ئیسلامیی مەدەرندا، بە ناوی سەرپەرشتیی یاسایی و چاودێریی ئیختیاریی شورای سەرپەرشتیار و هاوشێوەکانی، هیچ شوێنێکی نەبەت. بەڵام دەزانن ئەو ڕەوتە سیاسیانەی کە لە دنیای ڕاستەقینەدا پارەزگاریی فەقیهی ڕاستەقینە لە ناودەبەن و شورای نیگابان هەدەوشێنەوە، مەرج نییە لە خاڵی زەیین و خەونەویی کەماری ئیسلامیی جەری خاتەمی بوەستن و بەرەو وەستان ڕاناکەشرەن . بانگکردنی خەڵک بە مەیدانی خەباتی جەماوەری دژ بە دەسەڵاتی یاسایی یان دەسەڵاتی دادوەری دەتوانەت هەڕەیەکی کوشندە بەت. ئەمەیە کە ڕاستەوکان هەشداری دەدەن. هەنانی خەڵک بە مەیدانی خەبات بە لەناوبردنی پایەکانی حکومەتی ئیسلامی یاریکردنە بە ئاگر. لە لایەکی دیکەوە ڕەژی دوای سەرکەوتنی خەوناوی ٢ی خورداد هەشتا ڕەژەکی نوەیە لە ژیانی ڕەژیمی ئیسلامیدا. کەشە ئابووریەکان و بزووتنەوە سیاسیەکان و گرژیە کولتووریەکانی کەمەگا لە شوێنی خەیانن و هەشتا پەویستیان بە وەڵام هەیە. چەن دەتوانی ئەو خەڵکە قەناعەت پەبکەیت کە سیستەمی فەقەیان ڕووخاندووە، شورایی وەلایەتیان داخستووە و سوپای پاسدارانیان ناردووەتە کون، کە لە هەنگاوەکدا ئازادی ڕاستەقینەی ڕەژنامەگەری، لە هەنگاوەکدا ئازادی حیزبەکان، لە هەنگاوەکدا پەویستە حیجاب هەبوەشێتەوە، لە هەنگاوەکدا، ئامادەبوونی گشتی حیزبە سەسیالیستەکان، ڕەکخراوە کرەکاریەکان، ڕەکخراوەکانی ژنان، و بزووتنەوە گەورەکانی مافی مەدەنی ڕابگرن و مەیدانەکە بە "مندانانی پیری سپای پاسداران" و "ئیتلاعات"ی پەیەوی هەڕەکەی لە ئیمام بەجەبهەن. زەر سادە نییە. بزووتنەوەی دووەمی خورداد، سەربەخە لە ئیرادەی خەی، جگە لە دروستکردنی کەلەنێکی بە مەبەست بە هاتنە ناوەوەی بزووتنەوە رزگاریخوازە ڕاستەقینەکانی گەلی ئەران، هیچ ڕەڕەکی دیکەی نییە. بە بەوای خەڵک، دووهەمین "سەرکەوتن"ی خورداد بە واتای ڕاگەیاندنی شکستی هەزە زەرەملەیەکانی ڕەژیم و دەستپەکردنی شەڕش دەت. هەر لەبەر ئەم هەکارەیە کە دووی خورداديەکانی ئەم سەرکەوتنەیان ناوەت. دەزانن پەویستە خەیان لە بەدوور بگرن. ئەوان بانگهەشتی خەڵک دەکەن بە ئەوەی ئارام بن و بەشدارینەکەن. ئاسەی ئەوانیش هاوشێوەی ڕاستەوکان، گەیشتنە بە هاوسەنگیەکی تایبەتی هەزەکانی ناو ڕەژیمی ئیسلامی، کە سەبازی سیاسی ئەوان دەکاتە هەی فەرمی

حکوومەتی ئیسلامی، بەبێ ئەوەی هیچ کام لە پایە سیاسی و ئایدیۆلۆژی و سەربازییەکانی حکوومەت زیانیان پێ بگات و زیانیان پێگەیشتووە. بە خواردن بزووتنەوەی دووهەمی خورداد بە دوای هەژموون و بااڵدەستیەوەیە لە حکوومەتی ئیسلامیدا. ئەو دیدوەت سیاسەتکانی دووی خوردادیەکان لە سەرەوە لەلایەن هەموو حکومەتەوە وەربگیرێت و ببنە بنەمای پەیمانێکی نوێ لەم دەسەاتدا. دەبێت سوپا بمێنێتەوە. دەبێت دادگا مەیدانییەکان بمێنێنەوە، فەقێ و دەسەاتداران کە بە ئارەزووی خۆیان یاسا دادەڕێژن و فەتوا دەدەن، دەبێ بمێنێنەوە، زیندانەکان بمێنێنەوە، وێنەی ڕژێمی ئیسلامی وەک حکوومەتێک کە لە هەر کاتێکدا دەتوانێت ترسی مەرگ لە دڵی هاووڵاتیاندا بچێنێت، دەبێ بمێنێتەوە. بەڵام هەموو ئەم ئامرازانە دەبێ خزمەت بە سیاسەتی دووی خوردادیەکان بکەن، کە ئامانجی فراوانکردنی بنکەی حکوومەتە بە تووژێکی فراوانتر لە هێزە نەتەوەیی-ئیسلامییەکان و گەڕاندنەوەی ڕژێمی ئێران بە گەڕەپانی بەرهەمهێنان و بازرگانی و دیپلۆماسی نێودەوڵەتی. بە بەوای ئەوان ئەم فەرمولەیە گەرەنتی مانەوەی ڕژێمی ئیسلامی بە قەناعەتکی دیکە دەکات. هیچ چەقکەشێک لە ئێران لەناکاو نەبووە بە ڤێتەر. باسکە تایبەتە بە نوێکردنەوەی ڕێکخستنی کۆنەپەرستی ئیسلامی لەسەر بنەمای پلاتفەرمی پلەرالیستتر و هاوپەیمانی بە ئەوەی لە هەلومەرجی لوتکەی بزووتنەوەی ڕووخاندندا بمێنێتەوە.

ئینتەرناسیۆنالی هەفتەیی ژمارە ٢

٢٣ی آردبهیشت ١٣٧٩ – ١٢ی ئایاری ٢٠٠٠

3- سەرهەڵدانی جەمسەری سێیەم

هەڕەشەی ڕووخاندن و پەرەسەندنی فشاری خەڵکی ناڕازی و ئەوانەی گەڕانیان دەوێت، فراکسیۆنەکانی حکومەت کەدەکاتەوە و بەشایی نەوانیان تا دە قۆتر دەکات. لە لایەکی دیکەوە ئەم ڕاستییە سەرکەوتنی لایەنێک لە فەرمانی هەردوولا بەدەر دەکات. ئەگەر ٢ی خورداد شکست بهێنێت، باڵی ڕاست لە دەخێکی ڕەش و سپی و جەمسەریدا ڕووبەڕووی زەرینەی ڕەهای خەڵک دەبێتەوە. لەم ڕووبەڕووبوونەوەدا، وەک خۆیان دەزانن، کەماری ئیسلامی بەخەرایی دەڕوخێت. لەلایەکی دیکەوە شکستی ڕاست و دووهەم سەرکەوتنی خورداد خەڵک دەهێنێتە مەیدان. بزووتنەوەی ڕووخاندن بەربەستەکان دەشکێنێت. ڕژێمی ئیسلامی کۆنترۆڵی دەخەکە لەدەست دەدات. هەروەها حکومەتی دووی خوردادیش بەخەرایی دەکەشرێتە دەرەوە. هەردولا بەپەویستی دەزانن زەر وریا بن کە، یەکەم، تا دەتوانن پێی خەڵک نەکەشرێتە ناو مەیدانەکەوە. پەویستە خەڵک چاویان لەسەر دەخەکە بێت و هیوای ململانێی کوتلەیی

هەبێت. دووەم: نابێت دەخی سیاسی خێراتر بێت و خاو بێت و بتوانرێت کۆنترۆڵ بکرێت. ململانێی فراکسیۆنەکان بە ناچاری ڕێوڕەسمی چەقبەستووی ڕووبەڕووبوونەوە-سازش پێیەو دەکات. مەبەست لێم شێوە هەڵاتنە بەدەنیاییەوە ئەوەیە کە دەستی باڵا لە حکومەتدا بەدەست بهێنێت و مل بەکوتلەی ڕکابەر کەچ بکات. بەڵام یەکێم یاسای ئێم یاریە ئەوەیە کە خێت بەدوور بگرێت لە تەواوکردنی. هەموو ناکۆکییەک دەبێت ببێتە هۆی سازشێکی نوێ. وەک چۆن بە یارە هەموو سازشێک وەک خاڵی دەستپێک بە هەرشێکی نوێ بەکاربهێنرێت.
بەڵام وەک وتمان دەخی ئابووری ئێران، و بزووتنەوەی ڕووخاندن کە سەربەخۆ لە کارلێکەکانی نێوان فراکسیۆنەکانی حکومەت گۆشە دەکات و فراوان دەبێت، بوارێکی ئەوتۆ بە ئێم سیناریۆی کات بەفیڕۆدانە ناهێڵێتەوە. دوای هەر خولێک لە فراکسیۆنە سازشکارەکانی ئۆپۆزسیۆن، ئەوە ئێم خەڵکە و بزووتنەوەی ڕووخاندنن کە هەنگاوێک بەرەو پێشەوە دەنێت. لەگەڵ هەر خولێکدا هاوسەنگی هێز لە نێوان خەڵک و حکومەتدا دەگۆڕێت بە زیانی تەواوی حکومەت. لە حاڵێکدا کە هەردوو حیزب و هێزەکان ئۆپۆزیسیۆنە دووی خوردادیەکان و میدیای نێودەوڵەتی هەوڵی زۆر دەدەن بە وێناکردنی دیمەنی سیاسیی ئێران وەک دیمەنێکی ململانێی نێوان لایەنگران و نەیارانی ئەوەی پێی دەڵێن "چاکسازییەکانی خاتەمی"، لە ماوەی ساڵی ڕابردووی ئەوەندا ئێردوگایەکی بەهێز دژی هەردووکیان، دەرەوەی ئێم دوو جەمسەرە سیاسییە حاشا هەڵناگرن. ڕووداوەکانی مانگی حوزەیران، شۆپڵی ناڕازایەتی جەماوەری لە چەند مانگی ڕابردوودا لە شارە جەربەجەرەکان و ئەستاش گۆڕینی حیزبی کۆمەنیستی کرێکاری بە بابەتی پەوپاگەندە و ئاژاوەی ڕۆژانە لەلایەن وتاردەرانی حکومەت و میدیاکان لە ئێران، چ لە باڵی ڕاستەوە و چ لە لایەن دووی خوردادییەکان، وێنەیەکی تەواو جیاوازە لە دەخی سیاسی ئێران بە بەراورد بە چوار ساڵ لەمەوبەر. ئەستا حکومەت خۆی بە ئاشکرا دان بە بوونی ئێم هەڵوێستی ڕووخاندن و ئێم جەمسەرە سەیەمدا دەنێت. لە ڕادیە و تەلەفزیۆنەکانی حکومەتدا دروشمی ڕووخاندنی حکومەت پەخش کراوە. خامنەیی لە نوێژی هەینیدا دەچێتە مینبەر دژی کۆمۆنیزم و مارکسیستەکان، ئەو دوو فراکسیۆنە یەکتر تەمەتبار دەکەن بەوەی کە ئاویان فڕداوەتە ناو میلەی ئۆپۆزیسیۆنی دژە ئایین و بەتایبەت حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری. لە کاتی هەڵبژاردنی خاتەمی لە چوار ساڵی پێشوودا زۆر باسی جەمسەرێک و هێزی سێهەم نەدەکرا. لە دەسپێکی مانگی ئەمساڵدا حکومەت لە زاری هەردوو فراکسیۆنەوە دانی بە بوونی مەیلێکدا ناوە کە سەرەڕای خواستی هەردوولا ناڕازایی هەنایە سەر شەقام و لە دژی ئەو مەیلە هەڵوێشە و تەقاندنیان دەستپێکرد. لە

قەناغی دوای کۆنفرانسی بەرلین تەنانەت حکومەت ناچار بووە مامەڵە لەگەڵ ناسنامەی سیاسی و ڕەکخراوەیی ئەو گروپ و هێزانەی کە لەم جەمسەری سەیەمدا بەشدارن و بە یەکەمجار دوای ساڵانێك باس لە بوونی بزووتنەوەیەکی "ووخەنەر" بکات و ئەپزسیۆنێکی کەمەنیستی لەبەردەمیدا، ململانێ لەگەڵ ئەم جەمسەرەدا بخاتە ڕەزبەندی پەوپاگەندەی دامەزراوەکانی و قسەکەرانی.

هەروەها ئەم دەخە بە خەرایی دەگەڕێت. حیزبەکانی دەرەوەی حکوومەت و دژ بە هەموو ڕەژیمی ئیسلامی لە ناوەندی سەرنجی خەڵک و کەمەگا و بە ناچاری خودی حکوومەتی ئیسلامی دەبن. دوو جەمسەری باڵی ڕاست – دووی خورداد بە خەرایی جەگەی خۆی دەداتە وەنەیەکی هەمەچەشنتر و فرەلایەنتری سیاسەت لە ئێراندا. ڕووداوەکانی ئەم دواییە بەم مانایە بە تایبەتی گرنگ بوون، چونکە کەتایی بە چیرۆکی کۆنی دژایەتی "ناوخەیی" و "دەرکی" هێنا. دەرکەوت کە "ئەپزیسیۆنی دەرکی" کە لە ووشەی دووەمی خوردادی و میدیای ڕۆژئاوادا ناونیشانەکە بە وەسفکردنی نۆیارانی هەردوو فراکسیۆن. هێزەکی "ناوخەیی" لەادەبەدەر بەهێزە کە ڕاستەوخۆ لە چارنووسی دەسەڵاتی سیاسی ئێراندا دەوری هەیە.خولی نوێی ڕووبەڕووبوونەوەی فراکسیۆنەکان کە بە پەشکەوتنی هەڵبژاردنی خورداديیەکان دەستی پێکرد و بەرپەرچدانەوەی بەرفراوانی باڵی ڕاستی لەکەوتەوە، ئێستا بە قەناغێکی دیکە لە خاڵی سازان نزیک دەبێتەوە. چەند ڕۆژی داهاتوو و ڕاسپاردنی پەرلەمانی شەشەم تایبەتمەندییەکانی ماوەی چەند مانگێك دیاری دەکات. بەڵام شتێک دەنیایە. لەم خولە نوێیەدا جەمسەری سێیەممان بە زیندوویی و چالاکی لە دیمەنی سیاسیی ئێراندا دەبێت. چەواشەکارییەکانی ڕژنامەکانی دووی خورداديیەکان دژ بە حیزبی کەمەنیستی کرێکاری و لایەنگرانی ڕووخاندن بە شێوەیەکی ڕەمزی دەسپێکی ئەم قەناغە نوێیە ڕادەگەیەنن. سەردەمی کەتایی هاتنی "بەڵێ یان نەخێر" لەسەر هەمان کاغەز کەتایی هاتووە. سیاسەت لە ئێران بە ئامادەبوونی سەربەخۆی خەڵک دەست پێدەکات.

چ هێز و بزووتنەوە و حزبێکی سیاسی لەم سەردەمە نوێیەدا بەرز دەبێتەوە؟ چ ڕەوتێک کاریگەری لەسەر چارنووسی داهاتووی ئێران دەبێت؟ ململانێکانی داهاتووی کەمەگا لە نێوان کام هێزدا؟ لە دەرەوەی حکومەت و بەرگریکارەکانی، سێ ڕەوتی کەمەایەتی سەرکی دروست دەبن. پێویستە بە وردی گرنگی بە هەر سێ ئەمانە بدەین.

4- سێ بزووتنەوە، سێ ئایندە

کەماری ئیسلامی لە داماندایە. دیسان گەڕەپانی سیاسی ئێران بە

دەربڕینی بوونی بەرفراوانی بزووتنەوە و حزبی چین و توێژە جیاوازەکان دەکرێتەوە. لەم نووندەدا بە پێی ئەو هەلومەرجە کۆمەڵایەتییە بابەتیانە و ئەو کۆمەڵە فاکتەرەی کە پێشتر وەک بوارکانی قەیرانی سیاسی-حکومەتی لە ئێرانی ئەمڕۆدا ئاماژەم پێکرد، بە بەچوونی من سە بزووتنەوەی سەرکی لە لوتکەی مشتومڕە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی ئەو سەردەمە نوێیەدا ئەوەستن. لێرەدا دەبێت ڕوونی بکەمەوە کە من باسی بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی و چینایەتی دەکەم نەک حزبی سیاسی. حیزبە سیاسیەکان لە ناخی هەندێک بزووتنەوەدا دەردەکەون و هەوە دەدەن هەزەکانی ئەو بزووتنەوانە کەبکەنەوە و بە پێی کۆمەڵێک سیاسەت و تاکتیکی تایبەت ڕەنوێنییان بکەن. بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی تایبەت حیزبی زۆر و هەمەچەشن بەرهەم دەهێنێت. بزووتنەوەکان لە وەڵامی پرسە کۆمەڵایەتی و سیاسییە بەپەلەکان و وەک بەشێک لە خەباتی چینایەتی لە قۆناغێکی کەم تا زۆر درێژدا دەردەکەون. بەڵام پارتە سیاسییەکان نوێنەرایەتی کارلێک و ململانێی ڕەکخراوەیی کەنکرێتتر و دەورییتر دەکەن لەناو ئەم بزووتنەواندا. بە نموونە ناسیۆنالیزم و بزووتنەوەی دژە کۆلۆنیالیزم لە وڵاتانی ڕۆژهەڵات، لەوانە ئێران، لە زۆربەی سەدەی بیستەمدا پلاتفۆرمی کۆمەڵایەتی سیاسیی گشتی و سەقامگیرتریان پێکهێنا. بەڵام ئەو پارت و گروپانەی کە لە ناخی ئەم بزووتنەوە بەرژوازییەدا دەزرانەوە بە ئەوەی سەرکردایەتی ئەم بزوتنەوە کۆمەڵایەتییە بگرنەبەر، زۆر هەمەڕەنگانە بوون، کاراکتەرێکی ڕاگوزەرتریان هەبووە و بەرنامە و سیاسەتی جیاواز و هەندێکجار تەنانەت ناکۆکیشیان پەیڕەو کردووە. بە هەمان شێوە بزووتنەوەی سۆسیالیستی کە بە گۆشەی چینی کرێکاری پیشەسازی و کرێوەرگر دەست پێدەکات، بنەمایێک بە سەرهەڵدانی حیزبە جەراوجەرەکان دروست دەکات. ئەم حیزبانە دەبن و دەڕۆن و ڕووخسار دەگۆڕن، بەڵام بزووتنەوەی سۆسیالیستی وەک واقیعێکی کۆمەڵایەتی جێگیرتر دەمێنێتەوە. (لە وتاری "خەباتی چینایەتی و پارتە سیاسییەکان"ی ئابی ١٩٩٠دا، بە وردی باسم لە پێوەندی نێوان پارتە سیاسییەکان و بزووتنەوە چینایەتییەکان کردووە).

لێرەدا باس لە ڕووبەڕووبوونەوەی سە ڕەوتی سیاسی لە قۆناغی ئێستا و داهاتووی ئێراندا دەکەم. چ پێکهاتەیی حیزب و گروپێک لە هەریەکێک لەو بزووتنەواندا سەنگیان بە دەکرێت و سەرکردایەتییان دەبن، پێشبینیکردنی ئاسان نییە، هەرچەندە ئەم حیزبانە ناتوانن لەکاتتدا دروست ببن، وە پێویستە هەر ئەمە کە ڕەستە و پێکهاتەکیان لە مەیدانی سیاسەتی

ئێران دیار بێت
ئێم سێ بزووتنەوەیە چین:
١- کۆمۆنیزمی کرێکاری
سەدەی بیستەم کۆتایی هات. ئێم ئێرانێ سەردەمی رکابەریی رووسیا و بریتانیا نییە، سەردەمی بزووتنەوەی تووتن و شەشی دەستوور، سەردەمی هەنانکایەی پیشەسازی و مەدەرنیزاسیۆنی ئیداری، سەردەمی بزووتنەوەی دژە کۆلۆنیالیزم و بە نیشتمانیکردنی پیشەسازی نەوت، سەردەمی چاکسازی زەوی یان گەشەی شارنشینی. لە دنیای ناوەوە و دەرەوەی ئێران، سەردەمی سەرمایەداری بە مشتومە و جیهانییە. چینی کرێکار بوونی هەیە، میحوەری بەرهەمهێنانی کۆمەڵایەتی و ژیانی ئابووری کۆمەڵگایە، ناڕازایی دەردەبڕێت، ئاسایەکی جیاوازی هەیە، داوای بدیلێکی دیکە دەکات. بە گومان کۆمۆنیزمی کرێکاری، واقیعێکی سیاسیی بەردەوام و بەرهەم هێنراو و نەساوە و گەشەسەندووە لە ئێرانی ئێم قۆناغەدا. ئێکتەری سەرەکیە لە دیمەنی سیاسی ئێستای ئێراندا. ئەمە حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری دیارترین و چالاکترین هێوتی سیاسی ئێم بزووتنەوەیە. بەڵام بزووتنەوەی کۆمۆنیزمی کرێکاری زۆر لەم حیزبە فراوانترە. ئێم بزووتنەوەیە هەشتا تەنانەت گەشەیەکی بچووکی لە دەسەڵاتی کۆمەڵایەتی خۆی ئاشکرا نەکردووە. لە دوا بەشی ئێم زنجیرە وتاردا باس لە هوانگەی کۆمۆنیزمی کرێکاری لە شەی دەسەڵاتدا لە ئێراندا دەکەم.
٢- ناسیۆنالیزمی بەرژوازی لایەنگری ڕژئاوا
ناسیۆنالیزمی لایەنگری ڕژئاوایی ئێران کۆنترین و ڕەگدارترین نەریت و بزووتنەوەی سیاسیی ئەمەی ئێرانە، کەنەپەرستە، بەڵام کۆن نییە. چونکە سەرمایەداری و ڕژئاوای ئەمە سەرمایەداری سەد ساڵ لەمەوبەر نییە. ئەوە بزووتنەوەی بەرژوازی ئێرانە بە بەشداریی تەواو لە سەرمایەداریی جیهانی و گەڵاوی ئەمەدا. ئەمە بزوتنەوەیەکە نەك هەژموونی ئابووری و سیاسی و فەرهەنگی و سەربازی ڕژئاوا قبووە دەکات، بەکو وەک ناسنامەی خۆیشی دەیناسێت. خۆی وەک نوێنەری ئێم جەمسەرە جیهانییە لە ئێران هادگەیەنێت. لە هوانگەی ئابووریەوە ئەمە هەوتەکی قووەی کەنەپەرستانە و بەرگریکاری بازاڕی ئازادە. لە هوانگەی سیاسیەوە بچوکترین وهەمی دروستکردنی سازانی چینایەتی لەسەر بنەمای هەکخستنی سامان لە کۆمەڵگادا نییە و بە توندی دژە کۆمۆنیست و دژە کرێکاریە. لە هوانگەی فەرهەنگیەوە، بەرگریکاری مەدەلی کۆمەڵگەی هەژئاوایە، بەڵام بەپێی ئەو مەدەلە ئایدیەلۆژیەی ئەمە حوکمانی هەژئاوا دەکات، بە هیچ شێوەیەک هەشنگەر و مەدەرنیست نییە. بەکو بەتەواوی دەیەوێت ڕەهەی ئایین و بیروباوەڕ و ئەندەشە و دامەزراوە

نەریتییەکان وەک هێزی یارمەتیدەر لە پاراستنی دەسەڵاتی بەرژوازی لەدژی چینی کرێکار و سۆسیالیزم و کۆمۆنیزمی کرێکاری ئەم قۆناغە بەنێتەوە. لە ئاستی جیهانیدا ئەم ڕووتە یەکگرتووە و بەرگریکاری گشتی و فەرمی و بەسەزە لە ئەمریکا و سیاسەتی دەرەوەی. لە ڕوانگەی حیزبییەوە، بەگشتی دەستوورخوازان و پاشایەتییەکان بە گرووپی سەرکیی ئەم بزووتنەوەیە دادەنرێت. بەڵام بە بۆای من، پاشایەتی ڕووتی سەرکی نییە لەم بزووتنەوەیەدا و تەنانەت لە شیکاری کۆتاییشدا، سیستەمی هەژموونی بیرکردنەوە و ڕەبازی سیاسی لەم ئەردوگایەدا پێک ناهێنێت و هیچ چانسکیشی نییە. تایبەتمەندی سەرەکی ئەم ڕووتە لایەنگری ڕۆژئاوا و لایەنگری ئەمریکایە، بەرگریکردنە لە بازاڕی ئازاد و دژایەتیکردنی کۆمۆنیزم. پەلی پاشایەتی بە تەواوی ژێردەستە. بە لەبەرچاوگرتنی دەخی ئەستای ئێران و ناڕەزایی قووڵ و ڕیشەداری خەڵکی ئێران بە دیاردەی پاشایەتی، بیرکەی زیندووکردنەوەی دەسەڵاتی پاشایەتی بە خەرایی لەم بزووتنەوەیەدا گەشەگیر دەبێت و فەڕەمی سیاسی "شیاوی فرەشتن"ی زیاتر دەتە پێشەوەی مەیدانەکە. دەگەڕێنەوە سەر ئەم ڕووتە.

٣- بزووتنەوەی نەتەوەیی- ئیسلامی ڕۆژهەڵاتی

ئەمە بزووتنەوەیەکی ڕاستەقینەیە. سەرەڕای ئەو هێز و دەستە سیاسییە جەراوجەرانەی کە بە ئاڵای ئایدیۆلۆژی جیاوازەوە سەر بەم ئەردوگایەن ، و سەرەڕای دوژمنایەتی و دژایەتی مەژوویی ڕووتکانی ناو ئەم ئەردوگایە و تەنانەت ڕووبەڕووبوونەوەی خوێناویان لەگەڵ یەکتردا، یەکگرتنی کۆمەڵایەتی-چین و کولتووری زۆرن گروپەکانی ناو ئەم بزووتنەوەیە. دەتوانرێت پێکهاتەکانی شوناسی هاوبەشی ئەم بزووتنەوەیە بە تەواوی ڕوون و شیاوی وێناکردنە. ئەگەر کەسێک پرسیاری ئەوە دەکات کە چۆن ڕیزێکی بەرفراوان لە قوربانیانی کۆماری ئیسلامی کە تا ئێستاش لە سەرتاییترین مافە مەدەنییەکان بەبەشن، لە یەک دەدا لەسەر "٢ی خورداد" لە تەنیشت جۆلاد و ئەشکەنجەدەرەکانی دوێنێیان و ستەمکارانی ئەمڕۆ دەوەستن و دروشمی پاهەڵئەدەن، دەبە کۆمەک وردتر بین دەربارەی ئەم بزووتنەوەیە و تایبەتمەندییە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی. ئەمە بزوتنەوەیەکی تایبەتی بەرژوازییە لە ئێراندا، کە بە پێچەوانەی ئاسەی ڕۆژئاوا و ئەمریکایی و ئەردوگای دیکەی ئەم چینە، نەریتیەن هیوای خواز بووە کە بتوانێت دەسەڵاتی سەرمایە و سەرمایەداری لە ئێراندا لەسەر بنەمای ڕووبەڕووبوونەوە و کۆبەکە لەگەڵ ڕۆژئاوا بنیات بنێت. تەکەنیکی لە مەیلە دژە کۆلۆنیالیەکانی سەرتا و ناوەڕاستی سەدەی بیستەم، کولتوری کۆنەپارستانەی ئیسلامی و نەریتی

و بەگانەپەرستی بچووک بەرژوازی و بەرژوازی ناوخەیی، ترس لە ئیفلاس و دابەزینی بوارەکانی بەرهەمهێنانی تەقلیدی دژی قەرخکاریی بیانییەکان و لقە ناوخەییەکانیان، ناڕازایەتی لە دژی زەوتکردنی دەسەڵات سیاسەتمەدارەک لە ژێر فشاری ستەمکاری سەربازی پۆلیسی لایەنگری ڕژێماوا و بە یەک وشە هەوڵەک بە گەیینی ڕژهەڵاتگەرایی و ئیسلامیزم و نەتەوەیی لە ئێراندا بە پشتیوانییەک بە دروستکردنی سەرمایەدارییەکی ڕەسەن کە مافی چەوسانەوەی کرێکاران و سود وەرگرتن لەسەرچاوە ئابوورییەکان لە ئێران لەخۆدەگرێت ، بەشی،سەرەکی ئەم بزووتنەوەیە کۆنەپەرست بووە. لە ڕوانگەی تەشکیلاتییەوە، گرووپ و دەستە بەشومارەکانی ئەم توێژە، دەرئەنجامی هەوە و پەرتەوازەیی حیزبە سەرەکییە نەریتییەکانی ئۆپۆزیسیۆنی ئێران، واتە حیزبی تووده و بەرەی نەتەوەیی و هەروەها پەرەسەندنە ناوخەییەکانی ئیسلامی سیاسییە لە ئێران لە سەدەی بیستەمدا. بەشێک لەم بزووتنەوەیە ماوەیەکی زۆرە و تەنانەت لەمەڕشدا لەژێر ناوی سەسیالیستدا چالاکن. بوونی یەکێتی سۆڤیەت بە ماوەیەک تەنانەت دامەزراندنی سەرمایەدارییەکی ناڕژاوایی و دژە ڕژاوایی لە ئێراندا بە ئەگەرێکی ڕاستەقینە بە لقەکانی ئەم بزووتنەوەیە زانیوە. لەم بزووتنەوەیەدا ڕەشنبیری "سەسیالیست" لە عەلی و حوسێن و کەربەلا فەربووە و خومەینی لەلایەن خاخامی خوێندکارییەوە بە "لینینی ئێران" نازناوی "لینین"ی لێنراوە. تا ئەستاش پلانی ئابووری و مەدەللی کارگەی خەیان و بارودۆخی شەخسی و ئەخلاقی خەیان بە دەست دەنووسن. سەسیالیزمیان ئیسلامی بوو و ئیسلامەکەیان سەسیالیستی بوو. لە کاتێکی ئەم سەسیالیزمە درەینەیە، هەروەها لە کاتێکی فریکاری و پەناگەی ستەملێکراوان لە بزووتنەوەی ئیسلامی یان پۆپۆلیزمی باڵی چەپی ئەم بزووتنەوەیە، بەڕێنی ڕەکخستنی سامان و بیرکەی دروستکردنی ئا کەمەگا لەسەر بنەمای سازانی چینایەتی و ملکەچی کرێکاران بە بەرژوازی لەسەر بنەمای ناسنامەی ئابووری ئەم بزووتنەوەیە دامەزراوە مەقولاتەکانی وەک سەرمایەداری و بەرژوازی نەتەوەیی و سەربەخۆ، ڕەڕەوی گەشەی ناسەرمایەداری، ئابووری تاکی خواپەرست و هتد فەڕەمی جیاواز بوون کە بەشە جیاوازەکانی ئەم بزووتنەوەیە لە مەژوودا ئامانجە هاوشێوە و هاوبەشەکانیان وەسف کردووە. ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت و بلۆکی ڕژهەڵات، بناغە ئایدیەلۆژییەکانی ئەم هەڕەی گەی. بازاڕی ئازاد، بیرکەی نزیکایەتی و پەکەوژیان لەگەڵ ڕژاوا و بەکارهێنانی مەدەللی ئیداری ڕژاوایی لە بیری سیاسییاندا بەهێزتر بوو، بەڕام توخمە ڕژهەڵاتگەراییەکەی لە ڕەهەندە ئایدیەلۆژی و سیاسی و کولتووری و ئەخلاقییەکانیدا بەهێز مایەوە. خە فەرهەنگی نەتەوەیی و ئیسلامی و

دژە خەرئاوایی و دژە مەدەرنیزم، لە وشەیەکدا، ڕەژهەڵاتگەرایی، بەیارە پایەی خەئاگاداریی خەڵکی ئێران لە کەمەڵگاکەیاندا بەت و چەسپی ناوخەیی ئەم سیستەمە بەت و بەرژوازی ئێرانی لایەنگری ڕەژئاوا. بە کەمەک گرنگیدان، دەبینین کە ئەمە پرسەیەکی ڕاستەقینە و واقیعی و زەر چالاکە. ئەو هاوپەیمانەتییەی لە پشت خومەینیەوە ڕەیشت، هەزەکانی ئەم بزووتنەوەیە لەخە گرتبوو. ئەم بزووتنەوەیە بە شەوەیەکی بەرفراوان لە حکومەتی ئیسلامیدا بەشداری کردووە و سەرەڕای هەرشەکانی دواتری باڵی ڕاستی بزووتنەوەی ئیسلامی هیچ کاتێك بە تەواوی لە هاوپەیمانی دەسەڵات پاك نەکرایەوە. ئەو ڕەوتانەی کە کەماری ئیسلامی یان فراکسیۆنکی ئەو لەم بیست ساڵەدا بە پەشکەوتنخوازانە هەڵسەنگاندووە، هەموویان لق و چە و پەپی ئەم بزووتنەوەیە بوون. ئەو ئاڵایەی ئەمڕە لە سەر سەری ئەم سوپایەوە هەڵدەکا، ئاڵای دووەمی خورداده. بەڵام ئەمە تەنیا قەناغەکی تەپڕەبوونە لە ژیانی ئەم بزووتنەوەیەدا. لەم ساڵانەی دواییدا بینیمان کە چەن لقە جیاوازەکانی ئەم بزووتنەوەیە کە لە ژێر فشاری باڵی ڕاستی حکومەت و شەپۆلی خنکاندن و کوشتن و سەرکوتکردندا پەرش و بڵاو بوون لەگەڵ سەرهەڵدانی دووی خورداد، جارێکی دیکە یەکتریان گرتەوە و زیندوو کردەوە هاوپەیمانییە کۆنەکان. تەنانەت ڕووخانی یەکەتی سۆڤیەت وای کرد کە لقە ڕکابەرەکانی ئەم بزووتنەوەیە لە یەکتر نزیک ببنەوە. بەرەی نەتەوەیی، زەرینە و دەستە و گرووپەکانی دەوروبەری وەک ڕەبازی کرێکاران، حیزبی تووده، حیزبی ڕەنجبەران، و ماوییەکانی پەشوو لە نووسینگەی بەنی سەدر، بزووتنەوەی ئازادی، موجاهیدینی شۆڕشی ئیسلامی و چەندانی دیکە ، جارێکی تر لە ژێر یەک چەتردا کەبوونەتەوە، بەڵکی خودی حکومەتی ئیسلامی. ئەمە بزووتنەوەی خیانە. جیاوازییەکانی ناو ئەم ئەردوگایە ڕاستەقینەن. بەڵام ناسنامەی هاوبەشی کەمەڵایەتی و ئابووری و سیاسی و کولتووریان بە هەمان شەوە واقیعییە.

ئەمە ئەم بزووتنەوەیە ناوەندی سەرنجی چاودێرانی سیاسی ئێرانە لە میدیا و حکومەتەکانی ڕەژئاوا. ئەمە سەرکردایەتی ئەم بزووتنەوەیە لە دەستی خودی باڵی دووەمی حکومەتدایە. بەڵام بزوتنەوەی دووی خورداد تا ئەو کاتەی کەماری ئیسلامی بەپەوماوەتەوە گرنگی هەیە. بە ئەم شانازییە، ڕەکخراوەکان و دەستەکانی ئەم بزووتنەوە ئیسلامییە نەتەوەییە، نەک هەر لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ ڕکابەرە حکومییەکانیان لە باڵی ڕاستدا، بەڵکوو لە بنەڕەتدا لە ڕووبەڕووبوونەوەی کەمەڵایەتییان لەگەڵ دوو ئەردوگای دیکەدا، واتە کەمەنیزمی کرێکاری و لایەنگری، بەرگرییان لە دیاردەی دووی خوردادی کرد -ناسیونالیزمی ڕەژئاوا لەسەر مودایەکی مەژوویی فراوانتردا

مانای خۆی پێیدادەکات ئەم هاوپێمانییەکی سیاسی کاتی نییە لە دژی "چاودێری وردبینی شورای چاودێری "، بەڵکو بڕێکی سیاسی چینایەتی ڕانگەیەندراوە بە دەستوەردان لە چارنووسی دەسەڵاتی سیاسی و داهاتووی وڵات لە چوارچێوەیەکی مێژوویی فراوانتردا دوای ڕووخانی ژێمی ئیسلامیە . هەڵەی دووی خورداد لەگەڵ ڕووخانی ژێمی ئیسلامی و هەنگە زووتر، پەیوەندی و ڕێبەریی خۆی لە بزووتنەوەی نەتەوەیی-ئیسلامیدا لەدەست بدات. بەڵام ئەم بزووتنەوەیە بە پێکهاتە و ئارایشی ناوخۆیی جیاواز و گروپ و سەرکردەکانی تر لە گەڕپانی دیاریکردنی ئەرکی کۆتایی دەسەڵاتدا دەمێنێتەوە.

بە بۆوای من ململانێی نێوان ئەم سێ ئەردوگایە دەبێتە بنەمای پەرەسەندنی سیاسی ئێران لەم قۆناغەدا. ئێستا ڕەهەندەکانی ئەم ململانێیە ئاشکرا بوون. بەڵام هێشتا شەڕە سیاسییە سەرکییەکان لە ئارادان. ڕوانگەی هەریەکێک لەم سێ بزووتنەوەیە لە خەبات بە دەسەڵات لە ئێراندا چییە؟ با لە بزووتنەوەی نەتەوەیی-ئیسلامی و هاوپێمانی دووی خورداد وە دەست پێبکەین.

5- ڕەگی دووی خوردادیەکان

مەمیای سیاسی

لە نێو ئەو سێ ڕەوتەی کە من وەک جەمسەری سەرەکی سیاسی لە دیمەنی سیاسی داهاتووی ئێراندا ناوم هێناون (بڕوانە ژمارە ٧)، بزووتنەوەی نەتەوەیی-ئیسلامی لەمەدا زەرترین سەرنجی چاودێرانی سیاسییە. بەڵام ئەم بزووتنەوەیە هیچ ئایندە و ڕیشەی نییە. لە ڕووی چینایەتی و مێژووەوە ئەم بزووتنەوەیە سەر بە ڕابردووە. جەوهەریەن لە ناوچووە. ئەگەر هێشتا لە گەڕپانکەدا بێت، ئەوە لەبەر ئەوەیە کە ستەمکاریی شاهانە و ئیسلامی و کەم تا زەر خنکاندنی بەردەوام لە ماوەی نیوەی دووەمی سەدەی بیستەم لە ئێراندا، وایکردووە کایەی سیاسەت و ژیانی سیاسی کەمەگا لەگەڵیدا هاوسەنگ بێت پەرەسەندنی ئابووری سیاسی و تەنانەت بیری سیاسی.لە ئێراندا گەشە بکات و پەرەبسەنێت. دیمەنی سیاسی لە ئێران، لە حکوومەتی ئێستاوە تا بزووتنەوە ئۆپۆزسیۆنەکان، چەقی حیزب و گرووپ و ڕەوتە کە لە مێژە پێیوەندی مێژوویی و بنکەی چینایەتییان لە دەست داوە. بەستنی کایەی سیاسی لە ئێران لەژێر سێبەری خنکاندندا، ڕەگری لە نەمانی کردەیی ئەم هێزانە کردووە کە لە قۆناغەکە تێپەڕیون و سەرهەڵدانی هێزی نوە کە لەگەڵ تایبەتمەندییە

بنەڕەتیترکانی کۆمەڵگای هاوچەرخی ئێران و شەڕی چینایەتییە سەرکییەکان دەگونجێن لەم کۆمەڵگایەدا. حیزب و هێزەکانی ئەم سوپایە لەکارکەوتووە هەشتا ماون بە ئەوەی لە چوارچێوەی ئەو ململانێ چینایەتییە نوێیەدا کە ئەمڕۆ لە ئێران و لە جیهاندا دەگوزەرێت، وەک ئامرازێکی مادەی و سیاسیی ژێر بەرژەوەندی بەکاربهێنرێن.

سەرهەڵدانی ئیسلامی سیاسی و حکوومەتی ئیسلامی لە ئێران لەخۆیدا نموونەی زیندووکردنەوە و دەزێنەوەی بابەتییەتی بزووتنەوەیەکی سیاسیی مردوو لە فۆرمێکی نوێ و بە مەبەستی دەرەوەی چوارچێوە و ئیدیعای ڕەسەنی ئەو بزووتنەوەیە. ئیسلامی سیاسی لە ڕژەهەڵاتی ناوەڕاستدا لە چوارچێوەی جەنگی ساردا زیندوو بووەوە و لە بنەڕەتدا دژ بە گەشەسەندنی چەپگەرایی لە نێو کرێکاران و ڕەشنبیرانی ئەو وڵاتانە و دژی بیرکەی ئازادیخوازانە و لە ناخی قەیرانی حکومەتدا دیکتاتۆریەتی سەربازی و پۆلیسی لایەنگری ڕژێماوا بوون تەنانەت هەنرایە سەر دەسەڵات. کۆماری ئیسلامیی خومەینی بەرجەستەی ڕێنیسانسی ئیسلامیی سەید جەمالدین نەبوو و تەنانەت شەرعیەتی شێخ فەزڵوڵاش نەبوو. ئەوەی لە ئێران هاتە سەر کار و تا ئێستاش کار دەکات، چەتەیەکی ئیسلامیی دژە چەپە کە بە مەبەستی ڕزگارکردنی سەرمایەداری لە ڕژەهەڵاتی ناوەڕاست لە کۆتایی سەدەی بیستەم و ئێران لە کاتی ڕووخانی ڕژێمی پاشایەتیدا بنیات نراوە.

هەروەها ئەو ئەپزیسیۆنە نەتەوەیی-ئیسلامییەی کە باسم کرد، لە بنەڕەتدا پێوەندییەکی مێژوویی و خاڵی ئاماژەیەکی چینایەتی ڕەوای لە ئابووریی سیاسی ئەمڕۆی ئێراندا نییە. دوو لایەنی شەڕی چینایەتی لە ئێراندا بریتین لە کۆمۆنیزمی کرێکاری و سەرمایەداری بەرژەوەندی جیهانی. "بزوتنەوەی نەتەوەیی-ئیسلامی" ڕاستەوخۆ و بەپێی ئامانج و بەرنامەی لایەنە پێکهێنەرەکانی یان تەنانەت ئەو ئاسە چینایەتییەی کە نوێنەرایەتی دەکات، سەر بەم ململانێ سەرکییە نییە. ڕۆژانەکی لاوکییە. نوێنەری مەقوڵە لاوکییەکان و چینەکانە. بەڵام وەک هێزێکی سیاسی لەم مشتومڕە ناوندییەدا بەشدارە. بەرژەوەندی ئەمڕۆی ئێران لە خەباتی چینایەتی ئەمڕۆی ئێراندا دەورێکی دیاریکراوی هەیە. لێرەدا دەمەوێت ئاماژە بەوە بکەم کە من دەستەواژەی (بەدنیاییەوە نادروست) "بزووتنەوەی نەتەوەیی-ئیسلامی" بە مانای هاوپێمانییەکی سیاسی لە نێوان دوو توێژی نەتەوەیی و ئیسلامی لە ئەپزیسیۆنی ئێراندا بەکارناهێنم. من ئاماژە بە تاکە بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی دەکەم کە لە جیهانبینیدا ئیسلام و

ناسیۆنالیزم وەک پێکهاتە و پایەی ئێرانێکی "سەربەخۆ" و ناسنامەیەکی ئێرانی بە پێچوانە و جیاکاری لەگەڵ هەژموونی ئاژاوا و تەنانەت شارستانیەتی ئاژاوادا سەنتەزی کراون. بزووتنەوەیەک کە بە پێناسەکردنی شوناسی خۆی و وێنەی هاووڵاتیەکی کەمەگاکەی پێویستی بە هەردوو ئەم پێکهاتە هەبوو. بەم شێوەیە پانئیسلامیزم و شەرعییەتخوازی لە لایەك و پان ئێرانیزم و گەورەیی ئێران لە لایەکی دیکەوە لە دەرەوەی ئەم بزووتنەوەیەن. ئەم بزووتنەوەیە لە ڕوانگەی سیاسی و تەشکیلاتییەوە بە تەواوی پێناسە دەکرێت و لە ڕاستیدا جەستەی سەرکی ئۆپۆزیسیۆنی دژە شاهانەیی لە ئێران پێک هێنا. مەبەستم لەم بەشەی وتارەکەدا شیکارییەک بە ڕێی دەورەیی ئەم بزووتنەوەیە و ئاسەی داهاتووی لە ناخی ئەو قەیرانە سیاسییەی کە لە ئێران دەستی پێکردووە، بخەمەڕوو.

بزوتنەوەی ئیسلامیی نیشتمانی: فرەچەشنی ڕێکخراوەیی

پێش ئەوەی بچینە پێشەوە، با کەمێک زیاتر وێنەی خەمان لەم نەریتەدا ڕوون بکەینەوە. لە رووی گرووپی حیزبی و ڕێکخراوەیی، ئەم بزووتنەوەیە لەڕادەبەدەر هەمەچەشن و فراوانە. حیزبی تووده و بەرەی نەتەوەیی کە پایە سەرکییەکانی ئەم ئەردوگایە بوون، لە ماوەی ٢٠ ساڵی دوای ٢٨ی ئابدا ڕووخان و کەمێک گرووپی بەرفراوانیان بەجێهێشت. گرووپبەندییەکانی ئەمەی بزووتنەوەی نەتەوەیی-ئیسلامی، پارچە و پارچەی سیاسین کە لە ئەنجامی هەوڵەکانی ئەم دوو پایەی ئۆپۆزیسیۆنی نەریتی ئێرانەوە سەرچاوە دەگرن. بەرەی نەتەوەیی (بە لقە مەزهەبیەکانیشەوە) و حیزبی تووده سەکەی پێکهاتن و گەشەکردن و دەربەینی سیاسیی ئەم بزووتنەوەیە بوون. فیدای و موجاهید لە ساڵانی دوای پاشەکشەی حیزبی تووده و بەرەی نەتەوەیی، بەشە ئەرگانیکییەکانی ئەم بزووتنەوەیان پێکهێنا. ڕەوتە ئیسلامییە نەتەوەییەکان (وەک بزووتنەوەی ئازادی و موجاهیدین و شوێنکەوتوانی دیکەی شەریعەتی، ئیسلامییەکان لە "مەدرنیتە"وە – بە پێچوانەی هەڕەی پان ئیسلامی و شەرعییەتی چی)، بەشێک بوون لەم بزووتنەوەیە. تەواوی بزووتنەوەی ماوییەکان لە ئێران بە ڕێکخراو و دەستە جەراوجەرەکانیەوە سەر بەم ئەردوگایە بوون. کەنفیدراسیۆنی خوێندکارانی سەردەمی کۆن و دابەشبوونی کەماریخواز و سۆسیالیستەکانی پێشوو و خاتەمی چیەکتوندەوەکان کە لەی چونەتە دەرەوە، زەربەی گرووپەکانی نەریتی فیدای و ڕەوتە لاوەکییەکانی تری وەک ڕەگای کرێکار هەموو پارچەکانی ئەم کەمپەن. کایەی هونەری و ئەدەبی "پابەند" و ئۆپۆزسیۆن لە ئێراندا لە بنەڕەتدا زاڵ بووە بەسەر ئەم بزووتنەوەیەدا. ناوەندی نووسەران ناوەندێکی گرنگی ئەم بزووتنەوەیە. و دواجار ئاڵای دووەمی خورداد ئەو ئاڵایە کە ئەمە

بە شێوەیەکی سەرەکی بە یەکەیزی ئەم بزووتنەوەیە بەرز دەکرێتەوە.

لە یەکەم نیگادا، دەنگە زاراوەی "بزووتنەوە" بە ئەم مەودای هەزانە ڕەوا نەبێت. چۆن دەتوانین ئەو بزووتنەوەیەی کە بانگەشەی ئەوە دەکەین بابەتییەتی چینایەتی مەژوویی خۆی لەدەست داوە و تەنانەت لە سەرمایەداریی ئەمڕۆی ئێراندا بناغەیەکی چینایەتی دیاریکراوی نییە، بە بزووتنەوە ناو ببەین؟ چۆن دەتوانین بزووتنەوەیەک کە (وەک لە خوارەوە دەڕۆم) ئایدیا و پرسەکی ئابووری و بەرنامەیەکی کەمەڵایەتی کە شایەنی ڕەچاوکردنی تێدا نییە ناوی ببەین، بە بزووتنەوە؟ وە لە کەتاییدا، چۆن دەکرێت ئەم بازنە فراوانە لە پارت و گروپە سیاسیەکان، کە لە ڕووی تایبەتمەندی ئایدیۆلۆژی فەرمی و پاشخانی سیاسی و پراکتیکی و نەریتی ڕەکخراوەییەوە ئەوەندە هەمەچەشنن و زەرجار تەنانەت بە خوێناویترین شێوازەکانیش ڕووبەڕووی یەکتر بوونەتەوە، بە بەشەکانی بزووتنەوەیەک ناوببرێن؟

بە بڕوای من سەرەڕای هەموو دووبەرەکی و ململانێی ناوخۆیی، ئەم ڕیزو هێزەکان بزووتنەوەیەکی سیاسی پێناسەکراو دروست دەکەن و پێکەوە کاردەکەن بە بەدیهێنانی ئاسۆیەکی سیاسی دیاریکراو لە ئێراندا. ئەم ڕیزە لەسەر باکگراوندێکی هاوبەشی ئایدیۆلۆژی و تایبەتمەندی سیاسی و فەرهەنگی دامەزراوە و لە قەیرانی سیاسی ئێستای ئێراندا کەم تا زۆر وەک بزووتنەوەیەکی یەکپارچە دەردەکەوێت و چارنووسێکی هاوبەش چاوەڕێی دەکات.

دوو جەمسەر لە بەرژوازی سەدەی بیستەمی ئێران

بزووتنەوەی نەتەوەیی-ئیسلامی، و مەودای بەرفراوانی حیزب و گروپەکانی لە ئێران لە دەیەکانی ڕابردوودا، بە بڕوای من، دەرئەنجامی لێکترازانێکی بنەڕەتییە لە بزووتنەوەی بەرژوازیدا کە چووە ناو شەڕەشی دەستوورییەوە. ئاسەی دەسەڵاتداری شەڕەشی دەستوری ئاسەیەکی بەرژوازی بوو. ئەمە بزوتنەوەیەك بوو بە ئەوەی ئێران بکرێت بە "وڵات" و دروستکردنی "دەوڵەت"ێکی مەدەرن و بەهێزکردنی بناغەکانی خاوەندارێتی و مافە تاك و مەدەنییەکان و دامەزراندنی یاسا. پێشهاتگەلێک کە پێشمەرجێکی گرنگ بوون بە پێکهێنانی بازاڕێکی ناوخۆیی و گەشەی سەرمایەداری لە ئێراندا. ئەم شەڕەشە دەیویست کەمەڵگایەکی دواکەوتووی فیودالی و خێڵەکی بهێنێتە ناو سەردەمی سەرمایەداری. شەڕەشی دەستووری بە گوێدانە درێژی و پانی و ڕەهەندە بە بایەخەکانی بەرژوازی ڕەسەنی ئێران، بزووتنەوەیەک بوو کە ئاسەیەکی بەرژوازیی هەبوو و بە پێشخستنی پێوەندیی سەرمایەداری

لە ئەرانداە. وە سەرەای هەموو هەستی دژە کۆلۆنیالیزم و تەنانەت دژە بیانی لە ئیزەکانی دەستوورخوازاندا، ەژئاوا مەدەل و کەمپاسی ئەم بزووتنەوەیە بوو، چ لە سیستەمی ئیداری و چ لە پەوەرە سیاسی و یاسایەکان و چ لە بواری بەرهەمهەنان و ئابووریدا. مەدەرنیزاسیەن، پەرەسەندنی تەکنەلەجیا و زانست، عەلمانیەت، ناسیەنالیزم و لیبرالیزم پەکهاتە سەرەکیەکانی ئاسەی حوکمەانی ئەم بزووتنەوەیە بوون. ئیسلامیزم و ەژهەاتناسی و دژە مەدەرنیزم نەك هەر لەم بزووتنەوەیەدا جەگەیان نەبوو، بەکو ئاەای ئەردوگای بەرامبەر بوو، واتە ئەردوگای کەنەپەرستی ئایینی و شاهانە.

هەر زوو ئەوە ەوون بووەوە کە دروستکردن و فراوانکردنی ژەرخانی ئابووری و ئیداری بە گەشەی سەرمایەداری و تەنانەت دواتریش لەناوچوونی پەیوەندییە موکداریەکانی پەش سەرمایەداری، لە ئەراندا لە ەگەی شەشەکی بەرژوازییەوە ەووی نەداوە، بەکو لە ئەنجامی پرەسەیەکی بیرەکراسی بووە لە سەرەوە کە نەك هەر ستەمکاری سیاسی زیندوو دەکاتەوە و دەیهەتەوە، بەکو دەیکاتە گرنگترین ئامرازی ئەندازیاری کەمەایەتی و ئابووری و کولتووری سەرمایەداری. بە کودەتاکەی ەزاخان ئاسەیەکی دیکە بە پەکهەنانی سەرمایەداری لە ئەران کرایەوە. ئاسەیەك کە تەنانەت بە هەندەك لە لایەنگرانی دەستوورخوازیش پراکتیکیتر و خواستراوتر دەرکەوت. لەم دووەیاندا بەرژوازی ئەران لە ەوانگەی سیاسییەوە بە جددی بەسەر دوو جەمسەری سەرەکیدا دابەش بوو. لە جەمسەرەکدا، نەتەوەسازیی سەرمایەداری بەرەو ەژئاوا ئاراستە دەکرا، گەشەی سەرمایەداری لە هاوپەیمانی لەگەە ەژئاوا و وەك بەشەك لە مەدەلی ئیمپریالیستی جیهان گەەا بە هەەی فەرمی حکومەتی پاوانخواز لە ئەراندا. مەدەرنیزاسیەنی ئیداری، سیکەلاریزم، نزیکی لە زلهەزەکانی رەژئاوا و پەیەەوکردنی مەدەلی رەژئاوا لە پەیوەندییە کەمەایەتییەکان و ستاندارد فەرهەنگییەکان و دابینکردنی ژەرخانی ئابووری و بەرهەمهەنان بە گەشەی سەرمایەداری لە ئەران لە چوارچەوەی دابەشکردنی کاری جیهانیی هەبوو، بوو بە ئاەای پاوانخواز دەوەت و بەرگریکارەکانی. لە جەمسەری بەرامبەردا وردە وردە سوپایەك دروست بوو کە ئاەای دژایەتی ستەمکاری شاهانە و بەرگریکردن لە لقە ەسەنەکانی بەرهەمهەنانی سەرمایەداری و کاەا لە دژی سەرمایەی بیانی و قەرخکاری گرت. دژی مەدەرنیزاسیەن و خەرئاواییکردنی حکومەت، لەم ئەپەزیسیەندا توخم و ئاسەی دژە ەژئاوایی و ەسەن و ئایدیەلەژیای ەژهەاتخواز گەشیان کرد. تەنانەت شەرعییەتی ئیسلامگەرایی و دژەئیسلامیزم (بە هەمای خومەینی و دژایەتی ئەو بە

دابەشکردنی زەوی و مافی دەنگدانی ژنان) بە غوسەی "ئەپۆزیسیۆن" و پەشکۆتنخوازی غوسە کرا و وەک نەژەنکردنەوەیەک ناسەندرا. ئەم سوپایە لە تەواوی قەناغی دەسەڵاتی پاشایەتیدا، سەکۆی سەرکیی ئەپۆزیسیۆنی نەتەوەیی و حیزبە دژە دەسەڵاتخوازەکانی ئێران بوو. ئەم سوپایە حیزبی جەراوجەری بەرهەم هێناوە. بەڵام لە پشتی هەموو ئەم گرووپەوە، مرۆڤ دەتوانێت بە ڕوونی ئەم پلاتفۆرمە سیاسییە تاکە و هاوبەشە ببینێت. تەنانەت حیزبی تووده و بەرەی نەتەوەیی کە لەسەر کاغەز و لەسەر بنەمای ئایدیالی سەرکردەکانیان لە ئابردوودا، دەکرا پێش ٢٨ی ئاب بە حیزبی مەدەرنیست و عەلمانی هەژمار بکرێن و دواجار چارنووسی ئابووری ئێرانیان لە چوارچێوەیەکی جیهانیدا بینی، تەنیا بە دانانی خەیان لە چوارچێوەی ئەم ناڕەزایەتییە ڕەژهەڵاتیانەی سەرمایەداری ڕەسەن و بە قبوڵکردنی بنەماکانی ڕەخنە و جیهانبینی ئەم ئێردوگایە، بوونە بزووتنەوەی جەماوەری. لە دوای ٢٨ی مرداد و بە تایبەتی دوای چاکسازییەکانی زەوی و زاری ساڵانی ١٣٤١-١٣٤٧، زاڵبوونی ئایدیۆلۆژیی ئەم ئاسیە بەسەر ئەپۆزیسیۆنی دژە شاهانەدا بەیاری لەسەر درا. و دواجار لەگەڵ ڕووخانی ڕژێمی پاشایەتی و دامەزرانی کۆماری ئیسلامی، ئەم هەڵە بە ماوەیەک بوو بە ئایدیۆلۆژیای ڕەسمی حکوومەت لە ئێراندا.

ماوەی مانگی هەنگوینی ئەم بزووتنەوەیە وەک پشکێک لە دەسەڵاتدا زۆری نەخایاند. لابردنی ئەم بزووتنەوەیە لە حکومەت بە هەرشی خومەینی بە سەر حکوومەتی بازرگان و کۆتنی دەست پێدەکات، بە دوورخستنەوەی بانی سەدر یەکلایی دەبێتەوە و بە دەنیاییەوە بە کۆتایی هاتنی حکوومەتی موسەوی و کۆتایی هاتنی خەتی ئیمام کۆتایی دێت . لەڕدایە کە ئەم بزووتنەوەیە جارێکی تر خەی لە ئەپۆزسیۆندا دەبینێتەوە. یەکەیزیی ئەو وشەیەی کە گرووپە ڕەنگاوڕەنگەکانی ئەم بزووتنەوەیە بە بەرگری لە ڕژێمی ئیسلامیی سەردەمی خومەینی دەزیبوویانەوە، جارێکی دیکە بەرەو نەمان دەچێت. تاوەکە بەرز دەبێتەوە. گەڕانکاری جەراوجەری ڕەکخراوەیی ڕووددات. ئەستا لافیتەی دووی خورداد جارێکی دیکە ئەم ڕەوتەی یەکخستووە و گەشبینە بە گەڕاندنەوەی پشکی خەی لە دەسەڵاتدا.

ئاسە هاوبەشەکان

وەک وتم سەرەڕای جەراوجەری ڕەکخراوەکان و مەژووی جیاواز، نابە گومان لەوەدا هەبێت کە بلۆکی نیشتیمانی-ئیسلامی تەنانەت لەمەڕشدا بلۆک و ئێردوگایەکە. لە ناوەندی سیاسەتی ئێراندا خەڵەک، عەشیرەتێکی سیاسی گەورە پێکدەهێنن. ئاسەی کەمەایەتی و پلانی

ئابووریيان وەک يەکن. ڕەخنەی ئەوان لە مەژووی ئێران تا ئێستا هەمان شتە. ئەفسانە و قارەمانی دەوڵە سياسيەکانيان يەکن. کولتوری ئەوانيش هەر يەکە. ئەخلاقيان وەک يەکە. جەژن و ساڵەژی سياسی هاوبەشيان هەيە. يەک گەنجينەی ئەدەبييان هەيە. شاعير و نووسەر و سينەماکارانيان يەکن. پيرەزيە سياسی و کۆمەڵايەتيەکانيان وەک يەکن. سياسەتی دەرەوەی ئەوانيش هەر يەکە. قسە لەگەڵ يەکتر دەکەن، پەکەوە لە ديالۆگ و "يەکەيزی کردار"ی هەميشەيی شتە دەکەن، هەز بە يەکتر دەدەن و هەز لە يەکتر وەردەگرن. دوژمنەکانيان هەميشە هاوبەشن و دۆستەکانيان هەميشە هاوبەشن. زاراوە و زمانی سياسی ئەوان وەک يەکن. نوێژخوێنانيان "ئێران بە ئێرانيەکان" دەزانن و چەپەکانيان بەردەوام چاويان لەوەيە کە کەس سوکايەتی بە "ئايينی جەماوەر" و "ئيسلامی پەشکەوتنخواز" نەکات! سەرەڕای هەموو دووريەکی ڕەکخراوەيی و گروپييان، ئەوان "کەسەکی ناوخەيی"ن لەگەڵ يەکتر. ڕەکەوتنەکی دەستەجەمعی ڕانگەيەندراو، نەريتەکی سياسی هاوبەش پەيوەنديەکانيان لەگەڵ يەکتر و کاردانەوەی هيستريکی هاوبەشيان بە بزووتنەوە "ناناوخەيەکان" (وەک کۆمەنيستە کرێکاريەکان) ڕەکدەخات و ئاراستەيان دەکات.

بوونی ئەم گرووپە جەراوجەرانە لە ژێر ئاسمانی دووی خورددا و بەرگريکردن لە خاتەمی، ڕەکەوتەکی سياسی نييە يان وەک هەندێک کەس پێيان وايە دەرئەنجامی پەتای "پراگماتيزم" و "دووركەوتنەوە لە توندوتيژی" لە ئەپەزيسيۆنی ئێراندا نييە. ئەمە يەک ڕەوتی کۆمەڵايەتييە. با ئەم يەکەيزی و خزمايەتيە سياسيە لە ئاسەی سياسی و ئابووری و فەرهەنگی ئەم ئێردوگايەدا فراوانتر بکەين. بە تايبەت ئەم تايبەتمەندیانە چارنووسی ئەم بزووتنەوەيە لە ململانە چارنووسسازەکانی داهاتووی ئێراندا دياری دەکەن.

تەبيينی ئەم نوسراوە چاپ نەکراوە و ژمارەی چاپی نيە، تەنها بە بەاوکردنەوەی لە ئەنلاين کراوەتە پی دی ئەف
کاوەعومەر

hekmat.public-archive.net #1440fa.html

چیرۆك/ میهرەبان.. ئۆژین فۆهمی

ئۆوارەیەکی هاوین برینێکی قووڵی لە دڕوونمدا درووست کرد، وای لێکردم بە هەمیشە لە گەمەی خۆشاردنەوە و شاردنەوەی ڕووخسارم بترسم، ترس لە تەنیاکەوتن و قۆمانی کارساتێك. ئۆوارەیەك، کە تەمەنم هەشت ساڵانێك دەبوو و نەدەبوو، لەگەڵ هاوڕێ هاوتەمەنەکانم لەلای دارتووە بەرزەکەی گەڕەکەکەمان چاوشارکەمان دەکرد. دارتووەکە لەبەر دەرگەی ماڵی سالارە باریکەلەی هاوڕێماندا ڕووابوو، کە ماڵیان بە تەنیشت ماڵی هیوا شەلەوە بوو. سەرم نا بە قەدی درەختەکەوە وە بە دەستەکانم ڕووخسارم شاردەوە. دەبووایە تا ژمارە دەم ژماردبا و بەدوایاندا ڕەیشتبام، تاکو هەموویان گە بدەم.

ئەو ئۆوارەیە، کە وا دەزانم هەر ئێستایە، هەرگیز بیرم نەچووەتەوە، بە لاڵەپەتە تا "دە"م ژمارد و بەدەنگ بووم، دووبارەم کردەوە و کە بووم، تاوێکی تر وەستام، ڕووم لە درەختەکە وەرچەرخاند و سەیری چواردەوری خۆمم کرد، لەو بەدەنگییەکەدا دنیا بوومەوە هەموو هاوڕێکانم خۆیان حەشارداوە.

دەوروپشتی دارتووەکەم پشکنی، تا بزانم داخۆ ئەوجارەیش سالار لە پشت درەختەکەوە خۆی مەڵاس نداوە، بەڵام لەوە نەمبینی. دارتووەکەم بەجێهێشت و بە پشتەوەی لادیوارەکەی حەوشەی ماڵی هیواشەل هەنگاوم نا، کە هەمیشە لە پشت ئەو دیوارە ڕووخاوەوە خۆی حەشار دەدا؛ هیوا لەبەر قاچەکانی نەیدەتوانی زۆر دوور بکەوێتەوە، ئەو پێنادیوارە گونجاوترین پەناگەیێك بوو بۆی. هیواشم نە لەپاڵ دیوارەکە و نە لەناو حەوشە بەدەرگاکەیان نددزیەوە. لەوە دوورکەوتمەوە و ڕەیشتم بەدوای ئازادی باڵابەرزدا بگەڕێم، کە بە لەقدرۆژ ناومان دەبرد، ئەو دەبوو خۆی زۆر کووە کردبایەوە تا کەسمان نەیبینین.

پاشان بەدوای منداڵەکانی تردا گەڕام، سەیر بوو، نە ئەوان لە شوێنەکانی خۆیان بوون و نە دەنگی هیچ کامێکیشیانم لە دوورەوە دەبیست. دواین شوێن، کە بەنیاز بووم شاڵاوی لە گە بدەم، دارهەرمە پیرەکە بوو، کە بەرانبەر ماڵی یەکێك لە هاوڕێکانمان بوو. بەرەو درەختەکە... بندیواری خانووەکەی هاوڕێکەمانم جێنەهێشتبوو، درەختە قەدەئەستوورەکە خۆی پێشاندام و نەدام، کە گوێم لە هەریەك لە دایکی سالار و هیوا بوو، بانگیان دەکردن: "منداڵینە درەنگە وەرنەوە! کاتی نانخواردنە" بەرەو درەختەکە ڕەیشتم و گوێم لێیان بوو دەیانگوت: "دەبێت ئەو منداڵانە بگەڕێنەوە، نەکا دیسان ئادەمیان لە پەیدا ببێت".

ئادەم ئیستەکی پێ کردم، خۆی نا، ناوەکەی، ترس هانای وەبەرهێنام، ویستم نەچمە لای درەختەکەوە، بەڵام حەزی گۆدانی شاڵاو بڕاو ئاوە دنەی دام. دڵنیا بووم، کە هەمیشە لە پاڵ دارهەرمێکەوە قنج دادەنیشت، دەست بە چاوەکانیەوە دەگرت و لەو وایە کەس نایبینێت. ئاخر ئەو لە هەموومان بچووکتر بوو، بەڵام کە چەندجارێك بەچواردەوری درەختەکەدا سووڕامەوە، سەیر بوو، شاڵاویش لەو نەبوو!

گەرەکم بوو لە درەختەکە دوور بکەومەوە. لەو ساتەدا لەسەر لقوپێپی درەختەکەوە هەستم بە خشە و جووڵەیەکی نامۆ کرد. سەرم هەڵبڕی و ئادەمم لەسەر دارهەرمێکەوە بەدی کرد، ئەوجارە خۆی بوو، قاچێکی نووشتاندبووەوە و قاچەکەی تریشی بە لقێکی درەختەکەدا شۆکردبووەوە، دەستە باریك و تووکنەکانیشی بە لقێکی بەرزترەوە گرتبوو، چاوە شینە گەورە پێنگاساکانیشی هەتاقیبوونە چاوەکانم، وەك ئەوەی خۆی بۆ نەچیرەکەی مات دابێت، خۆی مات دابوو. لەرز هەموو گیانمی داگرت، قاچەکانم بۆ نەهاتن لەگەڵ خۆمیان بەرم و بۆی دەربچم، نەشمدەوێرا بەباشی تەماشای بکەم. قاچە ئارەقکردووەکانم لە ناو نەعلە ڕەساسییەکانمدا تووندتر کرد، کەچی قاچەکانم لەدوم نەدەهاتن. خوێن لە دەمارەکانیان مەیی بوو. بۆ ئەوەی دەرفەتێکم بۆ بڕەخسێ، ڕابکەم و نەکەومە ژێر دەستی، بەڵام تاقیبووم، ترس وەجووڵەی نەهێنان. زمانم هەڵهێنایەوە، بەڵام هاوار و ڕاکردنی چی؟ خۆ هێزی ئەژنۆم نەمابووە تا ڕابکەم، ئاخر ئەو بە بازێك خۆی هەڵداوەتە خوارەوە، وا لە بەردەممدایە. خۆ دەنگیشم دەرنایەت تاکو هاوار بۆ منداڵەکان بکەم و بڵێم: "فریام بکەون، ئادەم لێرەیە، ئەو شێتە لێرەیە" منێکی لاپەپەتە تازە زمانم لە گۆ کەوتبووە.

هەر زوو بە دەستوپەنجە بەهێز و زبرەکانی، تووند یەخەی کراسە شینە قۆکورتەکەمی گرت و بەرەو خۆی پەلکێشی کردم. هەوڵی خۆاپسکاندنم هەبوو، بەڵام نە هێزی ئەوەم هەبوو پاڵێکی پێوەبنێم، نە لەبیری ئەوەش دابووم گاز لە دەستوپەنجە ناشیرین و زبرەکانی بگرم. ئەو هەر ڕایدەکێشام و ڕایدەکێشام. نینۆکە درێژەکانی پشتەمل و گەردنمی زامدار کردبوو. نەمدەزانی بە ئازاری قۆ و باسکم ڕابگەم، یاخود لەهەوڵی گرتنی بیجامەکەمدا بم، کە خەریکبوو لەپێم دادەکەندرا. بۆ ئەوەی لاستیقەکەی لە کەمەرم نەترازێت، هەردوو دەستم تووند بە بیجامەکەوە گرتبوو، کە هەر سپێدەی ئەو ڕۆژە، پووڕە میهرەبانم لاستیقەکەی بە دانەیەکی تووند و تۆتر بۆ نەگۆیبووم، بەکوو بە مەبەستی تووندکردنەوەی یەك دوو گرێی لێدابوو.

تا دەهات جێگەی ئازاری لاستیقەکە لەنێو قەدمدا زیاتر دەبوو، منیش زیاتر بۆستم لێدەبڕا. پڕاوە ڕەقە چەرمەکانی، لەسەر قاچم دانا و

پاڵكی پێوەنام، ئیدی دەستم لە كەمەری بیجامەكەم پچڕا و لەپێم داكەندرا.
دیسانەوە ویستم ڕابكەم، ئەوجارە تووند گرتمی و دەستی بە لاستیقەكەمەوە گرت، شەروالەكەی هێنایە خوارەوە، ڕوو لە درەختەكە پاڵكی پێوەنام و تووند خێی پێوە نووساندم. خێرا خێرا تفی لە دەستی دەدا و تێنەدەگەیشتم و بێهوودە هەر خێمم ڕادەپسكاند، بەڵام هێزی منداڵك لەكوێ و ئی مرۆڤكی پێگەیشتوو لەكوێ، چجای ئەوەش كە ئەو مرۆڤە ئێژدیهایەك بێت بێ خێی.
چەند خوولەكێك ڕەتی دابوو ئادەم تووند خێی پێوە نووساندبووم، كە دەنگە دەنگی هاوڕێكانم هاتە بەر گوێ، دیاربوو منداڵەكان بەرەو لامان دێهاتن. هیوا بە دەم هاویشتنی بەردێكەوە نزیك بووەوە و هاواری كرد: "دەی با بەردبارانی بكەین، بەرد لەو شێتە بگرن".
ئیدی من نازانم چۆن بوو بیجامەكەمم هەڵكشایەوە و هەر یەكێكمان بەلایەكدا ڕامانكرد. ئادەمیش تا نزیك ماڵەوە دوامان كەوت، بەڵام ئەوجارە هیچ كەسێكمانی بێ نەگیرا.
ئیدی لەو ئێوارەیەوە من هەرگیز توخنی چاوشاركێ نەكەوتمەوە. ماوەیەكی زۆر ترس هەراسانی كردبووم، تەنانەت لێنو پێخەف و لە خەونیشدا مێتەكەی ژێر درەختەكە دەستی لێهەڵنەدەگرتم، زۆر جارانیش بە دەم خەوەوە وێنە و هاوارم دەكرد.
هەرچەندە ئادەم توخنی هاوڕێكانیشم كەوتبوو، بەڵام هەر بیرم لەوە دەكردەوە، كە هەموو هاوڕێكانم بە گونوقوونی ڕووتەوە منیان بینیبوو. لە دوای ئەو ڕۆژەوە پووزە میهرەبان قایشی بیجامەكەمی بە دانەیەكی تووند و تێتر گێی، بێ ئەوەی هیچ ئادەمێك نەتوانێت لە پێمی دابكەنێت. شەوانەش چرای ژوورەكەی خامێش نەدەكرد و چاودێریی زیاتری دەكردم.

ئەو ئێوارانەی هاوڕێكانم لەگەڵ دایكیان بێ یاریی تێپێن دەهاتنە حەوشەكەمان، گوێم لێبوو ژنەكان لەگەڵ پوورم دادەنیشتن و باسی ئادەمیان دەكرد، كە بۆچی دەستدرێژیی دەكاتە سەر منداڵان. منیش بێ گوێگرتن لێیان خێم لە هاوڕێكانم دەخافاند، بێ ئەوەی شتێك لەمەڕ ئادەمەوە ببیستم. وەك لێیانم دەبیست ئادەم لە تەمەنی ئێستای منداڵ بووە، لەناو كۆگەی گوێبەبەژەكاندا كەسێكی نەناسراو دەستدرێژیی كردبووە سەر. ئەو ڕووداوە ببووە هۆی ئەوەی باری دەروونیی تێكبچێت و خوولیای دەستدرێژییكردنە سەر منداڵانی تێدا بفراژێت. پووریشم تەنیا گوێی لێیان دەگرت، خەیاڵی دەڕۆیشت و بێدەنگ.

دیسان، بەم نیوەشەوێ لێ خێو ڕاپەڕیووم. هەرچەندێ پێنج ساڵك

بەسەر ئەو ووداوەدا تەپەیووە، بەام وا ئەمشەویش جارێکی دی مەتەکەکەی لە خەو ایپەاندووم. لەنەو پەخەفەکەم سەیری دەوروپشتی خەم دەکەم، چاوم بەدوای پوورمدا دەگەەم و پوورم لە جەخەوەکەی نییە. چەند ەەژەك لەمەوبەر پەی گوتم: "تە ئیدی دەنگت گە بووە، پەویستە ژوورەکت بە جیا بکەمەوە"
ماوەیەکە شەوانە وەك جاران ئەو بەرگە سەتەنە لووسانەی ناپەشت، کە هەریەکەی جەر و ەەنگەکن، بە خەوتن دەیپەشین و قەەە سپی و ووتەکانی تەیدا بەدیار دەکەوتن. ئەو کاتانەی دەیخستمە نەو باەەکانییەوە خەتەك لەنەوان مەمکەکانیدا دروست دەبوو. ئا، من هەست دەکەم خەیم لە دەپارەزەت، چونکە لەو شەوەوە، کە خەیم پەوە نووساند و کوەمە گوەەەنگەکانیم ماچ کرد، ئیدی خەیم لە دوورەپەرەز دەگرەت و بە دەور و پشتمدا نایەت. چاوەەوانم و بەەکوو پەیدا ببەتەوە، بەەام ماوەیەکی بەسەردا تەدەپەەت و هەر دیار نییە. ترس و دەەەکووتە دامدەگرن. لەخەم دەپرسم ئاخە دەبە بەم نیوەشەوە بە کوە چوو بەت، کە منی وا بەتەنیا لەرە جەهەشتووە؟ تە بەەیت چی بەسەر هاتبەت؟
لە کەیەوە و بەچی من کەوتووەتە لای پوورم؟ بە لای خەزانەکەم ناژیم؟ نازانم. چەندین جار ئەو پرسیارانەم لەی کردووە، بەەام تا ئەستا وەەامەکیم لەی دەستگیر نەبووە و دەپەەتەوە لایەکی تر. خەشم بەجەرەك وابەستەی بووم و سەزم بەی هەیە، کە زیاتر حەز دەکەم لای ئەو بژیم و بە لای خەزانەکەم، کە لە شار دەژین، نەگەەەمەوە.
ژنەکە زەر حەزی لە خوەندنەوەی چیرەك و ەەمانە. زەربەی شەوان دوای کارەکانی ماە، لە کتەبخانە بچووکەکەیەوە کتەب دەردەهەنە و بەم دەخوەنەتەوە، منیش هەر لە زووەوە بەو مەشکە بچووکەمەوە لەگە چیرەك و داستانەکانیدا گەشت بە نەو دونیادا دەکەم.
سەرەای ئەوەیش خەمەکی قووە لەچی زاندووەتە بەر چاوەکانی. تەنانەت خوەندنەوەی کتەبیش ئەو خەمەی نەەەواندووەتەوە. ئاگام لەی بووە هەندەك جار نائاگایانە ئاهی هەکەشاوە، دەەپ دەەپ فرمەسکی ەژاندوون. من هەر لە زووەوە بە بەدەنگی تەماشام دەکرد و سەرەدەرییم لەو نهەنییەی نە دەکرد. ئای چەندم حەز دەکرد نهەنی ئەو خەم و فرمەسکانەی بزانم!
نەك هەر ئەوە، بەکوو ئەو دەمانەی، کە لە ناندەنەکە دەبووین، تاوەك لەم ادەما و هیچی نەدەگوت، لە خەیەوە هەدەچوو. ئەو ساتەی پەشکاو و هەناسەسوار دەبوو، دەرگەی کەوەنتەرە بچووکەکەی دەخستە سەرپشت و هەرچی پەرداخ و پیاەەی نەخشدار هەبوون؛ دەی گرتبوونی و لە شارەوە سەندبوونی، یەکە بەیەکە لەناو ەەفەی کەوەنتەرەکەی دەردەهەنان و پەکی دادەکەشان، زرینگەیان لەوە بەرز دەبووەوە و

دۆشكان. دەستوپەنجەكانی خۆنیان لێدەچێا. من حەپەساو بە چاوی منداڵانەمەوە تێی ڕادەمام، بێ ئەوەی بزانم چی دەگوزەرێت. بیرم لەوە دەكردەوە ئاخێ ئەو چێژ لە شكاندن و وردوخاشكردن وەردەگرێت یاخود چێژ لەبینینی خوێن؟ بێگام من بەوە ڕاهاتبووم، كە هیچ پرسیارێكی لێنەكەم. هەندێك شەو لە پێ بە پێتاو دەگێشت و دیار نەدەما، لە كاتی هاتنەوەی تا بەیانی خەوێكی قووڵ دەخەوت. منیش سەیر، بە ئارەزووی دێ تەماشای ڕووخسار و قژە زەردە ئاڵاسكاوەكەی و لێوە ئاڵەكەیم دەكرد، ئای چەند حەزم دەكرد بە هەموو هێزی خێم گازێكی تووند لە لێوەكانی بگرم، بەڵام ترس ئەو ڕێیەی لێ كوێر كردبووم.
سەرەڕای چرچوڵچیی ژێر چاوەكانی، هێتا ئێستاش جوانییە تەلیسماوییەكەی خێی لەدەستنەداوە، دەتوانم بڵێم، ئەو سێردەمانێك جوانترین ژنی شارچكەكە بووە. هەربۆیە هەموو نیگاكانی پیاوان لەسەر ئەو بوون، پیاوی ژندار، ڕەبەن و تەنانەت كوڕە گەنجەكانیش. بەتایبەت لە بەڕاهاراندا ئەودەمانەی، كە شكۆفەی گوڵەكان دەشتودەریان دەڕازاندەوە و خەڵكی بە بەرگی ئاڵووڵاوە بێ سەیران و گەشت وەدەر دەكەوتن. ئەویش وەك ئەوان خێی دەڕازاندەوە، بێگام جوانییەكەی وی لە جوانی ژنانی دی جیاوازتر بوو.
ئەوكاتانەی بای نەسیم گەمەی بە تاڵەكانی زوولفی دەكرد و نیوەی ڕووخسارە ساف و لووسەكەی دادەپۆشی، هێندەی تر پیاوانی شەیدا دەكرد، هەموویان بەتاسەی بزەیەكی بوون. بە ئاواتی خەونی باخەڵیەوە بوون، بەڵام ئەو خێشیی لە هیچ پیاوێكی شارچكەكەمان نەدەهات و بزە نەیدەگرت. تەنانەت ڕەكوپێكترین پیاوانیش لە چاوی پوورمدا هەر لە گورگێك دەچوون، دەیزانی ئەوان تەنیا وەك حەز و ئارەزوو دەیبینن.

وێك بێم دووایییانێ بێم ڕوونبووەتەوە ئێو تەمەنی یازدێ ساڵان بووە، كە ئێوارەیێك دایبابی بێ كارێك دەینێرن بێ ماڵی دراوسێكیان. بێو بانگی شێوانێ لێ كێانكێدا پیاوێكی لێ پێیدا دەبێت و لەلای درەختێكی نزیك ماڵیان، وێك گورگێك دەستدرێژیی دەكاتێ سێری. پێدەچێت درەختەكان لێم شارچكەیێدا تەنیا بێ ڕووداوگەلێكی لێو جێرێ نەژرابن. هاوارکردنی پوورم لەو دەمەدا كەمەە كەسێك لە گەورە و بچووك لەو ناوە كێدەكاتەوە، بێگام كابرا خێی لەبەر چاوی هەموویاندا ون دەكات و كەس نەیزانی كێ بووە و بێ كوێ چووە. چێند ساڵێك دوای ئێو ڕووداوێ پوورم جارێك بێ خێدەرمانخواردکردن هێوی خێكوشتن دەدات، بێگام نەنك و باپیرێم فریای دەكێون و دەیگەیێننێ نەخێشخانێ. ئێو نەمرد، بێگام هێموو

حەزەکی بە هاوسەرگیری تێدا مرد. من ئەو کاتانە نەمدەزانی بۆچی پوورم شوو ناکات. ئیدی لە ترسی گیانی پوورم، نەنك و باپیرم بەیاریاندا من لای ئەو بمێنمەوە. بەڵێی ئەوە چیرۆکی هاتنی من بۆت بە ئەم ماڵە؟

لە ناو پێخەفەکەمدام، خەو لە چاوانم تەراوە و پووریشم هەر دیار نییە. نەکا پووریشم خەوناسا لەم ماڵە تەرا بێت. بە نیگەرانییەوە لەناو نوێنەکانم دەمە دەرەوە. بەدەنگ بە ناو ماڵەکەدا دەگەڕێم، بەڵام پوورم لە هیچ کام لە ژوورەکان دیار نییە. دەنگێکی نامە دێتە بەرگوێم، وەك ئەوەی کەسێك لەبەر خۆیەوە قسە بکات یا دەنگی ئاهونالە، هەناسەیەکی ماندوو یان دەنگێك لەو جێرە دەنگانەی، کە مرۆڤ سەراسیمە دەکەن. دەنگە نامۆکە بەرەو ژێر پلیکانەکانم دەبات. لەژێر پلیکانەکاندا ژوورێکی بچووك، کە کەلوپەلی زستانان یاخود هاوینانی تێدا هەڵدەگیرێت. نزیکتر دەبمەوە و لەبەردەم دەرگەکەدا ڕەقدەبم، بەدەنگ دەوەستم و هەناسەم لێدەبڕێت. دەرگەکە بەهۆی تێکچوونی کۆلانەکەیەوە بە تەواوی دانەخراوە. من لەنێو تاریکییەکەوە تیشکی ڕووناکیی لە کۆلانی دەرگەکەوە بەدی دەکەم. لێیەوە پوورم دەبینم بە ژێر کراسەکەوە لەسەر موکێتێکی گوڵگوڵییەوە دانیشتووە.

لایەکی ڕووخسار و جەستەی لە منەوە دیارە، لایەکی تریشی لەو ئاوێنەیەوە دەبینم، کە بەرانبەری دانیشتووە و قاچەکانی لە بەاو کردووەتەوە. چەند دانە مەمکی لای خۆیەوە داناوە و چەند دانەیەکیشی داگیرساندوون. ئەو لە ئاوێنەکەدا لەخۆی ورد دەبێتەوە و دەست بە ڕووخسارە نەرمەی بگەردەکەیدا دەخشێنێ، قژە زەرد و ژاکاوەکەی لەسەر ڕووی لادەدات. دەیبینم خۆی ڕووت و قووت کردووەتەوە. شەرمێکی تێکڕا بە خەم دامدەگرێت. ئای خودایە چی دەبینم! من یەکەم جارمە ژنێك بەو جەستە سپی و سەڕەوە دەبینم. حەز دەکەم بگەڕێمەوە دواوە، بەڵام حەزێك ڕامدەگرێت، بەخۆیەوە دەمگوشێت. دەبینم دەستێکی بە ناو گەیدا دەخشێنێ و دەستێکیشی بە مەمکەکانیدا دەهێنێت، کە چەشنی دوو سێو بەرەو سیسبوون دەچن. منیش هەمان شت دووپات دەکەمەوە، دەست بە ناو گەم دەبەم و هەست بە ئەندامی نێرینەم دەکەم، کە ڕەق دەبێت، وەك ئادەم بە تف تەی دەکەم و هەست بە خۆشییەکی لەڕادەبەدەر دەکەم. جارجارە سەری بەرز دەکاتەوە، لێوەکانی دەگەزێت و چاوەکانی دادەخات. بە دەستێکی هەردوو مەمکی بەیەکەوە دەنووسێنێت و بەرزیان دەکاتەوە. دەیوێت گەی مەمکەکانی بە زمانی تەە بکات، بەڵام بەی ناکرێت. ئاهونالەی تێکەە بەهەناسەی تەنیایی خۆی بووە و زۆر نامە دێتە بەرچاوم، لەوە دەچێت زۆربەی شەوان ئەوها لەگەە خۆی تێکەە بووبێت.

خۆرا لە دەرگەکە دوور دەکەوەوە، بە پێدزکە دەچمەوە ناو پێخەفەکەم، بەڵام شتێك لە زەینمدا بەرەو خوار دەجووڵێت، هەستدەکەم لەنێو دەستمدا دەپووکێتەوە و خەریکە بەردەبێتەوە.

٢٠٢١

داماڵانی ئابووریی بریتانیا نێك بە گۆڕینی دەموچاوێکان بەکو بە گۆڕینی حیزبێکانیش زەحمەتە چارەسەر بکرێت.. زاهیر باهیر

ئەوەی کە ئەمڕۆ بە ناوی ئابوری لیبراڵ لە زەرەك لە وڵاتاندا پیادەدەکرێت، ئابووریی نیین بەکو جەنگێکی سەرانسەریین کە بەرانبەر بە دانیشتوانەکەی بەڕێدەکرێت. جەنگی ڕووتانەوە و چەوساندنەوە و برسیکردنی زەرینە و هەکەندنی زەرەك لە زەدی خەیان و باوباپیرانیان و دروستکردنی جەنگێکی ڕاستەوخۆی کوشتن و بەین و وەرانکارییە.
ئابووریێك کە لەسەر خوێن و جەنگ و کوشتن و بەین بژی و بەردەوام بێت ئەمە چ ئابووریێکە؟ ئابووریێك کە بە کەمایەتییەکی ئەکجار کەم خەرکی زەر بداتەوە نەك بە هەموان ، چ ئابووریێکە؟ ئابووریێك چەند فەرمیلێکی وەکو بەرزکردنەوەی بەهای پارە و دابەزینی، زیادکردنی ڕێژەی سوو و کەمکردنەوەی، هەئاوسانی پارە و دابەزاندنی بیسوڵنە و بەڕێی بکات، چ ئابووریێکە؟ ئابووریێك کە بە پژمەی کەسکی زەر دەوڵەمەندی وەکو ڕەبەرت مەردەك ، جەرج سەرە، ئەلون میسك ، جەف بیزۆس و بیل گەیت و هەندێکی تریان بدات لە تایەك لە دارایی وڵاتان، چ ئابووریێکە؟، ئابووریێك کە تەنها 4 وشەی بەسە لەلایەن ئەو زاتانەی سەرەو بە داماڵانی: " ئەم سیستەمە هەرەس دەهێنێت" ، دەبێت چ ئابووریێك بێت؟
بریتانیاش یەکێکە لەو وڵاتانە خاوەنی ئەو چەشنە ئابووریە و لەم جەنگدایە. دوای قەیرانە دارایییەکەی ساڵی 2008 تا ئێستا بارودۆخی

ژیانی دانیشتوانی بریتانیا لە خراپیدایە و کاژ بە کاژیش بەرەو خراپتر دەڕوات کە لە ئەستادا گەیشتەتە لوتکە. هەر بەهۆی ئەو بارودۆخەوە لە شش ساڵدا چوار سەرۆك وەزیری سەر بە هەمان حیزب هاتوون و ڕۆیشتوون .

لەگەڵ ئەوەشدا باری ژیانی خەڵکی بریتانی بەرەو خراپ و خراپتر ڕۆیشتووە. کولفەی ژیان بە کاژێی لە ساڵدا 10 کە ئابووریناسەکان و حکومەت پێیدەڵێن هەڵئاوسانی پارە سەرکەوتووە ، لیستی بینینی دکتۆری پسپۆڕ و داخەبوون بە خەستەخانەکان لە 6 ملیۆن کەسەوە لە مانگی نیسانەوە بە 7 ملیۆن کەس سەرکەوتووە، کولفەی منداڵ لە حەزانەدا، باخچەی منداڵاندا سێیەك و دوو لەسەرسێی داهاتی خێزان دەبات ، بەهای پاوەند لە ساڵی 1976 وە وەکو ئەستا دانەبەزیوە، بەرزبوونەوەی غاز و کارەبا بە کاژێی لە ساڵدا 84 لە سەرەتای ئەم مانگەوە سەرکەوتنی زیاتریش لە ساڵی نوێدا، ئەوانەی کە سلفەی عەقاری 200 هەزار پاوەندیان لەسەرە کە تا ئادیەك کەم، وا پێشبینی دەکرێت تا کۆتایی ساڵی 2024 بەی سلفەکەیان بە بەی 5 هەزار و 100 پاوەند سەرکەوت، کرێی خانووش بە ئادیەك لە بەرزبوونەوەدایە کە زەرەك چی تر ناتوانن بیدەن، مەرکەزی خەراك بەخشینەوەکان هەفتانە زیاتر قەرەباغ دەبن و خەی داوە لە ملیۆنەك کە بەشکی زەریان کار دەکەن.

بە هاتنی سەرۆك وەزیرانی نوێ ، لیز تروس، و دەستەو تاقمەکەی ئابووری وەاتی بەرەو داهمان برد. سیاسەتەکانی حکومەتی نوێ لە ئابووریدا کە چەند کاژێک لەمەوبەر بەیانیان کرد هەر لە دژایەتی ژینگە، هەڕەشەی زیاتری سەرکوتکردنی خەڵکی و سنوردارکردنی زیاتری ئازادییەکان لە کاژگای یاساوە، هەوەشاندنەوەی لە ساڵدا 45 باج لەسەر داهاتی زیاد لە 150 هەزار پاوەند کە بەیار بوو لە مانگی نیسانی ساڵی ئایندەوە بکەوێتە کار، هەڵانەوەی باج لەسەر کەمپانیاکان کە لە ئەستادا بە کاژێی لە ساڵدا 19 یە کە ئەمیش بەیار بوو لە مانگی نیسانی ساڵی ئایندەدا ببێتە لەساڵدا 25 ، زیادکردنی بەشدارایکردنی بیمەی نیشتمانیی، هەڕەشەی دەستگرتنەوەی سەرفکردنی پارە لە خزمەتگوزارییەکاندا، هەندەکی دیکە لەم سیاسەتانە وای کرد کە بەهای پاوەند هاڕە بکات و هاوکاتیش کارایی زەر خراپی لەسەر تەواوی ئابووریی دانا. هەموو ئەمانە کاژانە لە سەر ژیانی ئاسایی هەرە زەرینەی خەڵك کەنگدەداتەوە.

بە چارەسەری ئەو بارەی کە خولقەندارا و بە ئەوەی بەهای پاوەند زیاتر نەشکە، بانکی مەرکەزی بەدەم حکومەتەوە هات وبەیاری دا کە بە ماوەی دوو هەفتە بایی 65 ملیار پاوەند ‘بەند’ی [لام وایە بە کوردی کەمپیالە و سەندی کەنی خەمان دەگرەتەوە] کەی بە

فرەشتنەوەی . ماوەی ئەو دوو هەفتەیە کە بەی دیاریکرابوو تا ڕۆژی هەینی هەفتەی پەشوو بوو، 14/10 تەنها بایی 7 ملیار بەند کەڵا و نرخی پاوەندیش هیچ نەچووە سەرەوە و یارمەتی حکومەتیشی نەدا لە ئارمکردنەوەی بازاڕ و بەرهەدا. ناچار سەرەك وەزیران وەزیری دارایی کە برادەر و هاوپەیمانەکی زۆر نزیك و دەرینی خۆی بوو دەرکرد و کەسەکی دیکەی کردە وەزیری دارایی .

ئایا دانانی وەزیری دارایی نوە ئەم گرفتە لابەلا دەکاتەوە؟

بە بەوای من گرفتەکە نەك هەر بە گەینی دەموچاوەکان، بەکو بە گەینی حیزبەکانیش لابەلا نابەتەوە. ڕاستە سەرەك وەزیران وەزیرەکی نوەی داناوە و بەك ئایدیای هەیە بە چارەسەری کەشەکان و هەرەها لە گەلەك لەو سیاسەتانەی پەشمیان بووەتەوە بەام پەشیمانبوونەوە و هەپەساردنی بەیارەکانی بە ئایندە، نە یارمەتی بەردەوامبوونی حوکمی دەدات و نەچارەسەری گرفتەکانیش دەکات، چونکە 40 ملیار پاوەند دەبەت جەگای بە بکرەتەوە و پە بکرەتەوە کە نازانرەت لە کوەوە هاتووە.

لەم وەاتانەدا لەبەرئەوەی حکومەت لەسەر پارەی باج دەژی ناتوانەت و ناکرەت بەیاری هاوکاری کەرتەکی خزمەتگوزاریی وەکو پەروەردە، تەندروستیی، هاتوو چەو ئەوانی دیکە بدات، یاخود باج لەسەر لایەنەك بهەنەتە خوارەوە یا بیمەکان زیاد بکات ئەگەر بە گوەرەی ئەو پارەیە، پارەی بە دیاری نەکرابەت و سەرچاوەی هاتنی ئەو پارەیە یا ئەو بەە باجە داشکاوە بەیان نەکرابەت.

چارەسەرکردنی ئەم 40 ملیارەش کە ەەنگە بەەك بەهای پاوەند بەرزبکاتەوە و ئابووریش تەزەك ببوژەنەتەوە. بەەام نانی ئەم هەنگاوە بە وەزیری نوەی دارایی یاخود هاتنی حیزبی لەیبەر بە سەر حوکم زۆر زەحمەتە چونکە پەیداکردنی ئەم 40 ملیار پاوەندە بە ەای من تەنها لە یەکەك لەم چوار ەەگایەوە دەکرەت .

یەکەم: کەمکردنەوە و بەینی بەشەك لە بیمەکان و پارەی شارەوانییەکان و خزمەگوزارییەکانی کە لە سەرەوە دەستنیشانم کردن. ئەمەش گرفتی زیاتر دروست دەکات هەر لە زیادبوونی ژمارەی بەتاەە و بوون بە بارەکی قورس بەسەر دەوەتەوە و کەمبوونەوەی توانای کەینی کاەاکان، واتە هەواشکردنەوەی نشونمای ئابووریی ەەیشتن بەرەو قەیران.

دووەم: زیادکردنی باج لەسەر ساماندارانو کەمپانیاکانی بزنس و سەپاندنی باج بە سەر ئەو سەرمایانەی کە لە وەاتانەك دانراون و باجیان لەسەر نییە. ئەمەش ناکرەت و مایەی قەبوە نییە لە لایەن ئەو لایەنانەوە.

سەیەم: چاپکردنی پارەی زیادە لە لایەن بانقی مەرکەزییەو هەر وەکو

لە سەردەمی کۆرونادا کرا لەژێر ناوی quantitative easing ، ئەمەش دەبێتە هۆی بەرزبوونەوەی زیاتری قەرزی نێتەویی کە دانەوەی دەوڵەت .
چوارەم: بەدەوڵەتیکردنی کۆرتە تایبەتییەکانی وەکو وزە و ئاو و هاتووچۆ و هەندێکی دیکەیان. کردنی ئەمەش پێویستی بە قەرەبووکردنەوە هەیە و پارەیەکی زۆری دەوڵەت و گرفتێکی زۆریش بە دەوڵەت لە ئێستادا دروست دەکات، بۆیە کردنیان زۆر زەحمەتە.
بە گومان ئایندەیەکی نزیك وەامی ئەو پرسیارە دەداتەوە و داهاتوی ئابووری بریتانیامان بە دەردەکەوێت .

زاهیر باهیر
17/10/2022

دوا ئاوداناوە.. ڕەسوا بەختیار

هەرگیز لەبیرم ناچێ، کاتێک لەسەر کورسییەکەی تەنیشتم، لەچایخانە هەڵسا و خواحافیزی کرد، هەنگاوێکی هەڵهێنا و ئاوەڵێکی دایەوە، لەو کاتەدا هەستم کرد، شتێکی لەدەدایە و نەیویستووە پێم بڵێ، منیش زۆر بەئاسایی سەیرم کرد، چونکە پێیموابووە قسەیەکم نەکردووە دەی گەرد بگرە، هیچمان قسەمان نەکرد، ئەویش هەدی هەدی ڕێگەی دەبەی، تا لەپەش چاوانم ون بوو، کەچی نەمزانی ئەو ئاوداناوەیە وەک خواحافیزی یەکجارەکی بە وایە.
ئەو زۆر بەکەمی قسەی بە برادەرانی دەکرد، بەڵام کاتێک باس دەهاتە سەر ئەدەب و زمان و ئەو شەسیال میدیایە ئەمە، یەکسەر دەیگوت:تازە کار لەکاە ترازاوە بەکەس چاک نابێتەوە، خە ماندوو مەکەن، دەسەڵات هەموو شتێکی دابەشکردووە، سەیرەکە سواەکەرەکانیش شاریان بەسەر خەیاندا دابەشکردووە، هەر سواەکەرێک لەگەڵکەک سواە دەکات، بەی نییە بچێتە گەڵکەکی دیکە.
با ئەوەشمان لەبیر نەچێ ئەو هاوەیەم ماستەری لەزمان و ئەدەبی کوردیدا هەبوو، بەکولەمەرگی خوێندنی تەواو کردبوو، بۆیە هەردەم بەهای بە بەوانامەکەی هەبوو، چونکە بەهەوە و کەششی خەی بەدەستی

هەنابوو، نەوەک کوێی دەوڵەمەندەک بە، یان حزبەک پشتی بوو بە، یان لەبەر ئەوەی کوێی باشبووە و بەقیتامین واو بەوانامەی بەدەستهەنابە.
کاتەکیش باس دەهاتە سەر زمانی کوردی، هەموو لەکدانەوەکانی لەلای هەمووان پەسەندبوو.
ئەوەی زەر سەیر لەلام، پەدەچوو کەسەرەکی گەورەی لەدەدایە، زەرجار دەمدواند و پەداگریشم دەکرد تا دەی زیاتر بکاتەوە، هەرچی لەدەیدایە بیەە، ئەو دەیگوت:لەگەەە باهەر لەدەی خەمدا بە، چونکە قسە زەرە و لەوانەیە دەربەینەکانم فریام نەکەوە، بەەام زەرجار دووبارەی دەکردەوە: زەر تەنگەتاوم مەکە، من خەەکی ئەو شاخانەم، وەک شاخ هەموو شتەکمان لەدەمان هەەگرتووە، تازە تەمەنم نزیکەی شەست ساەە، چی بەەم و چی بکەم، وەک ئەوەی پیرەک دەیەوە بەئومەد بگات وایە.
چەند رەژەک دوو رەژ دوای ئەو ئاوەدانەوە و خواحافیزییە، لەتەەە کەمەایەتییەکان وەنەی هاوەکەم بینیووە، بەەام لەژەر وەنەکەی نووسرابوو، مامەستای سەرسەختی زمان ئەم بەیانییە مائاوایی لەکردین.

کورتە چیرەک/ پیتەکان چیمان پە دەەن.. گەران سەباح

١

شەت دەبم یەکەک تەماشام بکات کاتە ددانم دەشەم. ئەگەر بەەەکەوت ببینم یەکەک ددانی دەشوات، هەەنج دەدەم. چەن ئەوە لەو کەسە بگەیەنم کەوا سبەی شەو مارەم دەکات؟
چەنی تەبگەیەنم پاشی نوەژی عیشا دەخەوم، پەنجیش هەەدەستم. نەرگەلە، جگەرە، کهول، درامای تیقییەکان، میوانداری، گەشتی بە کەمەە لە فەرهەنگی مندا نییە.
دەتەقم کاتە یەکەک لەسەر تەلەفەن دە جار دەەە، "چەنی، وەزعتان، باشن، چی دەکەن، چی ناکەن، هەموو لایەک باشن ئینشاەا، ئە ماەەوە چەنن؟" یان بە ەەتەە دەەە، "سەر چاو، سەر چاو، خواحافیز، خواحافیز، بەەەزی، بەەەزی، چاوی منی چاوی منی، بەساقە، لە

خزمەتم.”
منەکی شەیدای منداڵ، خەون بە سەقامگیریی ماڵەوە دەبینم.
منەکی هونەردەست، خوێنەرەکی رژد. چۆنی تێبگەیەنم من لەگەڵ کتێب گەورە بوویم، حەزم لە گفتوگۆی ئەدەبییە؟
وازم لە بەنن مەردی هەر ناکەم. نەکردنیش بەڵایە. تازە تەمەنم سی ساڵە، خەکی دەڵێن هەر ساڵەکی دیکەیە منداڵیشی نابێت، کەس نایەوێت، پیر بووە. بیستوومەتەوە پەمیان گوتووە، “لەزبیەن”.
ئەوەی سبەی شەوە مارەم دەکات باڵا بەرزە، زوو هەڵدەچێت، مامەستایە.

٢

کەر دەبم بە لەوچەلەوچی ئەدەبی و ئەو شتانە. دوژمنم کتێبە. بە نەرگەلە و بیرە نەبی، خەمم بە هیچ ناوەتەوە. ئەوەی سبەی شەوە مارەی دەکەم، کووی تێگەیەنم؟
منی ئالوودەی دەاما بیانییەکان، مەزەی شوانی درەنگ و خەوی سبەینان. بەخەم مەشکم چووە لەگەر تەبەی سەرتایی. کەیفم بە مندار نایە و نامەوە.
لەمگەڵەن کیرم کیرم دەسووەمەوە. زەواجی چ. تاقەتی پرتەپرتی ژن و ئەو شتانەم نییە. داک و بابم لەمگەڵەن قەت ژنی نایینم. مەعاش بەشی خەم ناکات، نەبەتی ژن و منداریە.
ئەوەی سبەی شەوە مارەی دەکەم خین شیرینە، لەسەرخەیە و تا سنفی دوازدەشی خیندیە.

٣

بیرەیەکی لە دەستە. لە بەرامبەری، قومەک لە دەدات. ئەویش ددانەیلی دەشوات. بە بینینی ئەو بە بیرەوە، چاوانی زەق دەکاتەوە، بە “ئم ئم ئم” پەی دەڵێ لاچێت لەوە.
“بچمە کەندەر؟” مامەستا قومەکی تر هەڵدەدات. “تازە گەیشتمە ئەلقەی دووەم، ئەتوش وا دەنووی؟”
“ئم . . . ئم . . . ئم . . . “
“بەسە هەندە ئەو ددانانەت مەشە، چییان پەوەیە؟ ئەوشە زوو مەنوو، بەزار بووم بەتەنە.”
ئاوی دەمی هەندە تووند تف کردەوە، یەک چاوی لە نەبا، دەیگوت ئەوە یەکەکی داوەتە بەر تفان. چرت، بە تەنیشتیدا تەپەی، چووە ژووری نووستن، دەرگەی تووند پەوە دا و گەپەکانی کوژاندەوە.
مامەستا تەقیەوە.

بیری هەشتەم. ئەلقەی کۆتایی. مامەستا تەماشای سەعاتی مۆبایلەکەی دەکات. ١:٣٠ی شەو. بەلادا دێت. لە ژووری نووستن، تەماشایەکی خەزانەکەی و منداڵەکەیان دەکات. پاڵدەکەوێت. هەرکە چاوی لێک دەنێ، منداڵەکە دەست بە گریان دەکات. دایکی لە خەوی شیرین ڕادەپەڕێت و هەرچەندی دەکات پێی ژیر نابێتەوە.
مامەستا دەبێنێت. ژوورەکە بۆجە دەڕێت.
ئەو دەتەقێتەوە.
٥
ت: تەقینەوە
ە: هەشبەسەر
ل: لەکبوونەوە
ا: ئازار
ق: قەلەندەر

ڕۆژێک کە نامەوێ بەوا.. نەوزاد بەندی

ئەڕۆم ..
ئەو ڕۆژەیشی کە من و تۆ
پێکەوە پیاسەیەک ئەکەین ،
وەک ڕۆژەکانی تر ئەڕوا ..
با ئەو پیاسەیە هەر نەکەین ،
ئەو ڕۆژە خۆشە ، با نەڕوا ..
ئەو کاتەی کە سەفەر ئەکەین ..
لە کەناری دەریایەکا
لەگەڵ ئەوارە ، نان ئەخەین …
ئەویش ئەڕوا ..
کە ڕۆیشتیش ،
قەت ناپرسین کوا ..
دە با ئەو سەفەرە نەکەین
ئەو نان و کەنار دەریایە ..
ئەو ئەوارەیە ، با نەڕوا ؟

* * *
تەنها لە شیعرا دەرکەوە ..
گەر بەت لوا …
..

ـنەوزاد بەندی

دیالۆگی نێوان من و ئەهریمەن لە دەزخـــــــدا..(5)..شەماڵ بارەوانی

بەشی پێنجەم/

باپیرە لە دیالۆگی پەشووماندا وتم کە
ئەو کتێبە قەزەونە پڕی دە و دەروون و مەشکی
ق و کینە و نەفرەت کردم و
منی کرد بە کەسێکی فەندەمەنتالیست و منی گەیاندە لوتکەی دەمارگیری و ڕاسیزمیەت و ڤایرەسی فیکری ڕادیکاڵی لە مەشکمدا چاند و سەراپای تەڤانین و بیرکردنەوەکانی گەیم و وای لێکردم پێیوەندی لەگەڵ باشترین و ئازیزترین هاوەڵم، کە کوردێکی ئەزدی(خەلەف میرزا) و خەڵکی شارچکەی (باعەدرە) بوو، بپچڕێنم و ژمارە تەلەفۆنەکەی بسڕمەوە و چەندین جار تەلەم بە بکات وەامی نەدەمەوە، بە پاساوی ئەوەی ئەزدیەکان کافر و گاو پیس و ئەهریمەن پەرستن و دروست نییە هاوڕێیەتی و سەلام و چاک و چۆنی و تەکەڵاویان بکەیت!
وای خەلەف، هاوڕێ ئازیزەکەم، مامە ڕێزدار و وەفادارەکەم تە لە کوێی ئەستا؟
باپیرە خەلەفە مرۆڤێکی زەر هەژا و باش و میهرەبان بوو.
دوای ڕزگاربوونم لە دەزەخ، نازانم چۆن ژمارەکەی منی دەزیبووەوە و ئیتر بەردەوام تەلەی بە دەکردم و هەواڵی من و ماڵەوەمان و دەر و دراوسێی دەپرسی و هەر پڕی دەگوتم:من خوارزێک خراپ وە هەی، ئەو سەردانیا مامە خوەناکت.

ڕاستیەکەی من سەردانیم دەکرد، بەڵام دەمگوت: ئێ من بەم، چۆن نانی ئێزدی بخۆم و لەناو نوێنی ئێزدیەکان بخۆوم؟ ئێوان خواردنەکێ و نوێن و هەموو شتەکیان وەکوو خۆیان گۆاو پیس، بۆیە ئێوە مەحاڵە مەحاڵ.
ئینجا وەک گوتم: سەرەنجام پێیوەندیم لەگەڵ خەلەف پچڕاند .
باپیرە:
بیرمە مناڵ بووم، داپیرەم یادی بەخێر، دەیگوت:کوڕم، پێشینان گوتوویانە: لە ماڵی جوڵەکە نان بخە و لە ماڵی مەسیحی بخۆە، دەیگووت:جولەکە خواردنەکەیان خاوێنە، بەڵام ئێوان لە جسنەکی پیلانگێڕ و ناپاکن و هەرگیز، جێگای متمانە نین و وەکوو مار وان و شێو لە پەمەی خۆو دەتگەزن. مەسیحیەکان ڕاستە خواردنەکەیان پیس و بەراز خۆرن و گۆشتی مردارەوبوو دەخۆن، بەڵام مرۆڤی دەسپاک و ئەمینن و هەرگیز، ناپاکی لە میوان ناکەن.
بە ئێزدیەکانیش هەموو جار کاتێک ئێزدیەکی دەبینی لە تیڤی دەیگووت: یەع، توخوا خۆرا ئێو ئێزدیە تەڵەس باب و پیس و شەیتان پەرستانە لابەرن و قەزم دەبەتەوە. لەوەو منیش بەزەکم بە درووست بوو سەبارەت بە کوردانی ئێزدی و لە دەی خەمدا دەمگوت:وەڵاهی بشمرم لە برسان نانی ئێو ئێزدیە پیس و گۆاو کافرانە ناخەم!

ئینجا ئێو هەستە نامرۆڤانەیە، ڕۆژ بەڕۆژ لە ناخمدا گەورە دەبوو و زیاتر چەکەرەی دەکرد.
کاتێک لە دەزەخ(سەربازی) بووم هەرچەندە وەک ئێو کاتە نەبووم کە کتێبەکەم خوێندەوە، هەندە ڕقاوی و کینە لە دە نەبووم، بەڵام وەک گوتم زۆر قەزم لە ئێزدیەکان دەبوویەوە، خەلەف(ئامر حەزیز)م بوو.
ئامر حەزیر چییە ڕەکەم؟ باشە بە بە کوردی ناوەکەی نابێت!
بەخوا نازانم بە کوردی چی پە دەڵێن باپیرە !
خەتای تە نییە ڕەکە ئێزداییەکەم،
ئەمە دووژمن وای لەکردووین دووژمن.
ئێو دووژمنەی هەزار و چوارسەت ساڵە هەوەی تەعریبکردن و شێواندن و لەناوبردنی فەرهەنگ و کولتوور و زمانمان دەدات.
ڕەکەم:
ئێوە هەرگیز، لە بیرنەکەیت کە
ناپاکییەکی نەتەوەیە کاتێک دوو کورد زمانی دایک بزانن و دەن و بە زمانی بێگانە قسە لەگەڵ یەکتری دەکەن.

باپیرە:
زۆر ڕاستە من نزیکەی دەساڵە خەریکم زمانم لە هەر وشەیەکی بێگانە،

بە تایبەتی عەرەبی پاککەمەوە، سەتا نەوەت و پەنجیم پاککردووەتەوە و پەنجی ماوە، ببم بە ئەزدینەکی زمان پەتی هاهاها
پاپیرە دەزانی چی؟
ئەمە لە قوتابخانە دوو مامەستا، لەو مامەستایانەی کە ڤایرەسی تەعریب داویەتی لە مەشکیان و ئەڤەی هاک و وەران کردوون چییان پە دەگوتم؟
دەیانگوت: ناوی مەلەک خەشە زەر، گوتم: ئەی بە فریشتەی خەمان چییەتی؟
گووتیان نا عارەبیەکە خەشترە !
ههههکەم: ئەوانە مازەکین و چەژ لە بەگانە پەرستی و خە بەکەم زانی دەبەن !
ئەوانە بەستەزمان و مایەی بەزەیین و جاوەرە چاوەههه بکە، نەوەیەکی نەتەوەیی لە ژەر دەستی ئەو جەرە مامەستایە پەروەردەبەت !
زەر هاستە باپیرە، ئەوانە هی عەرەبیان پە خەشتر و بەتام ترە.
دیارە هی عەرەب قەویتر و بەچەژترە هاهاها

ههههکەی من:
ئەی تە بە لە وتار و نووسین و تەنانەت بەشەکی شیعرەکانیشت لە ههژنامە و گەڤار و مالپەههههکان کەمههههک وشەی قههی وەکوو:(هادیکاڵ، فەمەنیست، سیکەلاریست، فەندەمەنتالیست، تههههماشیست و چی و چیست) بەکار دەنیت؟
باپیرە گیان:
هاستە، وەلە زەرجار من بە نوخبە دەنووسم و نامەوە عەوام لەم تەبگات، دەبە وا بکەم و چارم نییە.

باش ههحی من.